Олена Іщенко, Андрій Іщенко

УКРАЇНСЬКА МОВА та ЧИТАННЯ

ЧАСТИНА ДРУГА

3 клас

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Видавництво Літера

Олена Іщенко
Андрій Іщенко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти
і науки України

Київ
Літера ЛТД
2020

УДК [811.161.2:028.1](075.2)
І-98

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Відповідно до Типової програми колективу авторів
під керівництвом Р. Б. Шияна

Іщенко О. Л.

І-98 Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) : Ч. 2 / О. Л. Іщенко, А. Ю. Іщенко. – Київ : Літера ЛТД, 2020. – 112 с.

ISBN 978-966-945-152-1
ISBN 978-966-945-154-5 Ч. 2

УДК [811.161.2:028.1](075.2)

Електронні додатки до підручника за посиланням
http://ukrmova3.e-litera.com.ua/

ISBN 978-966-945-152-1
ISBN 978-966-945-154-5 Ч. 2

© Іщенко О. Л., Іщенко А. Ю., 2020
© «Літера ЛТД», 2020

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- Домашнє завдання
- Правило
- Робота в парах
- Робота в групах
- Пам’ятка
- Портфоліо
- А Б В — Завдання на вибір різного рівня складності

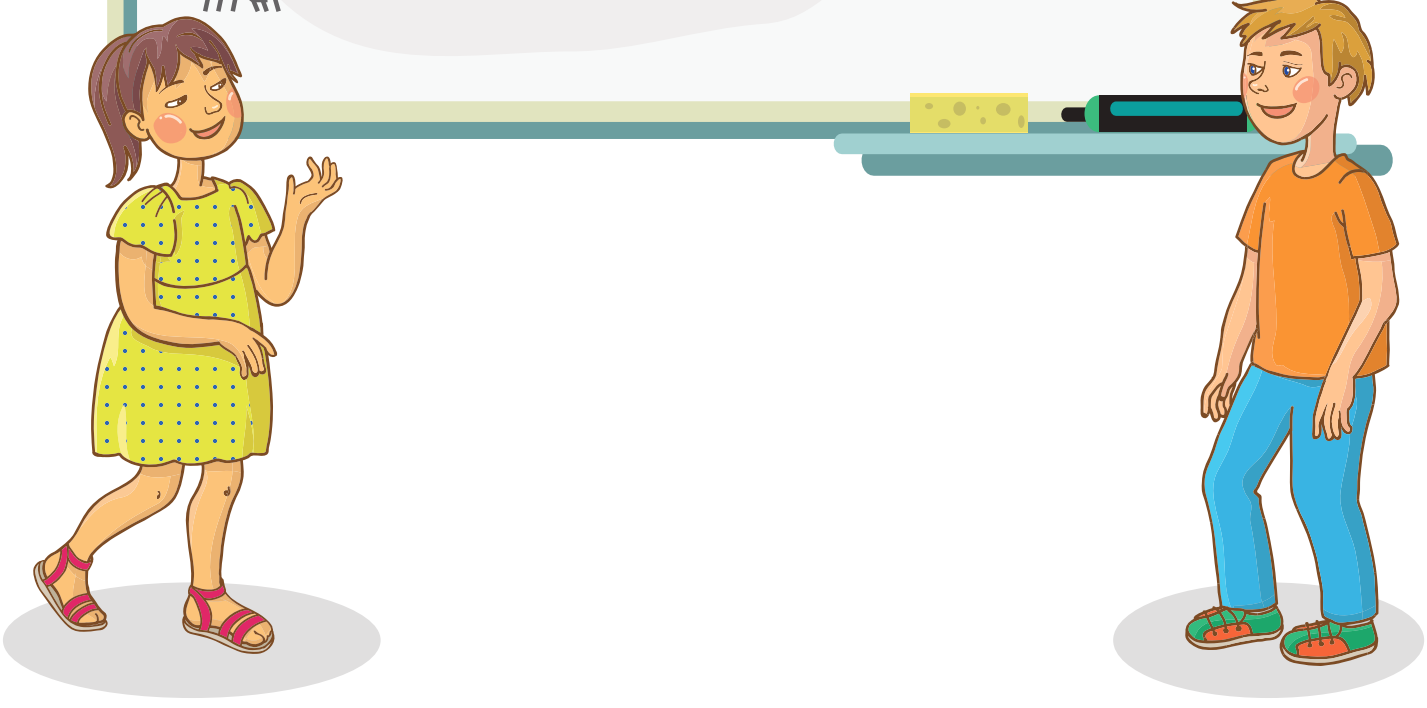

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ПОРІВНЮЄМО КАЗКИ

1. **Прочитайте уривок з української народної казки та казки Наталі Забіли. На яку відмінність ви одразу звернули увагу?**

Котик і Півник

Українська народна казка про тварин

Був собі Котик і Півник, та й побратались. От Котикові треба іти по дрова, він і каже Півникові: «Сядь же ти, Півнику, на печі та їж калачі, а я піду по дрова; та як прийде Лисичка, то не озивайсь!» Пішов.

Коли ж біжить Лисичка. «Півнику, братику, одчини! Півнику, братику, одчини! Як не одчиниш, оконце видеру, борщик з'їм і тебе возьму». А Півник каже: «То-ток, то-ток, не велів коток! То-ток, то-ток, не велів коток!» От Лисичка оконце видрала, борщик з'їла і Півника взяла. Несе його, а він кличе Котика — співає:

Мій Котику,
Мій братику!
Несе мене лиса
За кленові ліса,
За крутії гори,
За бистрії води...

От Котик почув, прибіг, одняв Півника і поніс додому та й каже знов: «Гляди ж, Півнику, як прийде Лисичка, не одкликайся, бо тепер я піду дальше!»

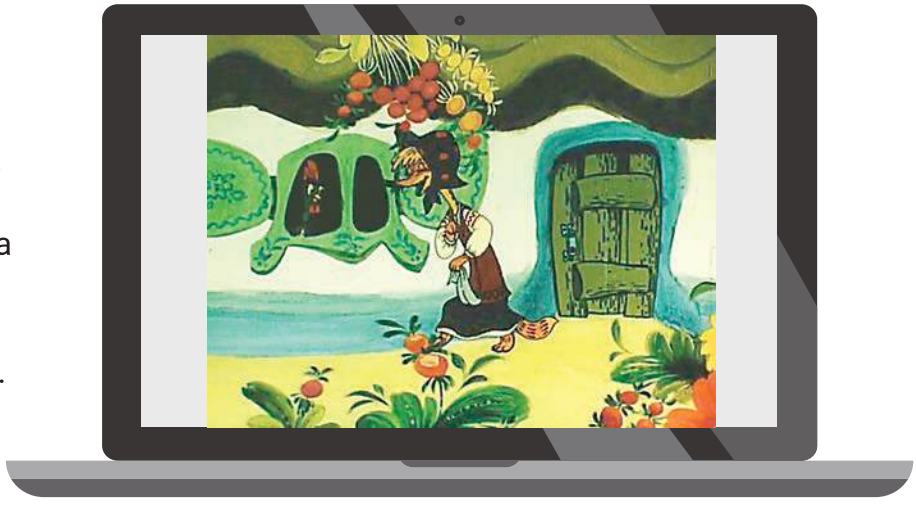

Кадр із мультфільму «Котик і Півник», студія «Київнаукфільм», 1991 р. Сценаристка і режисерка Алла Грачова, художник Микола Чурилов, композитор Юрій Шевченко.

Кіт і півник

Була собі хатиночка,
навколо неї пліт.
Жили в хатинці півничок
і сірий кіт-воркіт.
Кіт зрання та до вечора
у лісі полював,
а півник в хаті порався
та квіти поливав.
От якось вранці вирушив
до лісу кіт-воркіт.
Аж тут лисичка хитрая
прибігла до воріт.
Прибігла, облизалася
гостреньким язичком
та й почала виспівувать
солодким голоском:
— Ой півнику-когутику,
який ти молодець!
Голівка в тебе масляна,
червоний гребінець.
Нема ні в кого пір'ячка
такої довжини...
Ой вийди на подвір'ячко,
ворота відчини!
Сподобалися півнику
привітливі слова,
він за ворота виглянув:
— А хто це там співа?
Схопила лиска півника
та й кинулась в байрак [1]!
Кричить і б'ється півничок,
не вирветься ніяк.
— Ой котику-воркотику,
біжи сюди, біжи!
Звільнитися від ворога
мені допоможи!
А кіт ще недалеко був,
щодуху пострибав,
нагнав хвостату злодійку
і друга врятував.

Наталя Забіла

[1] *Байрак* – глибока западина, поросла деревами, кущами.

2. **Читайте абзацами народну казку і добирайте відповідний уривок із віршованої літературної казки.**

3. **Заповніть таблицю в зошиті. Які відмінності між казками ви помітили?**

	Народна казка	Казка Наталі Забіли
Іменники — назви героїв, частин тіла		
Прикметники, які описують героїв		

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ З-, С-

1. Прочитайте. Поясніть, чим відрізняються слова в парах.

кликав — покликав	бив — відбив	рятував — врятував
вибіг — прибіг	лив — розлив	глянув — виглянув
ніс — заніс	рушив — вирушив	

- Для чого служить префікс? Як його знайти в слові?

2. Прочитайте. Поясніть правопис префіксів с-, з-.

Перед буквами **к**, **ф**, **п**, **т**, **х** пишеться тільки префікс **с-**: *спитав, сказати.*

Перед усіма іншими буквами пишеться префікс **з-**: *звільнити*

створити	спочатку	зловити	зробити
сфотографувати	скласти	зліва	зшити

- Складіть і запишіть речення зі словом, у якому найбільше складів.

3. Спишіть, додаючи префікс с- або з-.

..терти, ..несла, ..кажу, ..хилити, ..мовчу, ..хвалити, ..німаю.

4. Прочитайте. З яких казок ці уривки? Випишіть слова з пропущеними префіксами с-, з-.

1. ..хопила лиска півника.
2. ..вільнитися від ворога мені допоможи!
3. Тупну ніжками, ...колю ріжками, хвостиком замету.
4. Думала наїстися на цілий тиждень, а лише **облизня ..піймала**.

- Спишіть друге речення, доповнивши його звертанням.
- Поясніть значення виділеного виразу.

5. Випишіть слова з префіксами с-, з-.

Спитати, зловити, злодійка, стерти, співать, знести, стрибав, зранку, сподобалися, спав, збігти, спекти.

АПОСТРОФ ПІСЛЯ ПРЕФІКСІВ

1. Напишіть диктант у парі.

Скочив, розстелив, схибив, безкоштовно, скотилися, здав, розкусив, розширений, безсовісний, зшити, зварили.

2. Прочитайте. У яких словах є звук [й]? Якими буквами він позначений? Після якого звука ми його чуємо?

Від'єднати, пір'ячко, в'ється, м'ята, п'ю, роз'яснити.

- Спробуйте прочитати слова без звука [й]. Пригадайте, що позначає апостроф.

Під-, з-, об-, роз-, без-, від-, в-.

Якщо префікс закінчується на твердий приголосний, а корінь починається з **я, ю, є, ї,** то після префікса пишеться апостроф: *з'їла, об'їхати*.

3. Прочитайте. Спишіть, позначте префікс.

Від'їхати, поїхав, підійшла, з'їсти, зірвати, пострибав, з'ясувати, пояснити, відчинити.

- Поясніть, чому не у всіх словах після префікса є апостроф.

4. Прочитайте. Утворіть і запишіть слова з поданими префіксами.

	їсти		кипіти
	їхати	З-	дичавіти
З-	єднатися		нести
	являтися	С-	долати
	юрмитися		трусити

5. Запишіть слова у три стовпчики: 1) з апострофом після префікса; 2) з апострофом у корені; 3) без апострофа.

М..ята, з..їсть, з..явитися, ви..явилося, духм..яний, пір..я, на..їжачитися, зв..язали, кров..ю, ганчір..я, по..їхав, мор..як, подвір..я, б..ється, об..їзд.

ІНСЦЕНІЗУЄМО КАЗКУ

1. **Прочитайте уривок із п'єси Олександра Олеся. Читаючи, звертайте увагу, чим п'єса відрізняється від народної казки за змістом і будовою.**

П'єса — це твір, написаний спеціально для театру. У кожній п'єсі є дійові особи. Роль кожної дійової особи виконує актор.

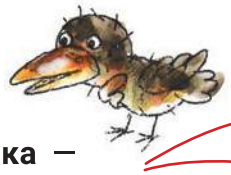

Ремарка — пояснення автора про місце дії, характер, поведінку дійових осіб

Лисичка, Котик і Півник

Інсценізована казочка в двох картинах

Ліс. Хатка Котика і Півника. Півник пасеться, Котик з сокирою щось майструє.

ЗАЙЧИК (*вбігає*): Здоровенькі були!

ПІВНИК: Здоровенькі!

КОТИК: Що нового, Сіренький?

ЗАЙЧИК: А я чув, як Лисиця Сороку прохала,
Щоб дорогу до вас показала.

КОТИК: От тобі й на! Ну, а що ж вона?

ЗАЙЧИК: А Сорока сказала, щоб вона... почекала!

ПІВНИК: Ха-ха-ха! Як Сороку побачу,
Щиро, щиро, сердечно віддячу.

КОТИК: Але, Півнику-братику, бережись,
На всі боки уважно дивись,
Бо Лисиця — хитрий звір
І куди страшніший, як тхір!

ПІВНИК: Отаке сказав!
Звичайно — не ловитиму ґав.

КОТИК: Як піду я в ліс на роботу,
Зачини ворота, двері позамикай
І нікого без мене в хату не пускай!

Котик з сокиркою і Зайчик прощаються з Півником і зникають. Півник замикається в хаті. Лисичка виходить, озирається на всі боки і стає за деревами.

ЛИСИЧКА:
Півнику, Півнику, ану, встань!
Відчини віконечко та поглянь!
Скільки тобі зерняток принесла,
А ще більш розсипала, як несла.
Є у мене житечко і пшоно,
Ллється, наче золото, з рук воно,
Позбирай же, Півнику, швидше все,
А то його буйний вітер рознесе,
Полетить за гори та за море з ним,
Віддасть його вихорам навісним.
Ті ж розсиплять зернятка по степах,
По байраках темних, по ярах;
Хіба ж тобі, Півнику, не болить,
Що не стане зерняток через мить?!

ПІВНИК: Хто це мені пісеньку проспівав?

ЛИСИЧКА (*з-за дерева*):
А ти мене, Півнику, не пізнав?
Я маленька пташечка з чужини,
А живу на кущику бузини.

ПІВНИК: А я думав — Лиска кличе
І неправду каже в вічі.
(*Розчиняє вікно і виглядає*)
Де ж ти, пташечко моя?!

ЛИСИЧКА: Пташка в лісі, а тут я!!!
(*Вискакує, хапає Півника, в'яже і несе*)

ПІВНИК (*співає*):
«Котику-братику,
Несе мене Лиска
За кленові ліси,
За крутії гори,
За бистрії води, —
Порятуй мене!..»

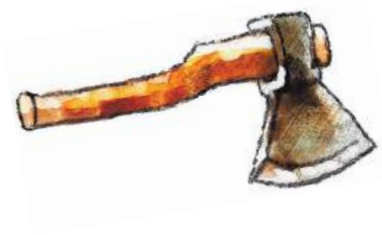

ЛИСИЧКА:
Котик-братик не почує
І тебе не порятує.

2. **Підготуйтеся до інсценізації казки. Об'єднайтеся в групи і сплануйте свою гру.**
- **Що говорять і роблять персонажі?**
- **Як вони розмовляють одне з одним?**
- **Які предмети (реквізит) потрібні для вистави?**
- **Хто яку роль гратиме?**

3. **Проведіть репетицію. Поекспериментуйте з:**
- **інтонацією;**
- **жестами (мовою тіла);**
- **мімікою (виразом обличчя).**

4. **Продемонструйте свою виставу.**

5. **Розкажіть, що вам сподобалося у виставі кожної групи.**

6. **Оцініть свій внесок у роботу групи.**

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

1. **Прочитайте. Замініть кожне виділене слово протилежним за значенням. За потреби відповідно змінюйте інші слова у словосполученні.**

Розсипати зерно, **занести** до хати, **виїхати** на гору, **роз'єднати** ланцюг, **зав'язати** мішок, **зачинити** вікно.

2. **Прочитайте. Випишіть тільки ті слова, у яких апостроф стоїть після префікса.**

М'ятний, без'язикий, пам'ятка, з'єднання, з'їжджати, роз'яснення, в'юн, під'їзд, полум'я, об'їзд.

3. **Прочитайте. Вивчіть напам'ять, розкажіть одне одному. Запишіть з пам'яті. Перевірте роботи одне о́дного.**

Півнику, Півнику, ану, встань!
Відчини віконечко та поглянь!
Скільки тобі зерняток принесла,
А ще більш розсипала, як несла.

■ **Позначте префікси.**

4. **Прочитайте правило.**

Щоб було зручно вимовляти слова, замість префікса **з-** вживають префікс **зі-**: *зійшли, зігріти*.

■ **Утворіть від поданих слів слова з префіксом зі-.**

Рвати, тріть, щулитися, м'яти, гне, тліти, мліти, в'яне.

5. **Прочитайте. До слів у дужках доберіть споріднені з префіксами роз-, без- або з-, с-. Утворені словосполучення запишіть, вставляючи пропущені букви.**

(П..кти) п..ріг, (косити) оч..рет, (їсти) ..п..льсин, (танути) за хв..лину.

6. **Спишіть, вставляючи пропущені префікси.**

..їхати з гори, ..їхати на гору, ..їхати в нову квартиру, ..їхати в яму, ..їхати з гаража, ..чистити взуття, ..чистити територію.

ПЕРЕНОСИМО СЛОВА З ПРЕФІКСАМИ

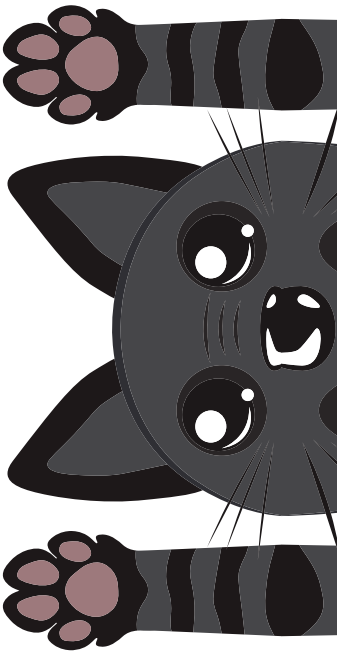

1. **Прочитайте. Деякі слова поділено для переносу неправильно. Випишіть їх, правильно поділивши для переносу.**

Круті-ї, го-ри, мален-ька, пта-шечка, сид-жу, здоровень-кі, пів-ник, коль-оровий, чуж-ина, кле-нові, ґу-дзик, бой-овий, я-рами, за-йчик, бур-’яни.

- **Сформулюйте правила переносу слів із рядка в рядок.**

2. **Прочитайте правило.**

Коли переносите слова з рядка в рядок, не відривайте останню букву префікса і першу букву кореня.

Апостроф не відривають від попередньої букви.

Правильно	Неправильно
під-живляти	пі-дживляти
роз-тратити	ро-зтратити
	розт-ратити
від’-їхати	від-’їхати
зі-рвати	зір-вати
під-сніжник	пі-дсніжник
	підс-ніжник
роз’-єднати	роз-’єднати

3. **Поділіть слова для переносу з рядка в рядок.**

Розказати, приїзд, розсада, об’єднати, з’їхати, під’їхати, беззубий, розвиднилося, віддячити, приєднання, від’їжджати.

4. **Прочитайте пісню Котика.**

Мур, мур, мур...
Буде мій щур.
Стану я з ним гратись,
Стану **забавлятись**,
То піймаю, то пущу,
То **підкину**, то **впущу**.

- **Спишіть, у виділених словах позначте префікс.**
- **Поділіть виділені слова для переносу.**
- **Випишіть синоніми, доповніть синонімічний ряд.**
- **Випишіть антоніми.**

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ПОРІВНЮЄМО БАЙКИ

1. Прочитайте байку давньогрецького байкаря Езопа. Розкажіть про її будову.

Мурашки й Цикада

Мурашки взимку сушили на сонці вогке збіжжя. До них підійшла голодна Цикада й попросила, щоб їй дали їсти.

Вони спитали: «А що ти робила улітку?» А вона їм: «Я не байдикувала, я співала».

На це Мурашки, сміючись, відповіли: «Якщо ти співала влітку, то потанцюй узимку».

Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати.

НАЗВА — ПРЕДСТАВЛЯЄ ДІЙОВИХ ОСІБ

ЗАЧИН — МІСЦЕ ДІЇ, ЗУСТРІЧ ДІЙОВИХ ОСІБ

ОСНОВНА ЧАСТИНА — ЗАЗВИЧАЙ ОДНА ПОДІЯ, КОРОТКІ РЕЧЕННЯ

КІНЦІВКА

МОРАЛЬ — ПОВЧАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

2. Український поет Леонід Глібов використав сюжет (подію) Езопа. Прочитайте байку Глібова і порівняйте її з давньогрецькою. Чого вчать обидві байки?

3. Розіграйте байку Езопа.

4. Випишіть назви дійових осіб обох байок. Підкресліть початкові літери. Складіть правило: як пишуть назви дійових осіб байок?

5. Прочитайте іменники — назви рис характеру. Поясніть значення цих слів (який словник може вам допомогти?).

Старанність, легковажність, працелюбність, поміркованість, безвідповідальність, лінь.

■ Які з характеристик підходять до Мурашок/Мурав'я, а які — до Цикади/Коника-стрибунця? Випишіть їх у два стовпчики.

Коник-стрибунець

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,
Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Не вгаваючи, співав;
Розгулявся на всі боки,
Все байдуже, все дарма…
Коли гульк — аж в степ широкий
Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон кряче,
Вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
Як се лихо перебуть!
— Опізнився, небораче, —
Одказав земляк йому, —
Хто кохав життя ледаче —
Непереливки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —
Каже Коник, — пташки, квіти,
Любе літечко на те;
Скочиш на траву шовкову —
Все співав би та співав. —
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
— Проспівав ти літо боже, —
Вдача вже твоя така, —
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!

6. **Намалюйте ілюстрації «до» і «після»: на «літній» — Мурашок, які працюють, і Цикаду, що співає. А що буде на другому малюнку?**

7. **Прочитайте уривок з твору учня 3-го класу. Чи згодні ви з його думкою? Обговоріть.**

Я не вважаю, що Коника потрібно засуджувати. Люди мають думати не тільки про їжу. Нам потрібні й ті, хто несе красу: музиканти, поети, художники.

ВИДІЛЯЄМО СУФІКСИ

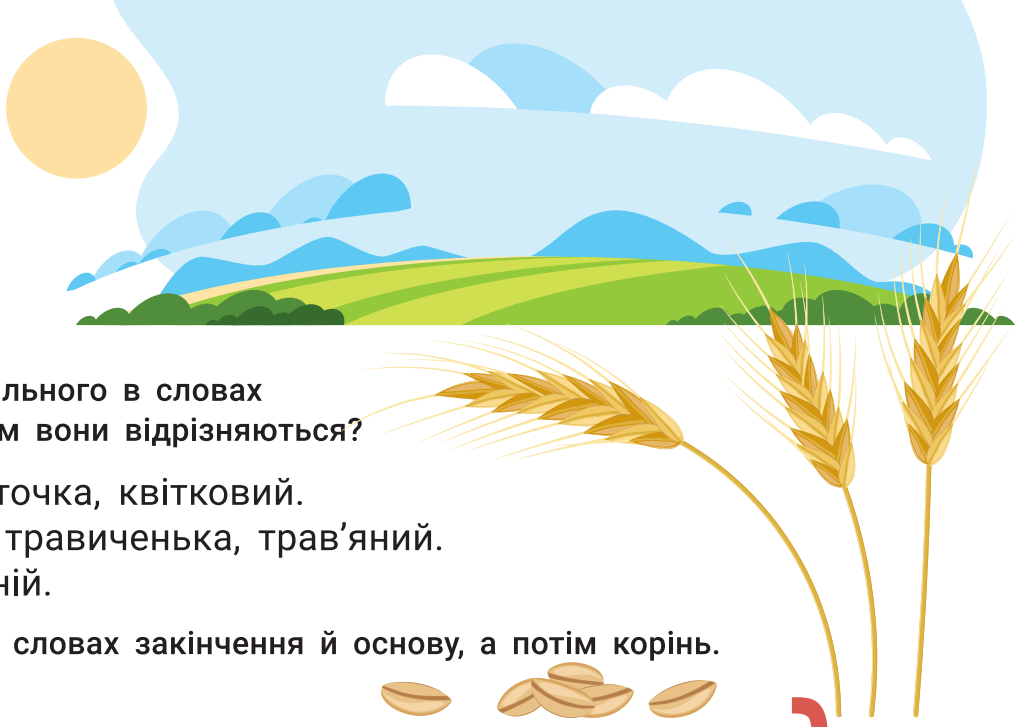

1. Прочитайте. Що спільного в словах кожного рядка? Чим вони відрізняються?

Квіти, квітка, квіточка, квітковий.
Трава, травичка, травиченька, трав'яний.
Літо, літечко, літній.

■ Спишіть. Виділіть у словах закінчення й основу, а потім корінь.

Суфікс — це частина слова, яка стоїть після кореня і служить для утворення нових слів:

колосо́к, мура́шка, пшени́ченька.

2. Позначте суфікси в словах вправи 1.

■ Поміркуйте, чим подібні префікс і суфікс. Чим вони відрізняються?

3. Прочитайте. Спишіть, позначте суфікси. Що в словах кожної групи спільне, а чим вони відрізняються?

Вітер, вітерець, вітрисько. Дуб, дубок, дубище. Ліс, лісок, лісище.

■ Які суфікси мають зменшувально-пестливе значення, а які — збільшувально-згрубіле?

4. Запишіть подані слова у три стовпчики: іменники, прикметники, дієслова. Позначте суфікси, поясніть їхнє значення.

Біленький, їстоньки, байкар, питоньки, цілісіньке, стрибунець, танцюрист, спатоньки, гарненький, ледар, вороженьки.

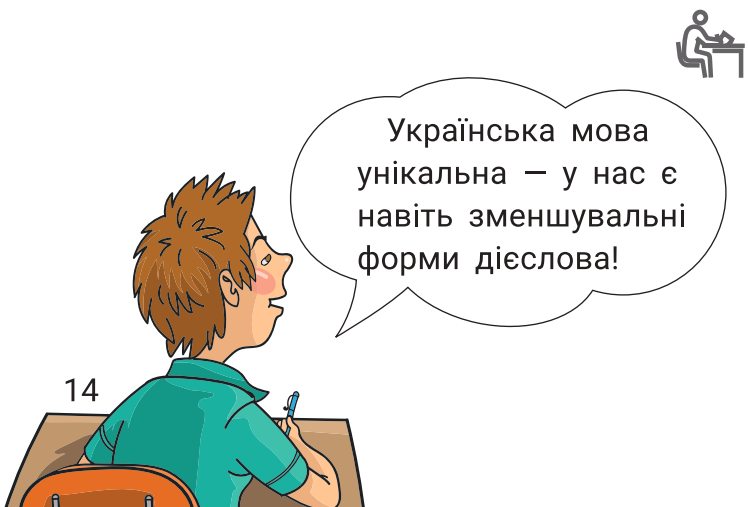

5. Спишіть уривок з вірша Леоніда Глібова. Позначте суфікси.

Зимонько-снігуронько,
Наша білогрудонько,
Не верти хвостом,
А труси тихесенько,
Рівненько, гладесенько
Срібненьким сніжком.

УТВОРЮЄМО СЛОВА ІЗ СУФІКСАМИ

1. Утворіть від поданих іменників інші іменники — зі зменшувально-пестливим значенням. Запишіть, виділіть суфікси.

Зразок: лихо — лишенько.

Лихо, пісня, зима, мороз, рука, нога.

- Підкресліть букви, які позначають звуки, що чергуються.
- Утворіть зменшувально-пестливі форми від імен своїх однокласників.

2. Прочитайте. Замініть подані в дужках сполучення слів одним словом.

Зразок: степ (не має меж) — степ безмежний.

Коник-стрибунець (не має дому). Людина (без душі).
Небо (без хмар). Танцював (без перерви).

3. Завдання на вибір.

А. Що означають ці схеми? Доберіть до кожної схеми слова з поданих нижче.

Сніг, кінь, коник, пролісок, ліс, сніжок, лісок, підсніжник.

Б. Доберіть до кожної зі схем слова з коренем **-хмар-**.
В. Доберіть свої приклади до кожної зі схем.

4. Спишіть речення. Виділіть суфікси в назвах мешканців міст.

У Києві живуть кияни і киянки. Жителів Одеси називають одесити й одеситки. У Сумах мешкають сумчани і сумчанки. А в Ужгороді — ужгородці й ужгородки.

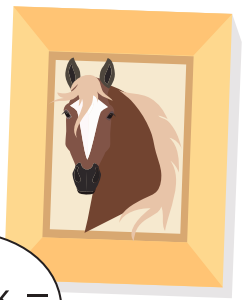

- Напишіть, як називають мешканців вашого міста.

5. Запишіть слова, які складаються з таких частин.

⌒	^	□
хат	ин	а
	н	ій
зим	оньк	ий
	ов	

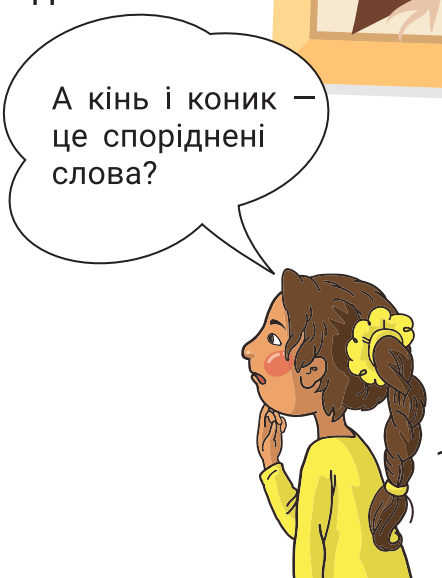

ДОПИСУЄМО КАЗКУ

1. **Прочитайте уривок із сучасної казки німецького письменника і карикатуриста Мартіна Балштайта «Про лева, який не вмів писати».**

Лев не вмів писати. Але це його не турбувало. Він міг гарчати і показувати зуби, і того вистачало.

Однак якось він зустрів левицю. Вона читала книжку і була така красива!

Левиця, яка читає, — це леді. А до леді треба писати листи. Він дізнався про це від чоловіка, якого з'їв.

Тож леву була потрібна допомога. Спочатку листа за нього написала мавпа. У листі було таке: «Дорога́, хочеш пострибати зі мною по деревах? Маю багато бананів. Дуже смачно. Чекаю. Лев».

«Ніііііііііі! — загарчав лев. — Я ніколи б такого не написав!»

І лев розірвав листа. Потім він спустився до річки. Там бегемот мав написати для нього нового листа. Бегемот не надто любив лева. Тому лев пішов до жука-гнойовика, жирафа і крокодила.

2. **Подумайте, хто з чотирьох тварин є автором цих листів.**

Дорога,
хочеш поплавати
зі мною в річці
і поїсти
водоростей?
Дуже смачно.
Чекаю. Лев

ДОРОГА,
ХОЧЕШ ЗІ МНОЮ
ПОПОВЗАТИ?
МАЮ СВІЖИЙ ГНІЙ.
ДУЖЕ СМАЧНО.
ЧЕКАЮ. ЛЕВ

Дорога, я сьогодні відпочиваю з жирафом.
Приходь і ти.
Дуже смачно.
Чекаю. Лев

3. **На жаль, жирафа разом з його листом з'їв крокодил. Напишіть, що було в тому листі.**

4. **Читайте далі. Подумайте, що відчувають герої. З яким настроєм треба читати їхні слова?**

Нарешті свого листа прочитав гриф.

«Дорога, я лев і я тут господар. Хочу з тобою познайомитися!»

Лев задоволено кивнув. Так, саме так він і сказав би.

Гриф читав далі:

«Ми політаємо над джунглями. Тут купа мертвечи́ни. Дуже смачно! Чекаю. Лев».

Ну, це вже занадто!

«Нііііііііііі!»

... заревів лев.

«Нііііііііііі!»

«Нііііііііііі!»

і знову

«Нііііііііііі!»

«Я б написав їй, яка вона гарна. Я б написав, як хочу її бачити. Просто бути разом. Просто лежати під деревом. Просто дивитися у вечірнє небо. Хіба складно це написати?!»

Лев ревів і викрикував усі ті прекрасні слова, які б він написав, якби міг. Однак лев не міг. І тому гарчав і ревів.

«А чому ти сам не написав?» Лев озирнувся.

«Це хто питає?»

«Я», — сказала левиця з книжкою.

І лев, грізний лев, тихо відповів: «Я не написав, бо не вмію писати».

Тоді левиця усміхнулася, потерлася головою об левову морду і повела його за собою.

5. **Прочитайте казку за ролями.**

6. **Виберіть уривок і підготуйте його до інсценізації. Вкажіть дійових осіб, напишіть їхні репліки, зробіть пояснення в ремарках.**

РОЗБИРАЄМО СЛОВА ЗА БУДОВОЮ

1. Пригадайте все, що ви знаєте про будову слова. Розкажіть одне одному про частини слова. Яка частина в слові найголовніша?

Як розбирати слово за будовою

1. Я читаю слово: *левиця*.
2. Я змінюю слово і знаходжу закінчення: *левиці, левицею, левицю*.
3. Я позначаю закінчення й основу: *левиц|я*.
4. Добираю спільнокореневі слова: *лев, левеня*.
5. Виділяю корінь: *лев|иця*.
6. Позначаю інші частини основи (префікс, суфікс): *лев|иц|я*.

2. Як утворюються іменники, що називають тварин та їхніх дитинчат? Запишіть за зразком. Виділіть суфікси.

Зразок: Їжак — їжач|иха, їжач|еня, їжач|енята.
Лев, вовк, ведмідь, ворон, заєць, кіт.

- Які звуки чергуються? Підкресліть букви, що їх позначають.
- Розберіть за будовою одну групу спільнокореневих слів.

3. **А.** Складіть слова, взявши вказані частини з поданих слів.

1. Префікс: пречудовий. Корінь: краса. Суфікс: хвойний. Закінчення: дерева.
2. Префікс: безлюдний. Корінь: сором. Суфікс: мирна. Закінчення: малий.

Б. Складіть подібне завдання для товаришів.

4. Спишіть байку Езопа, вставляючи пропущені букви. Яка мораль байки?

Молода **Лисичка** побачила, що з виноградної лози ..висають грона. Вона ..хотіла дістати їх, але не ..могла. Тож ..казала сама до себе:

— Виноград ще зелений!

5. Розберіть за будовою виділене слово.

ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО

1. По черзі розкажіть одне одному:

- з яких частин складається слово;
- як визначити, який префікс — **з-** чи **с-** — писати в слові.

2. Виконайте завдання на вибір.

А. Спишіть, вставляючи пропущені букви і розкриваючи дужки.

От і Святвечір. В..чірня **зіронька** стрепенулась (на) небі. Над хмарами ро..бігаються пахучі дими. Вітер поволі ..дуває їх.

Біля нашого подвір..я ..ходилися колядники. Потім по с..лу ро..брелися. Вони носили мальоване сонце. Нагадували людям, що справжнє Сонце ..милостивилось над Землею.

За Михайлом Стельмахом

- Виділене слово розберіть за будовою.

Б. Спишіть, вставляючи пропущені букви.

СВЯТКОВЕ ВБРАН..Я

На **узліс..і** стоїть старезний дуб. Видно йому і липи гіл..ясті, і кл..ночки співучі. Бачить і поле бе..крає. Усі д..рева ..кинули листя. Лише дуб стоїть у своєму святковому вбран..і.

Ро..сівся на дубі дятел і почав його ро..питувати:

— Чому ти не ..кидаєш свого вбран..я?

А дуб і каже:

— Не хочу ро..ставатися. Нехай і зима на нього подивиться.

За Василем Сухомлинським

- Виділене слово розберіть за будовою.
- Доберіть і запишіть спільнокореневі слова до слова **дуб**.
- Запишіть, що, на вашу думку, могла б сказати зима, побачивши дуб.

РОЗРІЗНЯЄМО ЧАСТИНИ МОВИ

1. Виберіть завдання. Подивіться уважно на ваш клас — учнів і приміщення.

А. Доберіть **іменники** *(хто?, що?)*, які позначають людей, речі, шкільні предмети, види робіт, настрій. Запишіть свій приклад для кожної групи слів.

Учениця, Інна, ... Стіл, стілець, ...
Фізкультура, ... Задача, ... Радість, ...

Б. Запишіть **прикметники** *(який?, яка?, яке?, які?)*, що описують вас та предмети навколо (форму, колір, настрій, матеріал тощо).

В. Запишіть **дієслова** *(що робить?, що роблять?, що робив?, що буде робити? та ін.)*, які називають дії предметів у класі.

2. Спишіть речення. Усно поставте питання до кожного слова. Обведіть слова, до яких не можна поставити питання.

Діти ходили в природничий музей і парк.

■ Підкресліть підмет і присудок.

3. Розгляньте таблицю. Розкажіть за її допомогою про частини мови.

Частини мови

Самостійні	Службові (не відповідають на питання)
іменник — назви предметів (*хто?, що?*): *діти, музей*; **прикметник** — назви ознак предметів *(який?, яка?, яке?, які?)*: *природничий*; **дієслово** — назви дій *(що робить?, що роблять?, що робив?, що буде робити?)*: *ходить, ходили*.	**прийменник**: в, на, за; **сполучник**: і, та, а, але; **частка**: не, ні.

4. Прочитайте. Уявіть себе в школі, про яку йдеться у вірші. Опишіть свої відчуття.

Сільська школа

Діти
у сільській школі,
занесеній снігом,
сидять у затишному класі —
поховалися, як «у» в «ю».

Василь Голобородько

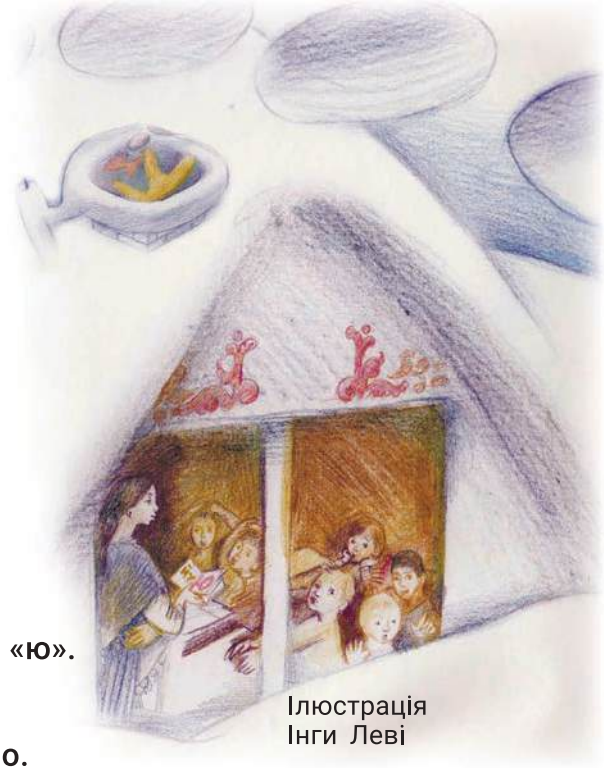

Ілюстрація Інги Леві

- Наведіть приклади слів, у яких «поховалося» «у» в «ю».
- Виберіть завдання.

А. Випишіть із вірша іменник, прикметник, дієслово.

Б. Утворіть і запишіть спільнокореневі прикметники до слів **школа**, **клас**.

В. Утворіть і запишіть спільнокореневі іменник, прикметник і дієслово до слова **сніг**.

5. Прочитайте ще два вірші Василя Голобородька. Чим вони відрізняються від більшості віршів, які ви читали?

По ягоди

Траво, траво,
я тобі гр**е**бінцем
волосся розч**е**шу,
а ти мені за те
ягідку дай!

Осіннє дерево

Тепер
у зайця більше вух,
ніж листя
на осінньому дер**е**ві.

- Спишіть вірш «По ягоди». Знайдіть у ньому іменники і дієслова, надпишіть над ними *ім.* та *д.*
- Випишіть два іменники, доберіть до них прикметники.
- Підкресліть букви, що позначають м'який подовжений приголосний звук.
- До слів **гребінцем**, **розчешу** доберіть перевірні слова.
- Слово **розчешу** розберіть за будовою.

6. Спишіть вірш «Осіннє дерево». Знайдіть у ньому іменники, прикметники і дієслова, надпишіть над ними *ім.*, *пр.* та *д.* Службові слова обведіть.

- До слова **дереві** доберіть перевірне слово.
- Намалюйте ілюстрацію до вірша.

Ілюстрація
Інги Леві

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ВИЗНАЧАЄМО МЕТУ ТЕКСТІВ

1. **Прочитайте тексти. Знайдіть серед них: уривок з української народної казки, новину, вірш, фрагмент підручника. Поясніть, як ви міркували.**

2. **Доберіть до кожного тексту ілюстрацію.**

На Київщині знайшли гриб-гігант вагою майже 18 кг

Найбільший в Україні і один із найбільших у світі гриб знайшли в селі Дрозди на Київщині. Важить гриб-дощовик близько 18 кілограмів. А виріс він просто на городі в селян.

ТСН

До грибів належить величезна кількість організмів. Серед них є їстівні та отруйні, паразити і хижаки. Деякі гриби можуть досягати величезних розмірів. Інші можна побачити тільки за допомогою мікроскопа.

ХТО ЗНАЙШОВ НАЙБІЛЬШИЙ ГРИБ?

— Я знайшов отаке нний !

— А я знайшов отаке нний ух!

— А я знайшов отаке нний улюх!

— А я знайшов отаке нний умбулюх!

— А я знайшов отаке нний умбумбулюх!

Василь Голобородько

Ілюстрація
Охріма Судомори

Війна Грибів з Жуками

Залунав у лісі крик:
То надумав Боровик
Всі Гриби у гурт зібрати
І Жуків повоювати.
Посилає посланців:
— Звіть Грибів зо всіх кінців;
В сурми грайте та гукайте, —
На війну Грибів скликайте!
Як почули те Опеньки,
Стали гірко голосить:
— Наші ніженьки тоненькі...
Де нам зброю вже носить!
Обізвались Печерички,
Прехороші молодички:
— Наше діло — сторона,
Не про нас ота війна!
А синенькі Маслюки —
Недотепні вояки —
Загули: «Та це ж напасть!
Нам добра війна не дасть!»
Як почули Синегубці,
Що сиділи нишком вкупці,
На гінців давай свариться:
— Геть тікайте, одчепіться!
З'ївши облизня, гінці
В інші кинулись кінці,
Кличуть військо з-під пеньків,
Щоб повстало на Жуків.

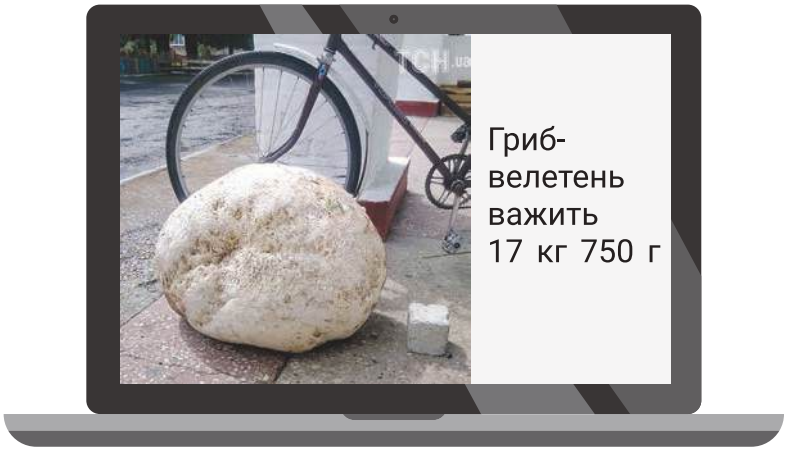

3. Що об'єднує ці тексти? З якою метою написано кожен з них? Де можна їх прочитати/почути?

4. Кожен текст треба читати з відповідною інтонацією. Потренуйтесь і прочитайте.

5. А тепер прочитайте новину, як народну казку, а фрагмент підручника — як вірш. Що ви відчули?

6. Що спільного в наведеної народної казки з піснею «Ходить гарбуз по городу»?

7. Інсценізуйте уривок з казки і вірш.

ІМЕННИК

1. **Прочитайте інформацію — головну думку та ключові слова тексту. Напишіть два речення — своє припущення, про що буде йтися в тексті.**

Головна думка: пшениця — важливе джерело харчування.

Ключові слова: понад 9 тисяч років; борошно; хлібобулочні вироби; макаронні вироби; корм тваринам.

2. **Прочитайте текст. Чи справдилися ваші припущення? Спишіть, вставляючи пропущені букви.**

Понад 9 тисяч років люди вс..ого світу використовували пш..ницю як дж..рело харчуван..я. Із пш..ниці, а також кукуру..зи та рису виготовляють борошно для хліба. Із пш..ничного борошна печуть п..ріжки, мл..нці, торти. Більшість макаронних виробів (спагеті, в..рмішель, макарони) готують із тв..рдих сортів пш..ниці. Пш..ницю вирощують і на корм тваринам.

- **Підкресліть іменники: зеленим — назви зернових культур; червоним — назви хлібобулочних виробів; синім — назви макаронних виробів.**
- **У другому реченні обведіть службові частини мови.**

3. **Прочитайте правило. Розкажіть одне одному про іменники за планом.**

Іменники називають предмет і відповідають на питання *хто?, що?* Предмет у науці про мову — це люди, тварини, речі, явища природи, почуття людей.

1. На які питання відповідають іменники?
2. Що вони називають?
3. Чому іменники мають таку назву?

4. **Доберіть по три приклади в кожну групу.**

Люди: … . Тварини: … . Речі, предмети: … .
Явища природи: … . Почуття людей: … .

5. **Доберіть по три приклади в кожну групу.**

Одиниці вимірювання часу: … .
Одиниці вимірювання довжини: … .
Культурні рослини: … .
Дні тижня: … . Зимові місяці: … .

СКЛАДАЄМО РОЗПОВІДЬ

1. **Прочитайте текст. Придумайте йому назву.**

Анатолія Василенка називають батьком українського коміксу. Ваші бабусі й дідусі могли стежити за пригодами його кота Чорнолапенка. Створював знаменитий художник і ілюстрації до дитячих книжок, зокрема Всеволода Нестайка. Малює Анатолій Василенко очеретяною тростинкою, вмоченою в туш.

- **Поясніть, що таке комікс.**
- **Напишіть на окремих аркушах по два запитання до тексту. Обміняйтеся запитаннями і запишіть на них відповідь.**

2. **Розгляньте комікс «На току[1]» частинами. Одразу відповідайте на запитання.**

1. Чому Чорнолапенко вирішив сховатися на току?

- **Знайдіть іменники-антоніми в репліці кота Чорнолапенка.**

2. Що трапилося, поки кіт спав?

3. Що, на вашу думку, може статися далі?

[1] *Тік* — місце для молотьби, очищення, просушування зерна.

[2] *Комора* — місце для зберігання зерна.

4. Що вразило кота?
5. Що зробив Чорнолапенко?
6. Як вдалося здолати пацюка?

Пригадайте: іменники — назви істот відповідають на питання *хто?*, а назви неістот — на питання *що?*

3. **Перегляньте комікс. Які слова допоможуть розповісти про цю пригоду? Запишіть спочатку назви істот, потім назви неістот, а також дієслова.**

Записуйте лише найголовніші слова.

4. **Розкажіть одне одному, що сталося на току, за допомогою ключових слів.**

5. **Запишіть у зошит кінцівку історії.**

ГРУПУЄМО ІМЕННИКИ

1. Прочитайте текст. Визначте його тему.

Комікс, або **мальо́пис**, — це оповідання в картинках. Слова і думки персонажів передають у формі «словесної бульбашки». У коміксах не обов'язково має бути текст.

- Назвіть частини мови в першому реченні. Що ви помітили?
- Знайдіть синоніми в першому реченні. Яке зі слів прийшло з англійської мови?
- Про що ви дізналися з ілюстрації до тексту?

2. Що відчував кіт Чорнолапенко, побачивши мишей і пацюка? Випишіть тільки ті іменники, що називають його стан.

Радість, сум, здивування, гнів, захоплення, роздратування, **злість**, вдячність.

- До виділеного слова доберіть антонім, спільнокореневі прикметник і дієслово.
- Поміркуйте: що спільного між словами **мальопис** і **Чорнолапенко**?

3. Розподіліть іменники на групи і запишіть: 1) назви професій; 2) спільнокореневі слова; 3) синоніми.

Малювання, читач, водій, ілюстрація, художник, читання, малюнок, водіння, шофер, ілюстратор.

4. Спишіть, добираючи пропущені іменники.

Горобець — пір'я; кіт — … . Художник — пензлик; перукар — … . Письменник — книжка; художник — … . Молотити — молотьба; боротися — … . Голова — капелюх; ноги — … . Равлик — повзання; коник — … . Темрява — ніч; світло — … . Корабель — море; літак — … .

- Підкресліть назви істот.

5. Створіть комікс із 3—4 малюнків на основі своєї улюбленої казки.

ДОБИРАЄМО ІМЕННИКИ

1. **Уявіть, що вам потрібно написати новинне повідомлення в газету «Котяча слава» про подію на току. Воно має містити такі факти:**

Хто: кіт Чорнолапенко з друзями
Що зробив: узяв у полон пацюка
Коли: 28 серпня
Де: на току
Чому: пацюк організував крадіжку зерна.

- **Придумайте назву і напишіть новину (не більше ніж три речення).**
- **Підкресліть підмет і присудок у складених реченнях.**

2. **До поданих прикметників доберіть спільнокореневі іменники — назви істот або неістот.**

Зразок: геройський — герой (*хто?*), сміливий — сміливість (*що?*).

Спекотний, смачний, хвалькуватий, мишачий, котячий, молодий, чемний, швидкий, глибокий, широкий.

- **У двох останніх словах позначте корінь і суфікс.**

3. **До поданих дієслів доберіть спільнокореневі іменники.**

Зразок: писати — письмо, писання, письменник.

Читати, малювати, бігати, плавати.

4. **Спишіть, вставляючи пропущені букви і розкриваючи дужки.**

Миша і пацюк належать до гр..зунів. Вони ж..вуть всюди, крім (а, А)нтарктиди і (п, П)івнічного (п, П)олюса. Є домашніми шкідниками, переносять небе..печні хвороби.

Миші і пацюки — нічні тварини. Вони дуже рухливі. Шви..ко бігають, добре лазять по деревах, чіпляючись за кору маленькими кі..тиками.

Пацюки кмітливіші й х..тріші за мишей.

5. **Знайдіть і запишіть відповідь на запитання: «Чим відрізняються миші від пацюків?»**

ШУКАЄМО ІНФОРМАЦІЮ В ЖУРНАЛІ

1. **Прочитайте зміст дитячого журналу. Запишіть відповіді на запитання повними реченнями.**

3 **Чи знаєш ти...**
...чому золото цінне?

6 **Діти у світі**
Три історії з життя дітей: Кенія, Мексика, Австралія

ТЕМА НОМЕРА:

10 **Котячі**
Сьогодні миле кошеня, завтра — лютий убивця. Чому їм поклонялися в Давньому Єгипті

18 **Крутий тест**
«Тварини в Давньому Єгипті»

20 **Твоя думка важлива**
Що ти думаєш про вчителів-роботів?

22 **Ви точно цього не знали!**
Усе про гроші

26 **Тренування для мозку**
Рахуємо, як єгиптяни

28 **Твердий горішок**
Горіхи: вибухова енергія

34 **Зроби сам**
Горіхокол «Лускунчик»

38 **Ми перевірили**
Що почитати, подивитися, у що пограти

РУБРИКА

СТАТТЯ

1. Сергій має підготувати повідомлення про життя дітей у різних країнах.
До яких сторінок він звернеться? Про дітей із яких країн дізнається?

2. Інна хоче зробити подарунок подрузі своїми руками.
Яка стаття в журналі їй може допомогти?

3. Богдан готує повідомлення про культурні рослини.
Де йому шукати інформацію?

4. Дана любить розв'язувати головоломки.
Які сторінки її зацікавлять?

5. *На якій сторінці цікавляться думкою читачів?*

2. **Напишіть, які теми цікавлять вас. До яких рубрик, статей, сторінок ви звернетесь?**

3. **Виберіть журнал і запишіть три запитання за його змістом. Обміняйтеся запитаннями і напишіть відповіді.**

ВИВЧАЄМО РЕКЛАМНІ ТЕКСТИ

На звороті обкладинки часто вміщують короткі тексти, які мають зацікавити читачів.

1. **Прочитайте тексти і роздивіться обкладинки книжок.**

Коли все котиться шкереберть, варто дістати фарби, покликати на допомогу фантастичних звірів і стати в оборону рідного дому. Тому що мрії здатні рятувати. Особливо якщо ти художниця з Болотні. І нехай Марія ще не знає, але одного дня її картини прославлять Україну.

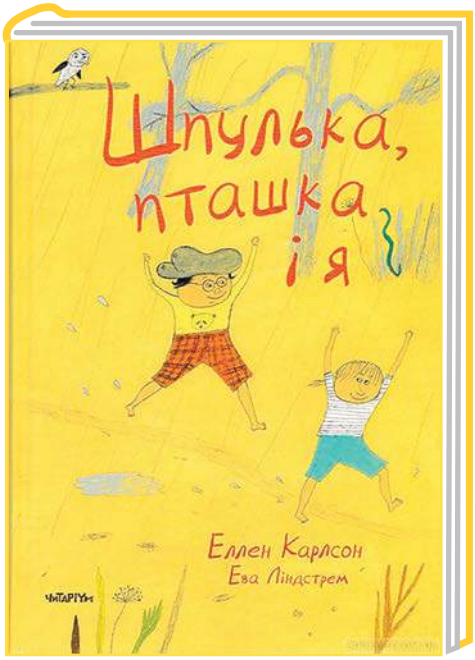

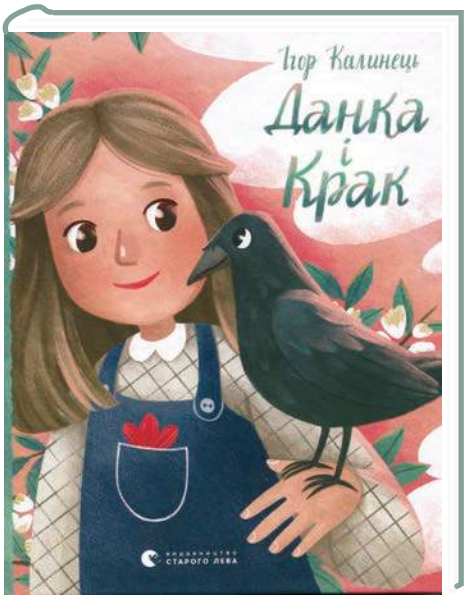

2. **Доберіть рекламний текст до кожної книжки.**

3. **Яку з цих книжок ви хотіли би прочитати? Чому? Відповідь запишіть.**

Одного погожого дня до Данки завітав незвичайний гість — крук на ім'я Крак, який уміє розмовляти. Скільки цікавого з історії давнього Львова він їй розповів! Але, виявляється, птах, з яким так полюбила спілкуватися дівчинка, прилітає неспроста. Він розповідає їй про загадкового козака-характерника Купер'яна, таємницю якого Данці доведеться розгадати самій...

Теодор Кефірчик мріє про кар'єру детектива. Тому, коли його звинувачують у крадіжці скелета з кабінету біології, він вирішує провести власне розслідування.

Юному детективові допомагає завжди чемний Домінік. У хлопців є кілька версій, і це ускладнює пошуки. А ще їм перешкоджає допитлива Кароліна та двійко неслухів: Малий і Бартусь.

Під час розслідування діти потрапляють у лабети банди злодіїв і...

Ось і літо! Сельма приїздить у село до бабусі й дідуся. Тут їй не потрібно хвилюватися, що вона зовсім не має друзів у місті. Але щось усередині невпинно дзьобає її в серце й нагадує про це, і від того їй стає боляче й самотньо. Аж раптом вона зустрічає Шпульку... Це тепла історія про дружбу, завдяки якій людина може стати впевненішою, її думки — осяйними, а літо — найлітянішим!

4. **Напишіть рекламний текст на обкладинку вашої улюбленої книжки.**

ВЛАСНІ І ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ

1. **Прочитайте. Які слова є власними назвами, а які — загальними? Поясніть, як ви міркували.**

Дівчинка Марія, дівчинка Сельма, дівчинка Данка. Хлопчик Теодор Кефірчик, хлопчик Домінік. Письменник Ігор Калинець, письменниця Малгожата Стренковська-Заремба, письменниця Світлана Тараторіна, письменниця Еллен Карлсон.

Імена, по батькові та прізвища, назви країн, міст, сіл, вулиць, площ, гір, річок, морів, океанів, клички тварин, дійові особи в байках, казках, п'єсах — це **власні назви**. Їх пишуть з великої букви: *Іван Даниленко, вулиця Миру, площа Слави, Чорне море, печера Млинки.* Решта слів — **загальні назви**.

2. **Спишіть вірш Григорія Фальковича, вибираючи відповідну букву з дужок.**

Ні, найкращі вуса не в того (і, І)ндуса,
Що живе в (г, Г)отелі у далекім (д, Д)елі!
І не в (д, Д)іда (т, Т)олі на Старім Подолі,
Не в (д, Д)ядька (к, К)індрата, Вовчиного (т, Т)ата.
Знайте, любі діти, правди ніде діти,
Справжній гарновусик — це наш (к, К)іт (м, М)арусик.

А. **Підкресліть звертання.**
Б. **Знайдіть слово, у якому два корені, позначте їх.**
В. **Знайдіть слова, які однаково пишуться, але мають різне значення. Надпишіть, яка це частина мови.**

3. **Зрозумійте закономірності і продовжте ряди слів.**

Київ, Вінниця, Яготин, … .
Десна, Дністер, … , … .
Тарас, Степан, … , … , … .
Красилів, Кременчук, …, … .

4. **Вивчіть скоромовки. Запишіть їх з пам'яті.**

У Кіндрата куртка короткувата.
Пиляв Пилип поліно з лип, притупив пилку Пилип.

РОЗПОДІЛЯЄМО ІМЕННИКИ ЗА РОДАМИ

1. **Прочитайте речення. Спишіть. На місці пропуску вставляйте слова він, вона, воно.**

Жінка бігла. ___ запізнювалася. Петрик не писав. ___ десь подів ручку. Зійшло сонце. ___ одразу сховалося за хмари.

2. **Запишіть сполучення іменників зі словами мій, моя, моє. Звертайте увагу на виділені букви.**

К**и**шеня, п**и**ріг, л**и**мон, с**е**кунда, в**е**сна, хв**и**лина, с**е**ло, в**е**сло.

3. **Прочитайте вірш Григорія Фальковича спочатку мовчки, потім по черзі по рядку, а після того — дуетом.**

Сіла Дора за уроки —
Роздивлялась на всі боки,
Прикладала до лиця
Руку, ручку, олівця,
М'ятну жуйку пожувала,
Потихеньку заспівала,
Малюкові з дитсадка
Показала язика,
З'їла печиво — три штуки,
Відпочила, мила руки —
Дуже довго руки мила,
Бо таке пахуче мило,
Потім знову до лиця
Прикладала олівця...
Що ж вона учила знову —
Математику чи мову?

Іменники бувають чоловічого, жіночого і середнього роду.

До іменника чоловічого роду можна додати слово **мій** або замінити словом **він**: *зошит, Олександр, дощ.*

До іменника жіночого роду можна додати слово **моя** або замінити словом **вона**: *синиця, річка, радість.*

До іменника середнього роду можна додати слово **моє** або замінити словом **воно**: *добро, море, щастя.*

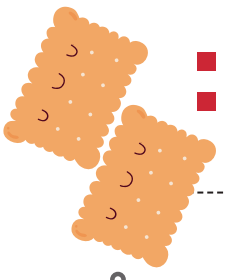

- **Чи бували у вашому житті схожі моменти? Коли таке трапляється?**
- **Випишіть іменники з вірша у три стовпчики за зразком.**

Ч. р. (він, мій)	Ж. р. (вона, моя)	С. р. (воно, моє)
урок	Дора	мило

4. **Запишіть у три стовпчики (за родами) назви днів тижня та пір року.**

ЗНАЙОМИМОСЯ З КНИЖКОЮ

Як скласти перше враження про книжку?

1. Подивіться на обкладинку книжки.
2. Прочитайте текст на звороті обкладинки.
3. Роздивіться малюнки, прочитайте заголовки розділів.
4. Прочитайте перші речення або уривки з різних частин книжки.

1. Розгляньте зображення, прочитайте тексти.

ПРИВІТ, Я НАТАЛКА! У ЦІЙ КНИЖЦІ БАГАТО СМІШНИХ ПЕРСОНАЖІВ, І Я ДУЖЕ ТІШИЛАСЯ, МАЛЮЮЧИ ЇХ. БО ЗНАХОДИТИ І МАЛЮВАТИ СМІШНИХ ПЕРСОНАЖІВ — МОЄ УЛЮБЛЕНЕ ЗАНЯТТЯ!

ЕПІ́ГРАФ (ПОСВЯ́ТА)

Дідові Петру, що навчив мене читати книжки.
Всеволодові Нестайку, що навчив мене їх писати.

У далекому карпатському лісі, десь аж біля самої Чорногори, жили-були собі білки. Ну, звісно ж, у тому лісі ще багато звірини всілякої водилося, скажете ви справедливо. Але йтиметься саме про них — велику родину чорних карпатських білочок.

Знайомтеся. Це Мама-Білка. Дуже спритна та ефектна. Намагається встигати все і не бачить, що половина справ, за які вона береться, лишається зробленою якраз наполовину.

Діти-білченята до цього звикли і, аби мама не засмучувалася, все тихцем намагалися за нею підправляти.

Мама-Білка геть не виглядає на свої роки — вслід її хвосту і китичкам на вушках (вони натурально руді, не фарбовані!) щоразу обертаються всі білки з довколишніх дерев.

Хтозна, пов'язано це з її неперевершеним шармом, а чи з потоком віртуозних прокльонів, котрі Мама-Білка видає на льоту, бо ж не встигає переробити свої десять одночасно задуманих справ. Однак не помітити її було неможливо.

Мама-Білка любила усіх своїх трьох білченят і Тата-Білку понад усе — і про цю любов мусив знати увесь світ.

2. **Обговоріть свої перші враження про книжку.**
3. **Подумайте, чи хочете ви прочитати цю книжку. Поясніть чому (у зошиті).**
4. **Чи важливо для вас знати, хто саме написав книжку, намалював ілюстрації? Чому?**

ВИЗНАЧАЄМО РІД ІМЕННИКІВ

1. **Прочитайте опис ранку в карпатському лісі («День усіх білок»). Чому письменниця називає його дивовижним?**

Ранок у лісі — дивовижна пора. Все ще сонне, туманне, вологе. Лиш де-не-де поодинока пташка подасть усе ще заспаний голос. Та краплинка роси неквапним діамантом перетече з одного ожинового листочка на інший. Вогко і затишно в нашому лісі, добре. Особливо для росту грибів та ранкової гімнастики.

- **Знайдіть у тексті іменники. Випишіть їх, зазначаючи рід (ч. р., ж. р., с. р.).**
- **Доберіть спільнокореневі іменники до прикметників сонне, туманне, вологе, ожиновий, ранковий.**

2. **Визначте рід іменників, запишіть слова в три стовпчики. Над стовпчиками напишіть скорочено: ч. р., ж. р., с. р.**

Тиждень, заповідник, білченя, білка, бобер, куниця, китичка, вушко, радість, щастя, дерево.

- **Позначте закінчення іменників.**

3. **Доберіть з рамки синоніми до слів. У дужках вкажіть рід.**

натовп алфавіт сум ураган артист військо одяг

З р а з о к: абетка (ж. р.) — алфавіт (ч. р.)

Абетка, армія, актор, буря, вбрання, печаль, юрба.

- **Поміркуйте, чи можуть іменники змінити рід.**

4. **Прочитайте. Запишіть речення в такому порядку, щоб вийшов текст.**

Вона викладала ботаніку в лісовій школі. Потім зблиснули скельця окулярів. Раптом з-за куща ожини почулося голосне чхання. Їх зробили зі скляних людських намистин. Та це ж Тітка-Білка! Навчала про їстівні й отруйні рослини.

5. **Випишіть із тексту іменники. Зазначте їхній рід.**

ЗНАХОДИМО ЦІКАВИЙ УРИВОК

1. **Ви вже маєте перше враження про книжку «День усіх білок». Прочитайте ще один уривок.**

Однак бували й серйозні, а то й сумні речі. Наприклад, десь із тиждень тому Тато-Білка на зборах Лісової Громади оголосив, що їхню частину лісу начебто збираються не вважати більше заповідником. «І почати в ньому лісозаготівлю — комусь там потрібні гроші», — знизав пухнастими плечима Тато-Білка.

Що це за такі гроші, білченята достоту не знали, але відчували, що це щось доволі тривожне.

Взагалі було дуже дивно: останнім часом люди все їхали і їхали сюди жити — всі, бач, хотіли бути ближче до природи. І мало хто питав себе, якого милого ту природу самі вони й нищили: під будівельні майданчики, під новий басейн, просто «для панорами» вирубували дерева, щоби бачити далекі гори... Одне слово, це було тривожно. Мало того, що будуються, так ще й геть вирубати ліс надумали. І що образливо — ніхто з людей і гадки не мав запитати з цього приводу думки Лісової Громади!

— Як це? От ми прийдемо і перегриземо підпорки їхнього нового будинку на ріці, бо ми так вирішили! — обурювалися Бурі Бобри. — Вони будуть проти, бо то їхній дім! А як щодо нашого дому?!

— Бурі бобри брід перебрели, забули бобри забрати торби! — проговорили дуетом двоє бабаків, що любили позадиратися з бобрами.

Але ті сприйняли скоромовку серйозно:

— А ми якраз не хочемо ніякі торби ні забувати, ні пакувати! Нам тут добре, на нашій загаті. Спробуй-но знайти ще десь таке тихе плесо!

2. **Обговоріть, що робить уривок цікавим.**

3. **Поміркуйте, як розповіли б люди про цю ситуацію.**

4. **Чи подобається вам, як пише Ірена Карпа? Чому?**

5. **Виберіть книжку з класної бібліотеки, знайдіть цікавий уривок і прочитайте товаришу.**

ЗМІНЮЄМО ІМЕННИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. **Прочитайте наступний уривок із книжки «День усіх білок».**

Страви Мами-Білки їсти, м'яко кажучи, було неможливо. Всі, звісно, робили вигляд, що їм смачно, бо любили Маму-Білку і боялися її образити. Але коли вона відверталася по добавку, то все, що залишалося на тарілках із жолудевих шапочок, вмить вилітало через вікна дупла. Прямісінько під ноги диким свиням.

Тому Тато-Білка, надивившись кулінарних передач, потай готував для всіх дітей смаколики: рулетики із кедровими горіхами, тістечка із жолудевим кремом чи ліщинову запіканку.

- **Чи є сім'я білок щасливою? Чому ви так думаєте?**
- **Випишіть у стовпчик іменники, які позначають багато предметів (у формі множини). Поставте їх у форму однини.** З р а з о к: Страви — страва.

Іменники змінюються за числами і мають форму **однини** і **множини**: *жолудь — жолуді, білка — бі́лки, дупло — ду́пла*. Для позначення одного предмета вживають іменники в однині. Для позначення кількох предметів вживають іменники у множині.

2. **Поставте іменники у форму множини. Запишіть, виділіть закінчення іменників у однині та множині.**

З р а з о к: салат□ — салат[и].

Салат, суп, борщ, каша, запіканка, котлета, торт, пиріг.

- **Проаналізуйте, як утворюється форма множини.**

3. **Змініть іменники за зразком. Запишіть, виділіть закінчення.**

З р а з о к: В..сло — ве́сл[а].

Оз..ро, кр..ло, в..сна, в..рба, пл..че, с..стра.

З р а з о к: Гриби — гриб□.

Л..сти, д..рева, ст..пи, с..рця.

4. **Запишіть 5 іменників — назв предметів, якими користуються на кухні. Перевірте правопис слів за словником.**

- **Вкажіть рід цих іменників, виділіть закінчення.**
- **Поставте записані слова у форму множини.**

ВИЗНАЧАЄМО ЧИСЛО ТА РІД ІМЕННИКІВ

1. Прочитайте текст з обкладинки книжки «Мандри з Арчі».

Арчі — незвичайний **собака**. Він любить мандрувати по світу зі своїм господарем паном Вайсом. Від **узбережжя** Атлантичного океану до острова Ямайки… Грізні зливи і революція, землетруси і збройні сутички. Численні **фото** розповідають про їхні захопливі пригоди.

- Чи правдиві твердження? (Так чи ні?)

У книжці будуть фото.
Арчі є головним героєм.
Арчі залежить від пана Вайса.
У книжці йдеться про реальні факти.

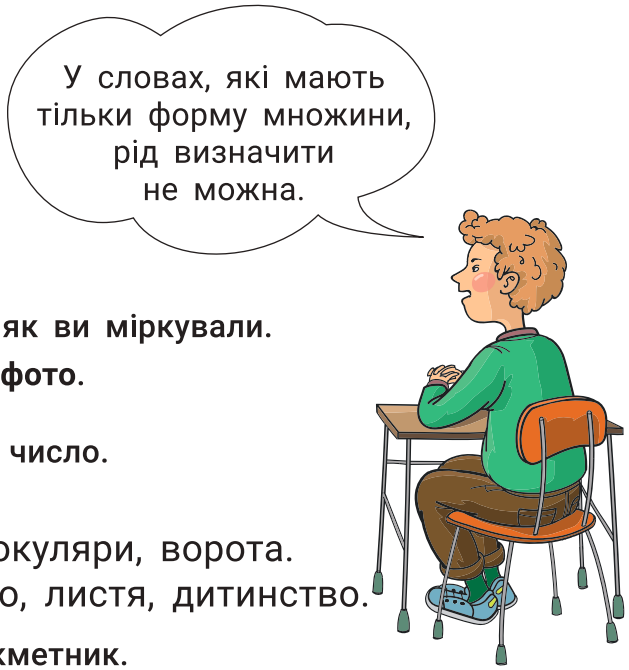

- Поясніть уживання великих літер.
- Визначте рід і число виділених слів. Поясніть, як ви міркували.
- Утворіть форму множини від слів **узбережжя**, **фото**.

2. Прочитайте групи слів. Спробуйте змінити їхнє число. Що ви помітили?

Ножиці, джинси, штани, канікули, двері, окуляри, ворота.
Цукор, молоко, плавання, масло, борошно, листя, дитинство.

- Спишіть іменники, добираючи до кожного прикметник.

3. Прочитайте пари слів. Поясніть, що в них спільне, а чим вони відрізняються.

Вовк — вовченя, айстра — айстри, скло — скляний, зима — зи́ми, зима — зими́, крапля — крапельки, джміль — джмелі, Олена — Оленка, сім'я — сі́м'ї.

- Поясніть, навіщо в деяких словах стоїть знак наголосу.
- Випишіть тільки пари «однина — множина», зазначте рід.

4. Прочитайте. Як зміняться інші слова в реченні, якщо змінити число іменника?

Хлопчик грав. Машина їхала. Пташки співали.

5. Запишіть змінені речення із завдання 4, доповнивши їх другорядними членами. Підкресліть підмет і присудок.

ГОТУЄМО ПРЕЗЕНТАЦІЮ КНИЖКИ

1. Прочитайте пам'ятку.

Як можна презентувати книжку

1. Повідомте ім'я автора і назву книжки.
2. Поясніть, чому ви вибрали цю книжку.
3. Розкажіть, про що книжка, про її головних героїв.
4. Прочитайте якийсь уривок із книжки: це може бути початок, кілька дуже смішних або цікавих абзаців. Перед читанням поясніть, чому ви вибрали саме цей уривок.
5. Дайте відповіді на запитання інших дітей.

2. Прочитайте частини презентації книжки в правильному порядку.

Це добра й радісна книжка. І ще вона дуже гарно написана. Такою красивою мовою говорить моя прабабуся.

У казці йдеться про старий забутий Курінь у степу. Але насправді там купа мешканців: Мураш-ки, Павук, Кріт, Їжак забігає погомоніти.

Ті розмови веселі. Одну я хочу зачитати.

— От я зараз до тебе спиною, а бачу, що ти робиш.

— А що я роблю? — спитав Кріт і ледь помітно ворухнув хвостиком.

— Хвостиком ворушиш!

— А зараз — що? — спитав Кріт і швидко торкнув лапкою один свій вус.

— Вусик торкаєш!

Павукові сподобалося прихвастувати:

— Двоє очей та ще підсліпуватих — то, вважай, нічого, і хто схоче, тебе вхопить. Усяка хапачка!

Я хочу розповісти про книжку Григора Тютюнника «Степова казка».

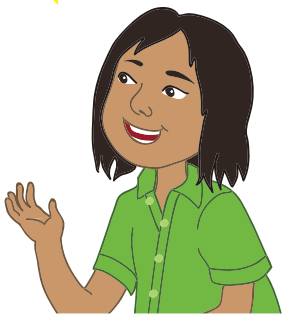

ПРЕЗЕНТУЄМО КНИЖКУ

Готуючись до презентації, робіть записи і малюнки на окремих аркушах. Потім почепіть їх, наприклад, на магнітну чи коркову дошку.

1. Прочитайте картку, підготовлену до презентації.

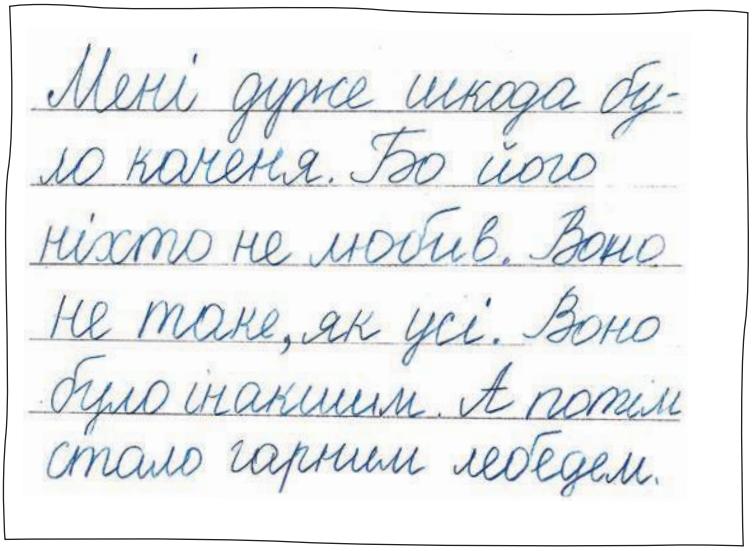

2. Підготуйте картку для презентації своєї улюбленої книжки.

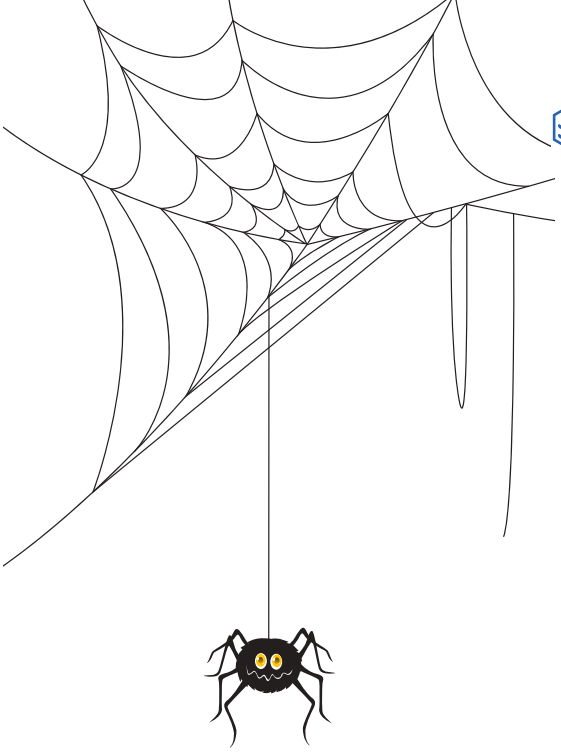

ВЧИМО МОВУ

ЗМІНЮЄМО ІМЕННИКИ ЗА ПИТАННЯМИ

1. **Прочитайте текст, ставлячи після запитань іменник Кріт у потрібній формі.**

— Вилазь, **Кроте**, не бійся.

— Не вилізу, — озвався (*хто?*) … глухо. — Не вилізу, бо я тебе знаю: ти — Їжак!

— Вилазь, кажу, я зараз не голодний, — промовив він.

— Еге, так я тобі й повірив. Ти за мною торік ганявся, щоб з'їсти... Знаю я вашого брата.

— То, мабуть, не я, хох-хох. — Ей, Павуче!.. — гукнув вгору до Павукової сіті. — Скажи (*кому?*) … , що я не голодний...

Павук хутенько спустився по павутині вниз і погукав (*кого?*) … :

— Вилазь, вилазь, Їжак не голодний.

— А ти відки знаєш?

— Знаю-знаю, — заторохтів Павук, — я всіма вісьмома своїми очима бачу, який він наїдений, і пісень співає веселих...

І пішли Їжак (*з ким?*) з … гуляти в степ.

За Григором Тютюнником

Іменники зв'язуються з іншими словами в реченні за допомогою закінчень і прийменників.

- **Запишіть словосполучення з іменником Кріт.**

  Озвався (*хто?*), скажи (*кому?*), погукав (*кого?*), пішли Їжак (*з ким?*).

- **Позначте закінчення у формах слова Кріт. Чому воно змінюється?**
- **Що, крім закінчення, допомогло пов'язати іменник з іншими словами?**

2. **Спишіть, доповнюючи словосполучення словом нора в потрібній формі.**

Є (*що?*), немає (*чого?*), бачу (*що?*), задоволений (*чим?*), сидів (*у чому?*).

- **Порівняйте, за якими питаннями змінюються слова Кріт і нора (істоти і неістоти).**

Іменники змінюються за питаннями.
Інакше кажуть: іменники змінюються за відмінками.
В українській мові 7 відмінків.

Latrodectus Mactans

НАЗВА ВІДМІНКА	ДОПОМІЖНЕ СЛОВО	ПИТАННЯ	ПРИКЛАД
Називний (Н.)	є	*хто? що?*	павук, степ, сонце
Родовий (Р.)	немає	*кого? чого?*	павука, степу, сонця
Давальний (Д.)	дати	*кому? чому?*	павукові (павуку), степу, сонцю
Знахідний (Зн.)	бачу	*кого? що?*	павука, степ, сонце
Орудний (Ор.)	задоволений	*ким? чим?*	павуком, степом, сонцем
Місцевий (М.)	стою	*на (у) кому? на (у) чому?*	на (у) павуку, на (у) степу, на (у) сонці
Кли́чний (Кл.)			павуче, степе, сонце

Missulena

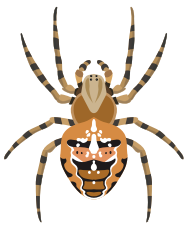
Araneus Diadematus

До іменників у кличному відмінку не можна поставити питання. Кличний відмінок використовують у звертаннях.

3. **За зразком у таблиці усно провідміняйте (змініть за питаннями) слова ї́жак, ро́са, не́бо. Скористайтеся допоміжними словами (у другому стовпчику таблиці).**

4. **Спишіть словосполучення. Поставте в дужках питання до виділених слів.**

Зразок: розкажи (*кому?*) товаришу.

Читаю (…) **книжку**, малювала (…) **фарбами**, ласував (…) **тістечком**, плавали (…) **в басейні**, написав (…) **листа**, попросив (…) **маму**, забула (…) **зошит**.

■ **З одним зі словосполучень складіть речення. Підкресліть у ньому підмет і присудок.**

СТАВИМО ПИТАННЯ ДО ІМЕННИКІВ

1. **Прочитайте розповідь Їжака зі «Степової казки» Григора Тютюнника.**

— Оце, буває, виставлять хазяїни́ мисочку молока своїм **прислужникам** — котам, собакам. А вони ще й **носом** крутять. То я вже не промину. А там, дивись, яєчко знайшов **на гнізді** — теж моє. Яблуко **під яблунею** трапиться — сюди його. Ти **яблук** ніколи не куштував?..

— А люди ж на те що? — спитав Кріт.

— Нічого, — усміхнувся Їжак. — Або кажуть: ХАЙ. Слово в них таке є. ХАЙ — це значить, я можу їсти все, що схочу. Гарне слово. Іще вони полюбляють казати: ЩОСЬ. Ото висьорбаю **молоко** з мисочки чи там яєчко вип'ю, — вночі, звісно, — а вдень приляжу десь **під хмизком** поспати чи так перепочити — і чую: «О, щось уже молоко оно випило. А хай йому тямиться!» Інколи, правда, вгадують, що то я. А частіше — ЩОСЬ кажуть, хох-хох... Ну і я їх не обижаю: я їм **мишей** ловлю, пацюків... Одне слово, жити можна!

- **А що думають хазяїни про Їжака? Розкажіть від їхнього імені.**
- **На які питання відповідають виділені слова? Від яких слів ви ставите питання? Запишіть за зразком: знайшов (*що?*) яєчко.**

2. **Спишіть, розкриваючи дужки. Про кого йдеться в тексті?**

У (нора) хтось сердито бурмотів. Раптом з-під (земля) виткнувся гострий писок. Потім — настовбурчені вуса. А за (вуса) і вся голова якогось підземельника. Вона була припорошена (пил), без (очі) і з маленькими ямочками замість (вуха).

- **Підкресліть підмет і присудок у другому реченні.**

3. **Доберіть іменники, які б відповідали на поставлені питання.**

Вітатися (*з ким?*), дякувати (*кому?*), прийти (*до кого?*), пробачити (*кого?*), чекати (*на кого?*), дружити (*з ким?*).

ЯК ВЕСТИ ЧИТАЦЬКИЙ ЩОДЕННИК

У читацькому щоденнику ви записуєте різну інформацію про книжку, яку читаєте.

ВИ МОЖЕТЕ:

- намалювати свою обкладинку;
- записати найважливішу інформацію (автор, назва);
- записати короткий зміст;
- записати ключові слова;
- написати коротку характеристику;
- написати про думки і відчуття героя;
- написати листа головному герою;
- написати газетну статтю про свої враження;
- придумати сторінку щоденника для головного героя (можна на комп'ютері);
- придумати інтерв'ю з героєм;
- намалювати комікс до частини книжки;
- намалювати портрет героя, карту, подію, створити профіль героя для соціальної мережі.

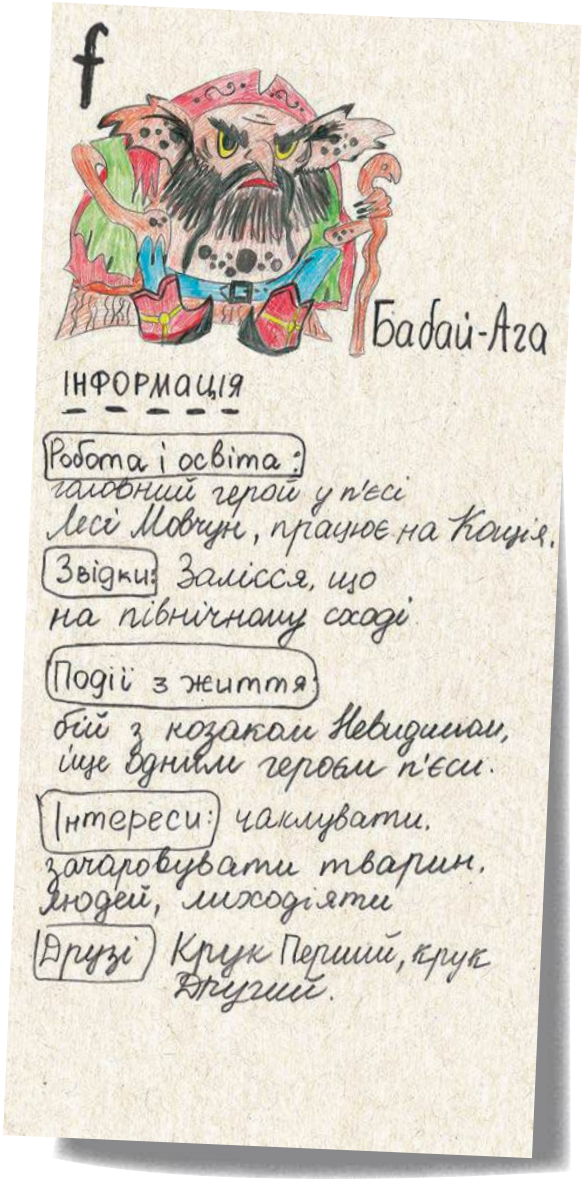

1. Подумайте, які зі згаданих видів робіт показано на фото.

2. Виконайте одну з робіт (або придумайте свою) на окремому аркуші чи у своєму читацькому щоденнику.

ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО

1. Перевірте одне одного, чи можете ви відповісти на такі запитання.

1. Яка частина мови називається іменником?
2. Які іменники пишуть з великої літери?
3. На які питання відповідають назви істот та неістот?
4. Як визначити рід іменника?

2. Виконайте завдання на вибір.

А. Прочитайте рекламний текст до книжки Стефана Касти «Експедиція з мурахою Софі».

Що це за дер..во
поруч із тобою?
Які в н..ого плоди?
Що це за блакитна квітка
і жовтий м..телик на ній?
Оці ч..рвоні ягоди їстівні чи отруйні?
Який гриб смачніший —
(л, Л)исичка чи (с, С)ироїжка?
Хочеш дізнатися?
Вирушай в експедицію
з (м, М)урахою (с, С)офі!

- Спишіть текст, розкриваючи дужки і вставляючи, де потрібно, пропущені букви.
- Випишіть два іменники — назви істот і два іменники — назви неістот. Позначте число та рід виписаних слів.

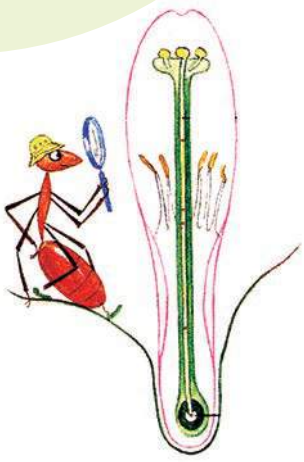

Б. **Прочитайте рекламний текст до книжки Ольги Купріян «Боброго ранку».**

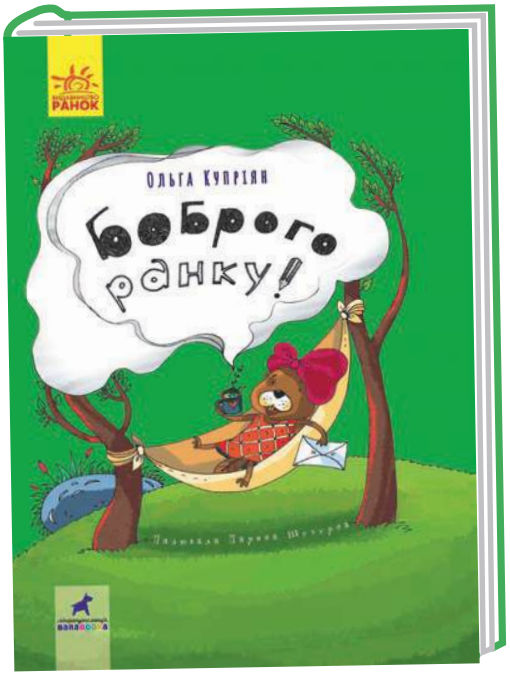

Недалеко від річки (з, З)движ ж..ве родина (б, Б)обренків із (д, Д)онькою (м, М)артусею. Скоро в родині буде поповнен..я. Тому треба шукати нове ж..тло.

У новому помешкан..і народжується трійн..я — (р, Р)ита, (к, К)ора та (б, Б)оря.

Мартуся стає дорослою. Але їй так само потрібна любов (б, Б)атьків.

- **Спишіть, розкриваючи дужки і вставляючи, де потрібно, пропущені букви.**
- **Випишіть іменники з двох останніх речень. Поставте до них питання, позначте число та рід.**

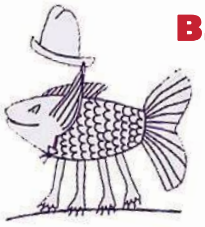

В. **Прочитайте рекламний текст до книжки «Тринадцять історій у темряві» Галини Ткачук.**

Страшні історії часто виникають у темряві. Вони ро..повідають про (ж, Ж)аховиськ, (м, М)онстрів, прозорих (л, Л)юдей!

При світлі сонця страшні історії ховаються. Однак їх вдалося зап..сати (г, Г)алині (т, Т)качук. Фантазія зі сміхом – прекрасний засіб від страху.

- **Спишіть, розкриваючи дужки і вставляючи, де потрібно, пропущені букви.**
- **Випишіть іменники з двох перших речень. Поставте до них питання, позначте число та рід.**

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

ДОСЛІДЖУЄМО МІФИ

1. **Прочитайте, як уявляли створення світу давні греки. Читаючи, виписуйте імена, які вам трапляться, і складайте схему.**

Спочатку був тільки вічний, безмежний, темний Ха́ос. З нього виник весь світ і безсмертні боги. З Хаосу походить і богиня Земля-Ге́я. Вона дає життя усьому, що живе й росте на ній. А далеко під Землею в незмірній глибині народився похмурий Тарта́р — жахлива безодня, повна вічної пітьми. З Хаосу зродилась і могутня сила — Любов-Е́рос.

Почав творитися світ. Хаос породив вічний Морок і темну Ніч. А від Ночі й Мороку постали вічне Світло і радісний світлий День.

Благодатна Земля породила безмежне блакитне небо — Ура́на. І розпростерлося Небо над Землею, і широко розлилося шумне Море.

2. **Перечитайте імена, які ви виписали. Це — ключові слова. З їхньою допомогою перекажіть текст одне одному.**

3. **Слова *географія*, *геологія* пов'язані з ім'ям давньогрецької богині. Якої? Спробуйте пояснити значення цих слів. Перевірте себе за етимологічним словником (див. електронний додаток).**

4. **Прочитайте текст. Поясніть своїми словами, що таке міф.**

У кожного народу з давніх часів збереглися оповіді, що передають уявлення первісної людини про світ. Їх називають **міфами** (від грецького — слово, переказ). Розповідають міфи про те, як було створено Всесвіт, Землю, пояснюють різні явища природи.

5. **Опишіть, що зображено. Доберіть речення з тексту, які можуть пояснити фотографію.**

6. **Складіть план тексту.**

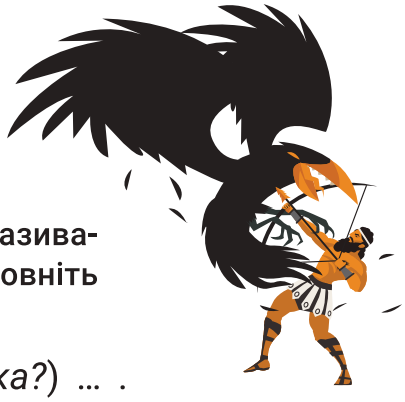

ПРИКМЕТНИК

1. **Перегляньте текст міфу, що на с. 48, і знайдіть слова, які називають ознаки явищ та істот, допомагають нам уявити їх. Доповніть рядок самостійно дібраними прикладами.**

Хаос (*який?*) … , боги (*які?*) … , Тартар (*який?*) … , сила (*яка?*) … .

Прикметник — це частина мови, яка називає ознаку предмета і відповідає на питання *який?, яка?, яке?, які?, чий?, чия?, чиє?, чиї?*
Який? — справжній, *яка?* — мужня, *чиє?* — мамине.

2. **Випишіть із тексту (с. 48) речення про народження Урана. Підкресліть прикметники хвилястою лінією. Поясніть їхнє значення.**

3. **Знайдіть у тексті і випишіть прикметники, що є спільнокореневими з поданими іменниками. Корені позначте.**

З р а з о к: межа — безмежний.

Світло, вічність, шум, радість, блакить.

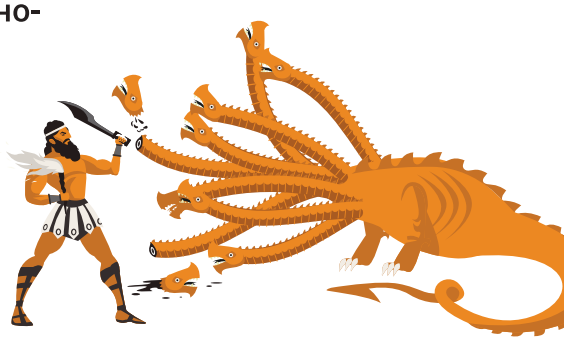

4. **Прочитайте уривок з давньогрецького міфу про Геракла. Випишіть у дві групи прикметники, які:**
1) змальовують зовнішність;
2) описують якості героя.

Геракл — герой давньогрецьких міфів. Батько вирішив дати хлопцеві гідну освіту. З різних міст були запрошені до юнака найвидатніші знавці. Кмітливий, вправний і дужий, Геракл напрочуд швидко перевершив своїх учителів. Він вигнався високий, сміливий і гарний — справжній син всемогутнього бога.

5. **Спишіть, вставляючи пропущені букви. Підкресліть прикметники хвилястою лінією.**

Грецькі боги були схожі на людей. Вони мешкали за хмарами на в..ршині в..личної гори Олімп, яку вкр..вали бл..скучі сніги. Їх уявляли надзвичайно мудрими, могутніми, красивими, інколи добрими до людей, часом — злими.

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ПОРІВНЮЄМО МІФИ

1. **Прочитайте, як уявляли створення світу давні китайці. Зупиняйтеся після кожного абзацу:**
1) **робіть схематичний малюнок;**
2) **складайте план — придумуйте назву для кожного абзацу.**

Спочатку був безкінечний і безформний Хаос. У ньому виникло величезне яйце. У цьому яйці і зародився Пань-гу́. Він спав вісімнадцять тисяч років. А коли розплющив очі, нічого не побачив. Навколо був суцільний чорний та липкий морок.

Раптом Пань-гу відчув, що рука його стискає важку сокиру. Він ударив цією сокирою перед собою. Зі страшним гуркотом яйце розкололося. Нижня важка й волога частина стала землею (Інь), а легка й суха — небом (Ян).

Пань-гу уперся ногами в землю, а головою в небо. Боявся, що вони знову зіллються разом. Так простояв він вісімнадцять тисяч літ. Щодня земля ставала товщою, небо — вищим, і Пань-гу ріс разом з ними. Нарешті небо стало міцним. Можна було вже не боятися, що воно впаде на землю.

Пань-гу страшенно втомився і захотів відпочити. Але він помер, тільки-но впав на землю. Його останній подих перетворився на вітер і хмари, очі стали сонцем і місяцем, тулуб — земним суходолом, кров — річками, волосся та шкіра — зірками, травами, квітами і деревами, зуби і кістки — блискучими металами і дорогоцінним камінням, піт на тілі — дощем і росою.

2. **Влаштуйте виставку і обговоріть малюнки.**

3. **Порівняйте плани. Виправте, якщо потрібно.**

4. **Розкажіть, користуючись малюнками і планами, як давні китайці уявляли створення світу.**

5. **Випишіть іменники, які повторюються в грецькому й китайському міфах. За їх допомогою розкажіть, що спільного в обох оповідях.**

ЯК ПРИКМЕТНИКИ ПОВ'ЯЗАНІ З ІМЕННИКАМИ

1. **Пригадайте або перечитайте текст на с. 50, доберіть і вставте у речення пропущені прикметники з довідки.**

1. … яйце виникло у … Хаосі. 2. … сокира опинилася в руці Пань-гу. 3. Зуби і кістки Пань-гу стали … металами та … камінням.

Довідка. Дорогоцінне, блискучий, важка, величезне, безкінечний.

■ **Чому вам доводилося змінювати деякі слова?**

Прикметники в реченні завжди пов'язані з іменниками. Зв'язок встановлюється за допомогою питань. Питання ставиться від іменника до прикметника.
Міф (який?) цікавий, історія (яка?) давня.

2. **Спишіть, ставлячи від іменників до прикметників питання за зразком:** *під небом (яким?) високим.*

Богів (…?) могутніх, людьми (…?) слабкими, сили (…?) грізні, сонця (…?) лагідного.

■ **Знайдіть пари прикметників-антонімів.**

3. **Прочитайте. Випишіть прикметники та іменники, з якими вони пов'язані. До прикметників доберіть і запишіть синоніми з довідки.**

Легендарний герой Пань-гу знаходився у величезному яйці. Він пробудився від глибокого сну. І побачив, що його оточує непроглядна пітьма.

Довідка. Гігантський, непроникний, міфічний, міцний.

4. **Перечитайте другий абзац тексту про Пань-гу (с. 50). Випишіть із нього пари антонімів.**

5. **Знайдіть в останньому реченні тексту (с. 50) 5 іменників, при яких нема прикметників. Доберіть до них прикметники. Словосполучення запишіть.**

ДУМАЄМО, ЯК ПОЕТ

1. Прочитайте мовчки уривок із книжки-картинки «Нумо, хто кінець знайде?» (1929). Ілюстрації Бориса Крюкова.

Грім із хмари
ух-ух,
Бережечком
рух-рух,
Дощ на берег
так-так,
на пісочок
кап-кап!
По листячку
тук-тук,
краплинонька
тут-тут.
Ось краплинонька!
Ось манесенька!

Пройшла крапля
крізь пісок
у швидесенький
струмок.
До ріки
доплинула,
у море
полинула.
Ген краплинонька,
ген манесенька!

Насунув туман,
краплину піймав,
збився парою,
звився хмарою.
Де краплинонька?
Де манесенька?

Вітер налетів,
хмару закрутив,
закрутив,
підхопив,
до струмка
прикотив.
Де краплинонька?
Де манесенька?

Встала
хмара
угорі,
загримів
із хмари
грім.
Пішли люди
по хатах,
худобонька
по дворах.

Кіт —
через пліт,
собачки —
під тачки,
горобці —
під стріху,
примостились
тихо.
Кури
на горище
до голубів
ближче.
Під листячко —
хрущі.
Зайчики —
під кущі.
А у нори
мишки —
замигтіли
ніжки.

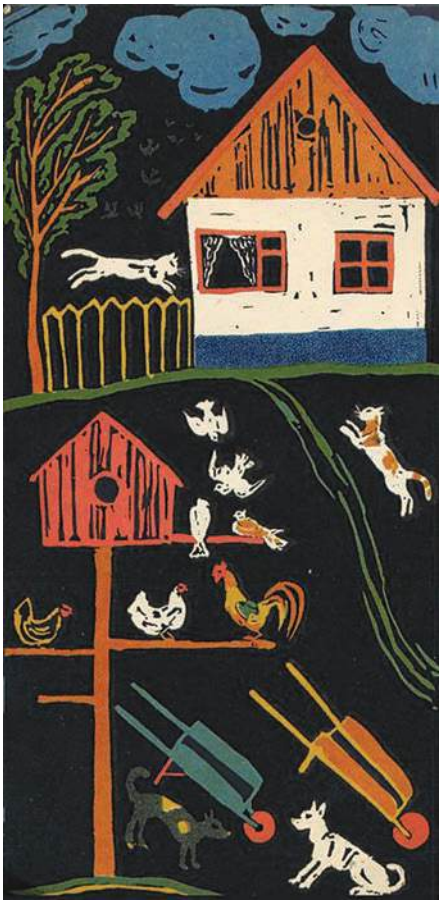

Гуси
заґерґотали,
жаби
заскрекотали,
качки
залопотіли,
чайки
засокотіли.
А гриби
в листи —
«Дощику,
Припусти!»

Грім із хмари
ух-ух,
Бережечком
рух-рух...

Софія Федорченко

2. **Спробуйте пояснити назву вірша. Про яке природне явище йдеться? Підтвердьте свою думку рядками вірша.**

3. **Знайдіть прикметники у вірші. Чому їх так мало? Якою, на вашу думку, була мета авторки вірша?**

4. **Як автори книжки-картинки — поетеса і художник — передали рух?**

5. **Знайдіть дієслова, ужиті в переносному значенні. Яка їхня роль у вірші?**

6. **Підготуйтеся читати вірш разом. Поділіть між собою рядки. Домовтеся, як читати: де тихо, а де голосно; де повільно, а де швидко.**

7. **Об'єднайтеся ще з одною парою. Подумайте: як гримить грім, як падає дощ? Якими звуками можна супроводжувати читання вірша? (Використайте доступні інструменти чи предмети — лінійки, олівці і ручки, металеві чи пластикові банки з горохом або квасолею тощо.)**

8. **Презентуйте роботи груп класу.**

ДОБИРАЄМО ПРИКМЕТНИКИ

1. **У вірші «Нумо, хто кінець знайде?» тільки два прикметники. Спробуйте побути поетами і додати прикметники до виділених іменників так, щоб ритм вірша зберігся.**

Вітер налетів,
Хмару закрутив,
Закрутив,
Підхопив,
До *струмка*
Прикотив.

2. **Прочитайте. Випишіть два речення, у яких є прикметники, підкресліть їх. Іменники, з якими вони пов'язані, позначте +.**

Туман — великий сплюх і живе на дні річки. Вже перед ранком він вилазить з глибокої ріки і йде в поле попастись. Бо — голодний. Пасеться, доки ясне сонце з-за лісу не вигляне. Тікає він від сонця. Тільки мокрі сліди на траві світяться. Одне незрозуміло: як туман холодною зимою без їжі живе? Може, він у небо піднімається, може, снігом стає або інеєм? (*За Михайлом Слабошпицьким*).

■ **Випишіть із тексту іменники, що називають воду в різних станах. Доберіть до них прикметники.**

3. **Випишіть з вірша «Нумо, хто кінець знайде?» назви тварин, які відповідають таким ознакам.**

Зелені … , білокрилі … , полохливі … , ґерґотливі … .

4. **Доберіть до кожного іменника прикметник. Утворені словосполучення запишіть, ставлячи прикметник у відповідній формі. Позначте суфікси прикметників.**

Сніг, туман (білесенький, білуватий);
морозиво, кока-кола (холодний, холоднуватий);
мишка, шубка (манесенький, малуватий).

5. **Запишіть відповідь на запитання, яке повторюється у вірші.**

ЗМІНЮЄМО ПРИКМЕТНИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. **Прочитайте. Змініть слова за зразком. Знайдіть серед прикметників синоніми. Чим відрізняються утворені словосполучення від поданих?**

синій птах — сині птахи
народна пісня —
давня казка —
дрібна зірка —
первісна людина —
стара подія —

Прикметники змінюються за числами — можуть бути у формі **однини** і **множини**: *природн**е** явищ**е*** — *природн**і** явищ**а***. Прикметник завжди стоїть у тому самому числі, що й іменник, з яким він пов'язаний.

2. **Прочитайте. Випишіть словосполучення у формі множини, позначте закінчення прикметників.**

Стрімкий потік, золоті павутинки, далекі краї, міцна рука, високі хвилі, водяна пара, сліпучі блискавки, рясна роса.

3. **Прочитайте українську народну пісню-колядку.**

Як ще не було початку світа

Ой як ще не було ні землі, ні неба,
А що тільки було та синєє море,
А посеред моря зелений явір,
На яворoньку три синії птахи.
Три синії птахи та радоньку радять,
Та радоньку радять, як світ засновати.
Та й пірнули птахи в світові глибини,
Та й винесли птахи жовтий красен-камінь.
Стало з того каменю та яснеє сонце.
Та й пірнули птахи в світові глибини,
Та й винесли птахи злоту павутинку.
Стала з павутинки ясна твердь небесна.
Ще пірнули птахи у світа глибини,
Та й винесли птахи синій срібен-камінь.
Став з того каменю блідесенький місяць.

Художниця Олександра Вернега

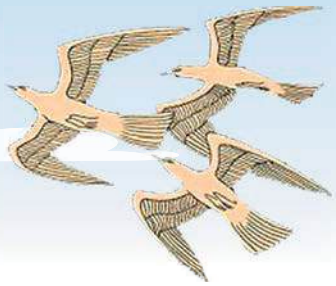

Ще пірнули птахи у світа глибини
Та й винесли птахи золотий пісочок.
Стали із пісочку дрібнії звіздочки.
Ще пірнули птахи у світа глибини
Та й винесли птахи та темного мулу.
Стала з того мулу чорная землиця,
Та й зросли на землі жито і пшениця,
Жито і пшениця і всяка пашниця.

■ **Розкажіть, як наші предки уявляли створення світу.**

4. **З народної пісні «Як ще не було початку світа» випишіть сполучення іменників з прикметниками, що стоять в однині.**

А. **Знайдіть прикметники, які мають незвичну для нас форму.**

Б. **Поставте виписані словосполучення у форму множини (які можливо).**

5. **Прочитайте. Доповніть кожне речення прикметниками з пісні «Як ще не було початку світа». Нові речення запишіть. Позначте число прикметників.**

1. З каменю утворилося сонце.
2. З павутинки утворилося небо.
3. З піску стали зірки.

6. **Прочитайте уривок з українського міфу. Спишіть, змінюючи прикметники так, щоб їхня форма відповідала формі іменників.**

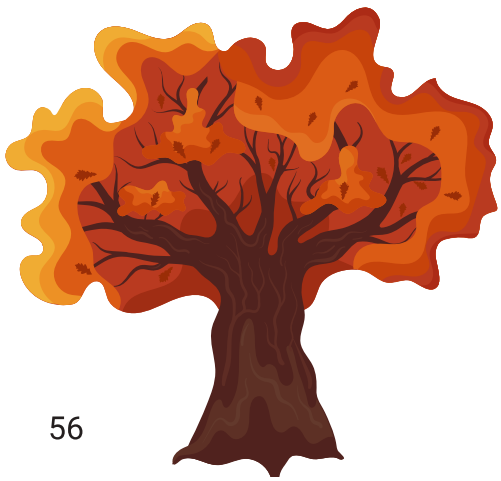

Прадуб

Довго думу свою думав Сокіл. І зніс Сокіл (золотий) жолудь. І сталося диво: виросло з того жолудя (могутній) Першодерево, Дуб-Стародуб. І вродили на його (кислатий) гіллях (молодильне) яблука — плоди невмирущості (*За С. Плачиндою*).

ДОБИРАЄМО ІЛЮСТРАЦІЇ ДО ТЕКСТУ

1. Прочитайте текст. Доберіть ілюстрації до кожного абзацу.

Перисті, або пір'ясті, хмари — одні з основних видів хмар. За формою нагадують пір'я, промені або нитки. Не закривають небо повністю. Не приносять опадів, але можуть свідчити про зміну погоди. Увечері після заходу сонця ще довго залишаються освітленими, набуваючи сріблястого, золотавого або червонуватого забарвлення.

Шаруваті хмари виглядають як однорідний шар сірого або жовто-сірого кольору, подібний на туман. Частково нижня поверхня цього шару буває розірваною або у формі клаптів. Зазвичай шаруваті хмари закривають все небо сірою пеленою. Сонце і місяць через шаруваті хмари зазвичай не просвічуються.

Купчасті хмари схожі на куполи (бані), башти з білими вершинами і плоскою синюватою чи сіруватою основою. Ці хмари опадів не дають. Зазвичай купчасті хмари мають чіткі обриси. Але сильний поривчастий вітер може розірвати їхні краї. Можуть закривати майже все небо.

2. Визначте тип тексту (опис, розповідь, міркування).

3. Придумайте і запишіть назву тексту. Напишіть перше речення — вступ до тексту.

4. Виберіть один вид хмар і перекажіть одне одному відповідну частину тексту.

5. Знайдіть інформацію про інші види хмар. Поясніть, де і як ви шукатимете.

6. Напишіть короткий текст про інший вид хмар, намалюйте ілюстрацію (або надрукуйте текст на комп'ютері і вставте фото).

ЗМІНЮЄМО ПРИКМЕТНИКИ ЗА РОДАМИ І ЧИСЛАМИ

В однині прикметники змінюються за родами.
Є три роди:
чоловічий: (*який?*) *справжн**ій***;
жіночий: (*яка?*) *справжн**я***;
середній: (*яке?*) *справжн**є***.

Прикметники завжди стоять у тому самому роді й числі, що й іменники, з якими вони пов'язані.

1. **Прочитайте і відгадайте загадки. Як форма прикметників підказала, про які природні явища йдеться?**

1. І тонкий, і високий, а сяде в траву — не видно.
2. Сильніша від сонця, слабша від вітру;
   очей не має, а плаче.

2. **Спишіть. Виділіть закінчення в іменниках і прикметниках. Усно визначте рід.**

Сильний дощ, нижній шар, пір'яста хмара, осіння погода, безхмарне небо, синє забарвлення.

3. **Від виділених іменників утворіть прикметники. Поєднайте їх з поданими іменниками. Позначте рід прикметників.**

Зразок: **Весна**: ранок, квітка, свято. Весняний (ч.) ранок, весняна (ж.) квітка, весняне (с.) свято.

Дощ: хмара, небо, день.
Сонце: погода, настрій, тепло.
Літо: взуття, місяць, спека.

4. **Випишіть з другого абзацу тексту (с. 57) речення, у якому є прикметник жіночого роду, з третього абзацу — речення з прикметником чоловічого роду. Підкресліть прикметники.**

5. **Прочитайте дитячий віршик і порівняйте його з текстом про хмари. Про який вид хмар написала поетеса Леся Вознюк?**

Як овечка з баранцями, ходять хмарки табунцями:
Вайлуваті та кудлаті, і пухнасті, й волохаті.

6. **Випишіть з тексту (с. 57) прикметники, які пов'язані з іменниками колір, забарвлення, основа. Визначте їхній рід.**

ВЧИМОСЯ ПОЯСНЮВАТИ

1. Ви часто натрапляєте на тексти, у яких пояснюється, як і чому щось відбувається. Прочитайте такий текст, звертаючи увагу на його будову.

Чому ми бачимо дихання в холодний день?

ЗАПИТАННЯ В ЗАГОЛОВКУ

Коли в холодний день ви виходите на вулицю, то бачите, як при кожному видиху з вашого рота з'являється маленька хмарка.

ВСТУП ДО ТЕМИ

У повітрі, яке ви видихаєте, є невидима водяна пара. Ваше дихання тепле, тому що те́пло всередині вашого тіла.

Тож тепле вологе повітря, яке ви видихнули, одразу охолоджується. Водяна пара перетворюється на маленькі краплі води. Саме вони й утворюють хмарку. Це явище називається **конденсацією**.

ПОСЛІДОВНЕ ПОЯСНЕННЯ: ЧОМУ, КОЛИ

Коли в холодний день ви подихаєте на свою долоню, то також відчуєте вологу. Отже, вода з газоподібного стану перейшла в рідкий.

ВИСНОВОК, ПІДСУМКОВЕ РЕЧЕННЯ, ЩО ПЕРЕГУКУЄТЬСЯ З ПЕРШИМ

Волога тепла хмарка

ЧАСТО ДО ТЕКСТУ Є МАЛЮНОК

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ:
ДІЄСЛОВА (БАЧИТЕ, ВІДЧУЄТЕ);
ТЕРМІНИ (КОНДЕНСАЦІЯ, ПАРА);
СЛОВА **ЯКЩО, КОЛИ, ТОМУ ЩО**.

2. Виконайте завдання на вибір.

А. Доведіть, що ви добре зрозуміли пояснення — дайте коротку письмову відповідь на запитання заголовка своїми словами.

Б. Напишіть текст — відповідь на запитання «Чому вода з річок не витікає?».

ПРАЦЮЄМО З ВІЗУАЛЬНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

На цій карті України позначено страви, напої та інші продукти, названі на честь міст чи регіонів.

Їмо українське!

http://sum.in.ua/
«Словник української мови» в 11 томах

1. За допомогою карти дайте відповіді на запитання.

1. Які страви, напої та інші продукти, зображені на карті, ви знаєте? Запишіть їхні назви.
2. Звідки ці страви: галушки, капусняк, гречаники?
3. Які марки мінеральної води позначені на карті?
4. Яку із зазначених страв ви хотіли би спробувати?
5. Яких страв ви не знаєте? Зверніться до тлумачного словника (паперового або електронного) і розкажіть про значення слів, які ви дізналися.

2. Яка страва чи напій названі на честь міста / регіону, у якому ви живете або з яким сусідите?

3. Прочитайте. Складіть словосполучення зі слів обох рядків, не змінюючи форми слів. Поясніть, як ви міркували.

Капусняк, сало, вареники, юшка.
Свіже, запашна, бабусині, гарячий.

4. Розгляньте карту. Випишіть по два сполучення іменників з прикметниками чоловічого та жіночого роду і одне з прикметником середнього роду.

5. Прочитайте. Спишіть текст, розкриваючи дужки. Знайдіть на карті область, яку згадано в тексті. Складіть і запишіть ще одне речення про улюблені страви жителів цієї області.

У вересні в місті Борщів на Тернопільщині проходить (народна) фестиваль борщу «Борщ'їв». Програма свята (веселий, пізнавальний та смачний). (Навколишній) села представляють свій борщ, який готують (місцева) господині. Крім того, варять борщ у (великий) казані на багатті.

6. Складіть хмару тегів-прикметників, якими можна описати вашу улюблену страву за таким ознаками: вигляд, смак, запах, враження (відчуття).

РОЗПІЗНАЄМО ПРЯМЕ І ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1. **Прочитайте словникову статтю. Значення якого слова пояснюється? Спишіть речення, у якому словникове слово вжито в переносному значенні.**

1. Нічим не затьмарений, чистий, світлий. *Небо було ясне та синє.* 2. Який випромінює яскраве світло. *Ясне сонечко викотилось з-за гори.* 3. *перен.* Нічим не засмучений, спокійний, безтурботний. *На його обличчі грала ясна, щира усмішка.*

2. **Прочитайте. Випишіть словосполучення, у яких прикметники вживаються в переносному значенні.**

Яка ж була темрява. І небо, і землю, і розбурхане море — все покрила важка чорна запона. Сторожовий катер охорони то зариався носом у кипучу воду, то злітав на гребенях грізних хвиль. Бушував сердитий вітер. Ревіло стальне серце судна, але воно не могло заглушити лютого виття нічної бурі (*За Олесем Донченком*).

3. **Замініть у словосполученнях іменники так, щоб прикметники набули прямого значення.**

З р а з о к : плаксиве небо — плаксивий хлопчик.

Холодний погляд, сива давнина, кришталева вода, пустотливий вітерець, колючі слова, срібний промінець, свіжа газета.

4. **Прочитайте. Спишіть. Підкресліть підмет, присудок. Обведіть прикметники, що вжиті в переносному значенні.**

Понад лиманом срібна коса
Тягнеться в море, у небеса.
Сонце заходить, і на льоту
Ластівка воду п’є золоту.

Анатолій Качан

5. **Прочитайте. Письмово поясніть значення висловів.**

З р а з о к : заяча душа — боягуз.

Вовчий апетит, лисячий характер, куряча пам’ять, орлиний зір, слоняча хода, ведмежа послуга.

6. **Запишіть такі словосполучення, щоб прикметники із завдання 5 уживалися в них у прямому значенні.**

ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО

1. По черзі читайте запитання і відповідайте на них.

1. Чого більше — частин мови чи слів?
2. Як упізнати в реченні прикметник?
3. З якою частиною мови найчастіше пов'язаний в реченні прикметник?
4. Чи правильне твердження «Прикметник та іменник змінюються за числами та родами?»
5. Як змінюється прикметник, коли ми ставимо в іншому числі іменник, з яким він пов'язаний?

2. Прочитайте. Придумайте і запишіть назву тексту.

Ще вчора була осінь.

Дерева намокли і ряботіли в калюжах під пронизливим вітром. Сірко замерз і носа не захотів показати з будки. Потупцював-потупцював Дениско зранку біля криниці, та й сховався в хату на цілий день.

А вночі йому приснилося, що падає сніг. Великою, неоглядною хмарою сніг опускається з неба на землю.

Вранці скочив на ноги — і до вікна.

Гульк — аж там сніг. Сніг, куди тільки очі глянуть.

Просто дивина! Це ж як вийшло: сніг і приснився, і випав...

Надворі було тихо й урочисто. **Наче на картині: біле небо, білий двір, білі дерева, біла хата.**

Дениско з Сірком кинулися на вулицю. І зразу хмаринки білої пари вирвалися з рота хлопчика та пащі собаки.

Сірко — попереду, Дениско — за ним.

І проклали перший слід попід парканами. Гасали аж до обіду. Мати ледве ви́гукала до хати.

Дениско відігрівався, а мама говорила з татом.

— Запізнилася трохи зима, — казала вона.

— Та ні, — відповідав батько. — Це так здається, бо була дуже дощова осінь.

— Вже й не вірилося, що колись ті дощі скінчаться... Зате зараз яка краса!

— Так, дуже гарна молода зима, — промовив батько.

— Молода зима! — аж підскочив на лежанці Дениско. Це так і називається?

— Так і називається.

— Яку гарну назву хтось придумав! — І ще раз повторив: — Молода зима... (*За Михайлом Слабошпицьким*)

3. **Прочитайте пункти плану так, щоб вони відповідали подіям у тексті.**

Дениско з Сірком кинулися на вулицю.
Ще вчора була осінь.
Молода зима...
Сніг і приснився, і випав.

4. **Випишіть виділене речення, позначте (в дужках) число та рід прикметників.**

5. **Доберіть і запишіть синоніми до прикметників холодний та сміливий.**

6. **Випишіть із тексту словосполучення, у якому прикметник вживається в переносному значенні.**

7. **Запишіть словосполучення, замінивши прикметники антонімами.**

Дощова осінь, захмарене небо, дрібні сніжинки.

ВЧИМО МОВУ

ДІЄСЛОВО

1. Прочитайте. Поставте питання до слів. За якою ознакою слова об'єднано в стовпчики? У якому стовпчику розміщено дієслова? Як ви їх упізнали?

територія	кольорова	показав
план	незнайомий	зайшли
позначення	чужа	вивчимо
карта	детальний	розумію
об'єкт	умовні	читати
фотографія	давня	орієнтуватися

Дієслово — це частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання *що робить?, що роблять?, що робив?, що зробив?, що робитиме?, що буде робити?, що зробить?* та ін.: *читає, читають, читав, прочитав, читатиме, буде читати, прочитає.*

2. Виконайте завдання на вибір, використавши слова завдання 1.

А. Спишіть дієслова, поставте до них питання.

Б. Запишіть три словосполучення дієслова з іменником. Якщо потрібно, використовуйте слова-помічники.

В. Запишіть три словосполучення дієслова та іменника з прикметником. Якщо потрібно, використовуйте слова-помічники.

Зразок:

А. (*що зробили?*) зайшли

Б. (*що зробили?*) зайшли на територію

В. (*що зробили?*) зайшли на чужу територію

3. Прочитайте текст мовчки. Придумайте назву.

Карта — один із найважливіших винаходів людства. За допомогою карт люди позначали своє місце на території, пояснювали світ і орієнтувалися в ньому.

Первісна людина малювала картинку на будь-якій пласкій поверхні. Наприклад, на стіні печери чи камені. Вона зменшувала розміри об'єктів і використовувала умовні знаки.

Схоже на карту зображення гір, річок, долин, маршрутів знайшли біля міста Павлова (Чехія). Їх ви́різали на бивні мамонта понад 45 тисяч років тому.

Сьогодні детальні карти поверхні Землі створюють за допомогою супутників. Їх легко передавати й оновлювати завдяки GPS (Джі Пі Ес) і додатків, як-от Google Maps (Ґуґл Мепс).

- **Цей текст — опис, розповідь чи міркування? Доведіть.**
- **Знайдіть і прочитайте абзац, до якого підходить фотографія.**
- **По черзі читайте вголос речення 3-го і 4-го абзаців. Виписуйте дієслова і ставте до них питання.**

4. **Виберіть по запитанню і дайте на нього письмову відповідь. Підкресліть дієслова у відповідях.**

1. На чому первісні люди малювали карти?
2. За допомогою чого сьогодні створюють карти?

- **Перевірте роботи одне одного.**

5. **Розгляньте умовні позначення до плану міста. Спишіть речення, замінюючи умовні позначення словами.**

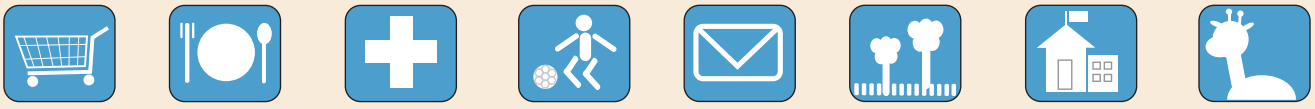

Сьогодні ми ходили в із татом. Він чекав на мене після уроків біля .

Потім ми погуляли в і повечеряли в . А завтра ми разом гратимемо у футбол на .

- **Підкресліть дієслова. Усно поставте до них питання.**

6. **Напишіть відповідь на запитання: «Для чого потрібні карти?»**

РОЗПОВІДАЄМО ПРО ДИВНІ ПОДІЇ

Виберіть одне із завдань — **А**, **Б** або **В** — і виконайте його.

А. 1. Прочитайте початок розповіді.

Ти приходиш до школи раніше, ніж зазвичай. У школі тихо. Тільки охоронець дрімає за стійкою. Ти залишаєш куртку в гардеробі і піднімаєшся до свого класу.

Двері відчинені, але вчительки ти не бачиш. Замість неї просто на столі сидять дивні чоловічки і розглядають твій підручник з української мови.

2. Дайте відповіді на запитання.

1. Що ви відчули, зайшовши до класу?
2. Як відреагували на вашу появу чоловічки?
3. Чим закінчилася подія?

3. Напишіть план своєї розповіді.

4. Придумайте назву і запишіть продовження розповіді.

Б. 1. Уявіть, що вчора трапилося щось незвичайне (ви побачили замість себе у дзеркалі когось іншого; ви прокинулися, а вдома нікого немає тощо). Дайте відповіді на запитання.

1. Коли і де трапилося щось дивовижне?
2. Що ви при цьому відчули?
3. Що ви зробили?
4. Який вплив мала подія на ваш день?

2. Напишіть план своєї розповіді.

3. Придумайте назву і запишіть розповідь.

В. На окремому аркуші намалюйте острів. Позначте гори, річки, дороги тощо — все, що можете уявити. Придумайте, хто живе на вашому острові. Це можуть бути люди або якісь незвичайні істоти. Вигадайте для них назву. Придумайте і запишіть розповідь про те, що трапилося на острові.

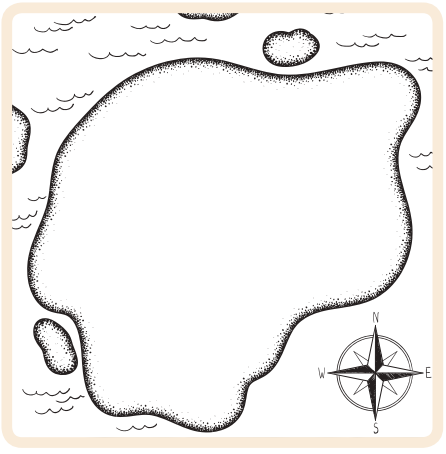

МАЛЮЄМО КАРТУ

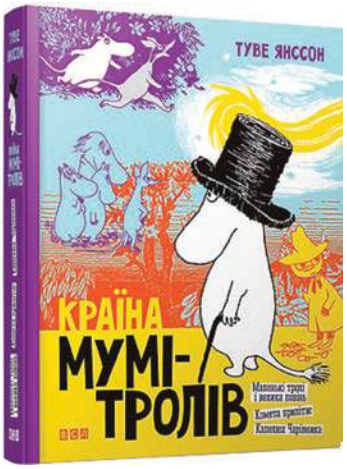

1. Прочитайте уривок із повісті «Комета прилітає» фінської письменниці й художниці Туве Янссон. Готуйтеся малювати карту — звертайте увагу на місця, які згадуються.

Крихітне звірятко Чмих зробило відкриття. Чмих знайшов цілком нову незнану стежину. Вона в'юнко вповзала у найтемнішу гущавину лісу.

«Треба розповісти про це Мумі-тролеві, — подумав він. — Разом розвідаємо новий шлях, бо на власний страх і ризик я цього робити не буду».

Долина, в якій вони мешкали, була дуже гарною. Її населяли щасливі маленькі істоти та великі зелені дерева. Левадами протікала Річка, робила закрут навколо блакитного будиночка Мумі-тролів і бігла собі далі, в інші долини.

«Дивна річ — дороги та річки, — міркував собі Чмих, — дивишся їм услід — і відразу страшенно кортить опинитися деінде, піти за ними, аби побачити, де вони закінчуються...»

Мумі-троль саме прилаштовував гойданку.

— Привіт! — гукнув Чмих. — Я знайшов цілком незнану стежину. Вона видається небезпечною.

— Наскільки небезпечною? — поцікавився Мумі-троль.

— Жахливо небезпечною, — поважно відказав Чмих.

...Мумі-троль та Чмих проминули сад, попростували угору левадами, де закінчувалася Долина і починалося узлісся темного пралісу, в якому вони ще ніколи не бували.

— Дивися на всі боки, чи не чигає десь небезпека, — прошепотів Чмих.

— Я не можу одночасно роззиратися на всі боки, — запротестував Мумі-троль. — Ти пильнуй ззаду.

— О, ні-ні, тільки не ззаду, — злякано зажебонів Чмих. — Ворог позаду набагато страшніший, ніж той, що виходить назустріч.

— То йди ти попереду!

— Я й попереду йти не хочу! — упирався Чмих. — Може, підемо пліч-о-пліч?

Отак, ступаючи удвох, заходили вони все далі й далі у хащі.

Стежка в'юнилася то вгору, то вниз, ставала все вужчою, аж доки зовсім зникла — лише мох та папороть.

— Стежка мусить кудись вести, — мовив Мумі-троль. — Вона не може отак просто собі урватися.

— А якщо ми ніколи не знайдемо дороги додому?

— Помовч! — цитьнув Мумі-троль. — Чуєш?

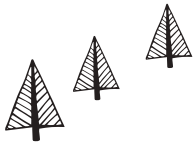

Десь здалеку з-за дерев до них долинав слабкий шелест. Мумі-троль ступив ще кілька кроків, задер носа і принюхався. Вітер приніс вологу і приємні пахощі.

— Це море! — вигукнув Мумі-троль і щодуху побіг через ліс, бо понад усе на світі любив купатися.

— Зачекай! — заволав Чмих. — Не покидай мене самого!

Та Мумі-троль спинився лише тоді, коли перед ним постало море. Він сів на пісок і захоплено задивився, як на берег одна по одній накочуються хвилі з білими баранцями на гребенях.

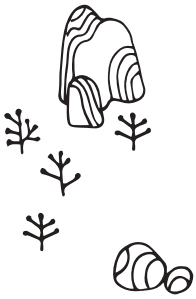

Невдовзі з лісу вибіг Чмих і гепнувся на пісок поряд.

— Ти втік від мене! Покинув мене напризволяще!

— Я страшенно зрадів! — виправдовувався Мумі-троль. — Я знав, що у нас є Долина, річка і гори, але навіть не здогадувався про море.

Переклад Наталі Іваничук

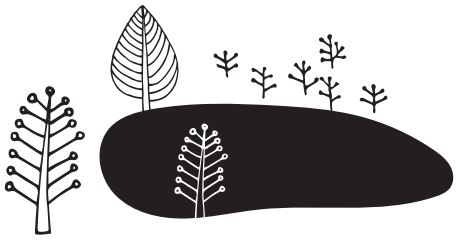

2. **Випишіть з діалогів дієслова — синоніми слів «говорити» (*гукнув*, *відказав* та ін.). Усно поясніть їхнє значення.**

3. **Прочитайте діалоги Чмиха і Мумі-троля. Слова автора не читайте (але вони підкажуть вам потрібну інтонацію).**

4. **Навіщо Мумі-троль і Чмих вирушили в мандрівку? Як вони поводяться під час подорожі?**

5. **Випишіть назви місць, згаданих у тексті (*стежка*, *долина* тощо). Подумайте, як їх зобразити на карті. Намалюйте карту подорожі героїв.**

6. **Влаштуйте в класі виставку карт. Підготуйтеся розповісти за їх допомогою про мандрівку Мумі-троля і Чмиха.**

ВИЗНАЧАЄМО ЗВ'ЯЗОК ДІЄСЛІВ З ІМЕННИКАМИ

1. **Прочитайте, закінчіть речення.**

1. Щоб визначити, якою частиною мови є слово, треба…
2. Слова, що є назвами предметів, відповідають на питання…
3. Дієслово — це частина мови, яка…
4. Головні члени речення — це …… та …….. .

2. **Прочитайте. Знайдіть дієслова і усно поставте до них питання.**

На схилі гори стояв будиночок. Місяць зазирнув до вікна й освітив меблі та кришталеву люстру. У вітальні біля печі спали Мумі-тролі.

■ **Спишіть. Підкресліть у реченнях підмет і присудок. Випишіть іменники, пов'язані з дієсловом-присудком.**

Зразок: стояв (*де?*) на схилі.

3. **Прочитайте, що трапилося з героями Туве Янссон. Яка ідея виникла в Мумі-троля?**

Мумі-троль підвівся з піску і **рушив** до води.

— Не забувай, що сам **несеш** за себе відповідальність! — гукнув йому навздогін Чмих. — Не знати, хто тобі в глибині трапиться!

Мумі-троль пірнув у велику пронизану сонячними променями хвилю. Спершу перед очима миготіли лише зелені бульбашки світла. Потім він побачив ліс водоростей на піщаному дні. Пісок був ніби гарно причесаний, прикрашений мушлями, рожевими всередині і білими зовні. Далі вода ставала темнішою. Мумі-троль повернув назад, плигнув на гребінь хвилі, і вона винесла його на берег.

Над морем сидів Чмих і волав про допомогу.

— Я вже думав, що ти потонув! — закричав Чмих. — Або що тебе зжерла акула! Що б я робив без тебе?

— Не мели дурниць! — урвав його Мумі-троль. — Море — моя стихія. Доки я плавав у морських глибинах, у мене з'явилася чудова думка, але це — таємниця.

— Яка завелика? — запалився Чмих. — «Хай земля западеться піді мною» — така?

Мумі-троль **кивнув** головою.

— Хай земля западеться піді мною, — забубонів Чмих. — Нехай грифи рознесуть по світу мої білі кості, ніколи **не бачити** мені морозива, якщо **зраджу** таємницю таємниць! То що?

— Я **стану** шукачем перлів! — урочисто проголосив Мумі-троль.

— Я також хочу бути шукачем перлів! — підхопив ідею Чмих. — Збиратиму на березі.

— Ти не розумієш, — терпляче пояснював Мумі-троль. — Камінці лише тоді стають перлами, коли вони під водою. Бувай тим часом! — і він знову пірнув у хвилю.

— То ким же я тоді стану?! — гукнув Чмих услід.

— Шукачем скрині для добувача перлів, чим зле? — відповів Мумі-троль, зникаючи у морі.

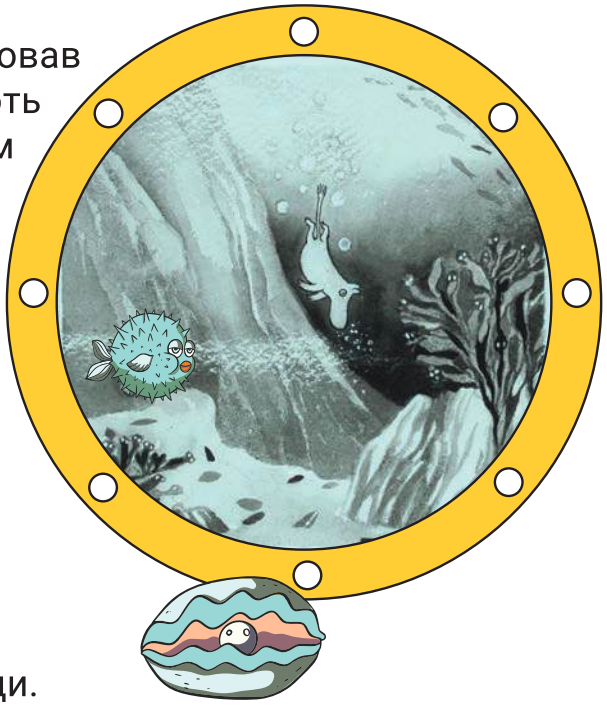

4. Усно поставте питання до виділених дієслів.

5. Випишіть виділені дієслова та пов'язані з ними іменники за зразком.

Зразок: рушив (*до чого?*) до води.

6. Спишіть, вставляючи пропущені букви. Знайдіть ці слова в тексті і перевірте себе. Підкресліть дієслова.

Н..сеш, з..лені, в..лику, т..мнішою, приб..режну, с..дів, гл..бинах, п..рлини, закр..чав, розн..суть.

7. Розкажіть, що побачив у морі Мумі-троль. Коротко напишіть про це від імені героя. Почніть так: *Коли я пірнув у море, я побачив…*

■ Підкресліть у своєму тексті дієслова та іменники, які з ними пов'язані.

8. Знайдіть і випишіть з третього абзацу (завдання 3) дієслова, які відповідають на питання *що зробив?, що робили?, що робила?*

9. Виразно прочитайте діалог Мумі-троля і Чмиха. Чому в ньому так багато окличних речень? Поясніть, що передають знаки **?!**.

10. Уявіть, що ви Чмих. Напишіть, що ви відчували, сидячи на березі.

ЧИТАЄМО ТА ОБГОВОРЮЄМО

РОЗУМІЄМО ІНШОГО

1. **Прочитайте оповідання Франчески Санни «Подорож». Записуйте на окремому аркуші на лінії часу назви місць, згадані в оповіданні, і почуття героїв, пов'язані з ними.**

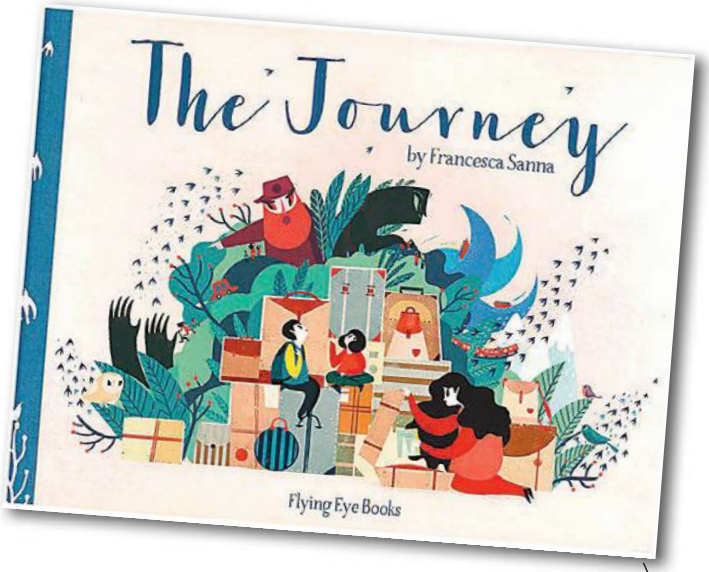

узбережжя

щастя, радість, спокій

Я жила з сім'єю в місті біля моря. Щоліта ми тижнями відпочивали на узбережжі, але ми ніколи більше туди не поїдемо.

Торік наше життя змінилося. Почалася війна. Скоро настав суцільний хаос. Одного дня війна забрала мого тата. Відтоді життя ставало чимраз похмурішим, а мама дедалі більше сумувала.

Якось хтось із маминих друзів сказав, що багато людей від'їжджають. Вони спробують потрапити до інших країн — далеко-далеко. «Що це за місце?» — запитали ми в мами.

Вона показала фото дивного міста, дивного лісу і дивних звірів.

— Поїдемо туди і ніколи не боятимемось.

Ми не хотіли їхати, але мама сказала, що це буде чудова пригода. Візьмемо найнеобхідніше і з усіма попрощаємося.

Виїхали вночі, щоб нас ніхто не побачив. Ми їхали багато днів. Від'їжджали все далі й далі.

Нарешті ми дістались кордону. Перед нами височіла величезна стіна.

— Вертайтеся! Ви не перетнете кордону! — закричав розгніваний прикордонник.

Нам нікуди було вертатися. Ми дуже змучилися. Було темно і страшно, з лісу лунали страшні звуки. Але мама була

поряд, вона ніколи не боялася. Ми заплющили очі і зрештою заснули.

Нас розбудили крики. То були прикордонники. «Швидше! Сюди!» — прошепотіла мама.

Ми довго бігли, аж поки з'явився якийсь чоловік. Мама дала йому грошей, і він перевів нас через кордон. У темряві нас ніхто не побачив.

«Наша подорож ще не закінчилась», — сказала мама. Ми опинилися перед морем, яке мали переплисти. Хіба це можливо?

Ми сіли на корабель. Там було дуже тісно, щодня йшов дощ. Ми вигадували казки про жахливих і небезпечних чудовиськ, які ховаються під кораблем і готові нас проковтнути. Хвилі ставали все вищими, корабель все більше хитало. Здавалося, морю немає кінця і краю.

Ми розповідали й інші казки — про країну, куди пливемо. Великі зелені ліси, повні добрих фей, які чарують, щоб припинити війну.

Коли зійшло сонце, ми вперше за багато днів побачили землю. Корабель тихенько гойдався на хвилях. Мама сказала, що нам дуже поталанило, бо ми досі разом. «Це те місце, де ми будемо в безпеці?» — запитали ми. «Воно близько», — сказала мама зі змученою посмішкою.

Ми їхали багато днів і ночей, перетнули багато кордонів. З поїзда я бачила пташок, які, здавалося, летіли за нами.

Вони мігрували — як і ми.

Їхня мандрівка була теж довга, але вони не мали перетинати жодних кордонів. Я сподіваюся, що одного дня ми, як і ці пташки, знайдемо новий дім. Дім, у якому ми будемо в безпеці — і наша історія почнеться знову.

2. **Обговоріть результати виконання завдання 1. Чи однакові записи у вас вийшли? Чому?**

3. **Які почуття у вас викликає слово *подорож*? Чи такі самі вони в героїв оповідання? Створіть дві хмари слів.**

4. **Чому, на вашу думку, авторка не дала своїм героям імен?**

5. **З якою метою написане оповідання «Подорож»?**

ДОБИРАЄМО ДІЄСЛОВА— СИНОНІМИ І АНТОНІМИ

1. **Прочитайте вірш Володимира Лучука. Перед читанням ознайомтеся з виносками.**

[1] *Плесо* — спокійна, чиста водна гладінь.

[2] *Терикон* — конусоподібний насип біля шахти.

[3] *Верстати шлях* — пересуватися, йти кудись.

[4] *Дніпрельстан* — гідроелектростанція на Дніпрі у м. Запоріжжі.

[5] *Свічадо* — дзеркало.

[6] *Зоріти* — тут: дивитися.

[7] *Прип'ясти* — приєднати, пов'язати.

[8] *Пруг* — край, межа.

Скільки рік на Україні?

Угорі орли літають,
а внизу потоки грають.
Не відома горам тиша:
буйні води котить Тиса,
рине Прут, і Латориця,
Черемоші два іскряться, —
один — Білий,
другий — Чорний,
кожен сміліий та проворний.
Під Карпатами Дністер
тихе плесо [1] розпростер.
Як волошки, голубий,
у Дністер впадає Стрий.
А потойбіч гір чимдуж
поспішає долом Уж.
А над Ужем, кожен знає, —
місто Ужгород зростає!
Крізь Донбас повз терикони [2]
мчить Донець без перепони, —
шлях верстає [3], гін за гоном,
щоб з'єднатись з тихим Доном.
Дніпрельстаном [4] на добро
осяває степ Дніпро.
Дніпр широкий і невпинний,
Дніпр — це символ України.
На зеленій на Десні
просто диво навесні.
І на Ворсклі у свічадо [5]
полтавчанки зорять [6] радо.
А рибалок до весла
річка Прип'ять прип'яла [7]!
України крайній пруг [8]
омива Західний Буг...
Як навчуся рахувати —
зможу й сто річок назвати!
Скрізь на рідній Україні
грають ріки голубині!

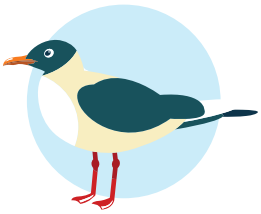

2. Виконайте завдання на вибір.

А. Випишіть з вірша 5 назв річок. Знайдіть ці річки на карті України й покажіть товаришам.

Б. Випишіть назви річок з прикметниками, які з ними пов'язані.

В. Знайдіть і спишіть речення з порівнянням. Підкресліть у ньому підмет і присудок.

- Запропонуйте, з чим можна порівняти річку.

3. З вірша «Скільки рік на Україні?» випишіть дієслова, які пов'язані з поданими іменниками й мають значення «тече». Усно поставте до них питання.

Прут … , Білий і Чорний Черемоші … , Уж … , Донець … , Західний Буг … .

4. Складіть і запишіть одне-два речення про річку у вашому місті/селі чи поблизу. Використайте виписані з вірша дієслова.

5. Прочитайте прислів'я. Знайдіть у них антоніми. Якими частинами мови вони є? До виділених слів доберіть і запишіть синоніми.

1. Менше **базікай**, а більше слухай. 2. Удар забувається, а слово пам'ятається. 3. Легко впасти — тяжко **встати**. 4. Краще віддати своє, ніж взяти чуже.

6. Доберіть з довідки антоніми до поданих дієслів. Запишіть парами.

Відпочивали, заснути,
від'їжджають, запитали.

- Позначте префікси в дієсловах.

Довідка:
відповіли,
прокинутися,
приїжджають,
працювали.

7. Знайдіть зайве дієслово в кожній групі. Поясніть, як ви міркували.

Плакати, сміятися, рюмсати, ридати.
Працювати, робити, ледарювати, трудитися.

8. Спишіть речення, заповнюючи пропуски й розкриваючи дужки. Знайдіть речення у вірші й перевірте себе.

А р..балок до в..сла (р, Р)ічка (п, П)рип..ять прип..яла!

- Випишіть два словосполучення дієслова з іменником. Поставте питання від дієслова до іменника.

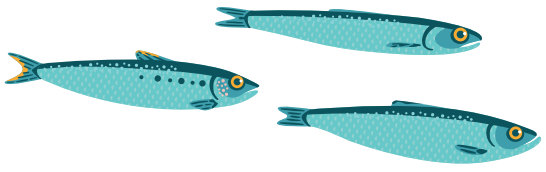

ВИВЧАЄМО МИНУЛЕ ЧЕРЕЗ МОВУ

1. Розкажіть, що ви знаєте про запорожців (створіть карту думок).

2. Виберіть один з уривків — **А**, **Б** або **В**. Працюйте разом у групі за планом.

1. Прочитайте вибраний уривок.
2. Визначте тему уривка (про що йдеться?). Підготуйтеся його переказати.
3. Розподіліть завдання і випишіть:
   - незрозумілі слова;
   - незнайомі слова, значення яких можна зрозуміти з розповіді;
   - слова, які пишуться не так, як сьогодні.
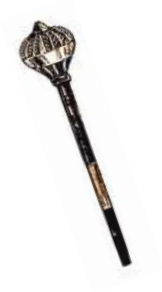
3. Дізнайтеся значення незнайомих слів.

Життя козаків-запорожців

(З розмови історика Дмитра Яворницького зі 116-річним Іваном Розсолодою, сином запорозького козака. Розмова відбулася понад 100 років тому)

А. **— Так ото козакам тільки й роботи було, шо война, люльки та музика?**

— Ні, вони занімались і другими ділами. Самі коров доїли, і сир виробляли, і масло били. Між ними були шевці, кравці, ковалі, гончари, столяри. Були й такі майстри, що робили вози…

Були між ними і такі, шо колодязі копали, льохи мурували, каюки робили. Каюк у кожного запорожця був. Були такі, шо табуни стерегли, скотину гляділи, чабани коло отар ходили. А то були і такі, що сади садили, огородину розводили: капусту, кавуни, дині, огірки, табак. Були лікарі, що рани залічували, од гадюк відшіптували. Такі, шо по пасіках сиділи, хліб у степу обробляли. Були й такі, шо начальству прислужували, — хлопцями або молодиками звались. Усяких було і всякого занятія.

Б. — А як воно було коло Січі?

Коло Січі, по степах, скрізь стояли бурдюги, себто по-нашому землянки. Бурдюги ніколи не замикались. Хто хоч, той і заходь. Оце чвала який чолов'яга по степу, і захотілось йому їсти. Бач, стоїть бурдюг. Зараз завернув до нього, найшов там казан, пшоно, сало або рибу. Викресав вогню, розвів багаття, зварив собі обід, сів і з'їв, напився води, ліг і спочива.

Як прийде хазяїн, то він ще й рад гостеві. А як захожій не вспіє побачитися с хазяїном, то робе маленький хрестик із дерева, ставе його серед бурдюга та йде собі з Богом.

От як воно було у запорожців. Не дуже красовиті були їх оселі, а зате дуже привітні.

В. — Розкажіть же, дідусю, як зодягались запорожці.

— Зодягались запорожці добре, ходили браво і чепурно. Вони, бачите, голови брили. Обриє та ще й милом намаже, щоб добре волосся росло. Одну тільки чуприну кидали на голові. Довгу таку, чорну та кучеряву. Заправе її, замота за ліве вухо разів два або й три, та й повісе. Так вона й висе аж до самого плеча …

А інчій візьме та перев'яже свою чуприну стрічкою, закруте її на лобові та так і спить. А ранком як устане та як розпусте її, то вона наче хвіст у вівці зробиться.

На голову надівали високу гостру шапку. Як наложив шапку, тоді він уже і козак. Це — саме перше і саме главне одіяніє козака. Потім уже надяга каптан, довжини до колін, червоний, на шовкових шнурках та з двома крючками на боках, для пістолів. Застебне той каптан ґудзиками, підв'яже поясом і готов.

4. Презентуйте результати виконання завдань.

5. Запишіть три факти, які вам найбільше запам'яталися з розповіді Івана Розсолоди.

ЗМІНЮЄМО ДІЄСЛОВА ЗА ЧАСАМИ

1. **Прочитайте. У якому реченні дія відбувалася в минулому? У якому реченні дія відбувається зараз? У якому реченні дія відбудеться в майбутньому?**

1. **Пливе** човен по Дунаю. 2. **Поплив** човник в синє море, а воно заграло (*Тарас Шевченко*). 3. Сяду у човник, мабуть, при вітрилі, так і **пливтиму** по листячку-хвилі (*Марія Пригара*).

- **Які слова допомогли вам зрозуміти, коли відбуваються події?**

Дієслова **змінюються за часами**. Є три часи дієслів: **минулий, теперішній, майбутній**.

Минулий	Теперішній	Майбутній
що робив?	*що роблю?*	*що робитиме?*
що зробив?	*що робить?*	*що буде робити?*
що робила?	та ін.	*що зробить?*
що зробила?		та ін.
та ін.		варитиме,
варив, зварив,	варю,	буде варити,
варила, зварила	варить	зварить

- **У якому часі можна визначити рід дієслів?**

2. **Визначте час дієслів.**

Викопав, заховає, підкреслюємо, спече, переніс, кидає, дозволять.

Зразок: Знайшов (*що зробив?*) — мин.

3. **Доберіть до поданих іменників дієслова в теперішньому, минулому і майбутньому часі. Запишіть дієслова у трьох часах за зразком.**

А. Кравець, гончар. **Б.** Чабан, кова́ль, **В.** Бджоляр, сто́ляр.

Зразок: Швець (*що робив?*) шив і лагодив взуття — мин.; (*що робить?*) шиє і лагодить взуття — теп.; (*що буде робити?, що робитиме?*) буде шити і лагодити взуття; шитиме і лагодитиме взуття — майб.

4. **Випишіть з тексту на с. 76 три дієслова, які називають дії запорожців. Запишіть їх у трьох часах.**

ВИЗНАЧАЄМО ЧАС ДІЄСЛОВА

1. Прочитайте вірш «Бандурист» Леоніда Полтави. Доведіть, що бандура — зв'язок між минулим і майбутнім.

Взяв козак бандуру в руки,
Кобзи давньої сестру:
Попливли, заграли звуки,
Наче хвилі по Дніпру.
То весела, то похмура,
То колюча на язик,
Розповість про все бандура —
Гетьманівна всіх музик.
У боях вона бувала,
Знає радість, сум і злість.
І усе запам'ятала,
І про все нам розповість.

2. Що ви дізналися про бандуру з вірша? (Яка вона? З чим порівнюються її звуки? Чому вона — гетьманівна? тощо) Складіть схему і розкажіть.

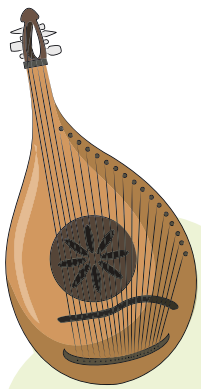

3. Випишіть з вірша по одному дієслову минулого, теперішнього і майбутнього часу. Поставте до них питання.

4. Прочитайте. Які дієслова напишете замість крапок?

козак співає	козаки …
кобза заграла	кобзи …
бандура розкаже	бандури …

- Іменники, прикметники змінюються за числами. А дієслова?
- Запишіть слова другого стовпчика разом із дієсловами. Визначте час і число дієслів.

5. Знайдіть у кожному рядку зайве слово. Поясніть, як міркували.

Заходить, сидить, знає, ходитиме.
Копав, мурували, прислужують, сиділа.
Застібнуть, ремонтуватиме, перев'язав, буде спати.

6. Випишіть із завдання 1 дієслова з префіксами **по-** і **за-**, а поряд — ці дієслова без цих префіксів. Як змінюється значення?

ПОРІВНЮЄМО ТЕКСТИ

Легенда — розповідь про події, у якій факти поєднуються з вигадкою.

1. **Прочитайте три тексти. Знайдіть статтю з енциклопедії, рекламне оголошення, легенду. Визначте мету кожного тексту.**

Змієві вали

Жив колись величезний Змій. Хвостом своїм оточив Київ і брав звідти людей. Кузьма і Дем'ян, божі ковалі, саме робили плуг, як Змій пролизав залізні двері кузні.

Дем'ян схопив кліщами Змія за язика. Той почав просити, щоб його відпустили:

— Хай буде вашою половина світу, а половина моєю.

— А як же ділитися? — кажуть Кузьма і Дем'ян. — Краще переорати землю, щоб ти не перелазив на наш бік брати людей.

Змій сказав, що він переоре світ сам. Тож Кузьма і Дем'ян запрягли Змія в плуг. Переорали так світ від моря й до моря. Та борозна була мало помітна. Тоді Змій повернув удруге орати. Вийшов вал удвічі вищий.

Змій дуже стомився. Його мучила спрага. Обпився Змій води з синього моря і луснув.

Легенди та перекази.
Видавництво «Наукова думка», 1985

ЗМІЄВІ ВАЛИ — довгі земляні насипи в Середній Наддніпрянщині. За легендою, є результатом давніх подій, коли казковий богатир Козмодем'ян (або Борисогліб), щоб умертвити велетенського Змія, запряг його в гігантського плуга й орав. Змій здох, а від оранки залишилися борозни, разом пообіч яких височіли величезні скиби землі, які в народі прозвали «Змієвими валами».

З. в. мали довжину бл. 1 тис. км. Дослідженнями встановлено, що З. в. є залишками деревоземляних укріплень, збудованих у кін. 10 — 1-й пол. 11 ст. для захисту від печенігів і половців.

Кучера М. П. Енциклопедія історії України. Т. 3

Оборонні споруди Київщини

(«Змієві вали» — оборонні споруди тисячоліть)

Одноденна автобусна екскурсія.

Від'їзд із Києва орієнтовно о 8:00—9:00, повернення до 16:00.

Вартість екскурсії на одну особу 200 грн.

Під час екскурсії ми оглянемо оборонні споруди, які протягом кількох тисячоліть зводилися навколо Києва.

Змієві вали — грандіозні земляні укріплення, залишки яких розкидані майже по всій Середній Наддніпрянщині. Загальна довжина валів становить близько 2 тис. км. За легендою, їх проорав Змій, який нападав на жителів Подніпров'я, аж поки Кирило Кожум'яка не поборов його і не запряг до плуга. Земля, вивернута з борозни, і утворила величезні насипи.

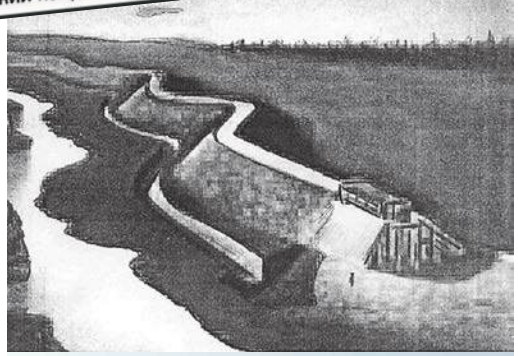

2. Що спільного в трьох текстах?

3. Які тексти містять історичні факти? Знайдіть розбіжності між текстами.

4. У якому тексті є скорочення слів? Спробуйте їх розшифрувати. Чому слова не написали повністю?

5. Розгляньте ілюстрації. До яких текстів вони підходять?

6. Складіть коротку розповідь (п'ять речень) для повідомлення в класі про Змієві вали. Використайте матеріал трьох текстів. Добре подумайте, яка саме інформація вам потрібна.

ВИЗНАЧАЄМО ІДЕЮ ПЛАКАТА

1. **Спробуйте пояснити, що таке плакат. Потім прочитайте визначення.**

Плакат – кольоровий настінний малюнок із текстом. Він до чогось закликає або про щось інформує.

2. **Розгляньте плакат. Дайте відповіді на запитання.**

1. Якій події присвячений плакат?
2. Які кольори використано в плакаті? Чому, на вашу думку?
3. До чого закликає плакат?
4. Які речення (розповідні, питальні чи спонукальні) використано в плакаті? Чому?

3. Виконайте завдання на вибір.

А. Спишіть речення, яке ви вважаєте найважливішим.
Б. Спишіть настанову, яку ви вже самі постійно виконуєте.
В. Запишіть речення, яким можна доповнити плакат.

4. Випишіть дієслова, перед якими стоїть слово ***не*** (*не купуйте* та ін.). Як пишеться ***не*** з дієсловами?

5. Прочитайте. Як треба змінити текст, щоб він містив правила поведінки свідомої і порядної людини?

> ***Не*** з дієсловами пишеться окремо. *Не забувай, не брав.*

Зробимо наше довкілля чистим і приємним для життя. Після відпочинку на природі не збирайте сміття. Не гасіть багаття. Викидайте батарейки у смітник, а не здавайте на переробку.

- Запишіть три останні речення у виправленому вигляді.

6. Розгляньте малюнок. Сформулюйте правила гри, у яку грають діти. Зіграйте в цю гру з товаришем, використавши словосполучення під малюнком і довідку.

Довідка:
боятися, галасувати, смітити, шкодити, розкидати, псувати.

Бути сміливим, берегти речі, дотримуватися тиші, охороняти природу, прибирати за собою сміття, тримати свої іграшки на місці.

7. Складіть і запишіть 2–3 речення про те, чого не має робити людина, яка любить і береже Землю.

ПРАВИЛЬНО ПИШЕМО *НЕ* З ДІЄСЛОВАМИ

1. Запишіть дієслова з часткою ***не***, дібравши до них іменники.

- За якими ознаками згруповані дієслова? Які з них називають дії, що виконує дівчинка? Що виконують декілька осіб?

НЕ
дамо
захочемо
встигнемо
вмовила
підказала
була
поступається
збирає
дає

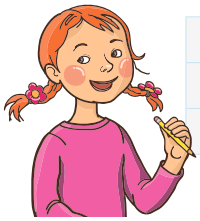

2. Прочитайте текст. Виконайте завдання на вибір.

Під час грози (не) ховайтеся під в..сокими од..нокими д..ревами. (Не) знімайте взу..я. У жодному разі (не) купайтеся.

Не лягайте на землю у відкритому ст..пу. Звільніться від м..талевих пр..дметів. Вимкніть мобільний т..л..фон.

А. Спишіть перший абзац, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви.

Б. Перероблять речення другого абзацу так, ніби ви звертаєтеся до свого товариша. Запишіть.

В. За змістом тексту складіть і запишіть розповідь про те, як ви поводитимете під час грози.

3. Прочитайте. Спишіть перше речення з вірша Грицька Бойка, розкриваючи дужки і вставляючи пропущені букви.

От якби ми (під) в..рбою
(Не) зустрілися (з) тобою,
І якби (не) роздягались,
І якби ми (не) купались,
І якби (на) гл..бині
(Не) було п..нька (на) дні.
І якби (про) те ми знали,
І якби ми (не) пірнали,
І якби не всі «якби»,
(Не) набили б ми лоби.

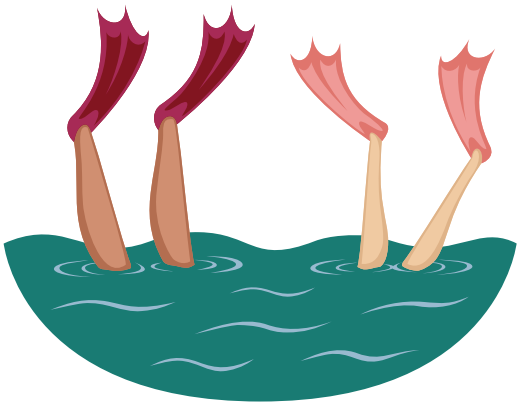

4. Складіть правила для велосипедиста (три речення), використавши дієслова з часткою ***не***.

ВИВЧАЄМО РЕКЛАМНУ ЛИСТІВКУ

1. Розгляньте листівку.

ДАЧНЕ СЕЛИЩЕ У СОСНОВОМУ ЛІСІ

Ціна за добу, грн

	квітень, травень + вересень	червень — серпень	жовтень — березень
Дачний будинок	300	450	250
Котедж	800	1000	750

Безкоштовно: Wi-Fi, відкритий дорослий і дитячий басейни, пляж, ігрова кімната.

Оплачуються окремо: критий басейн, тенісний корт, прокат велосипедів.

2. **Напишіть відповіді на запитання повними реченнями. Для підрахунку скористайтесь калькулятором.**

1. У які місяці відпочивати найдешевше?
2. Що гості не зможуть робити безкоштовно?
3. Сім'я Петренків хоче винайняти котедж на два тижні в серпні. Скільки вони заплатять?
4. Сім'я Шевчуків збирається відпочити тиждень у вересні в дачному будинку. Скільки це коштуватиме?

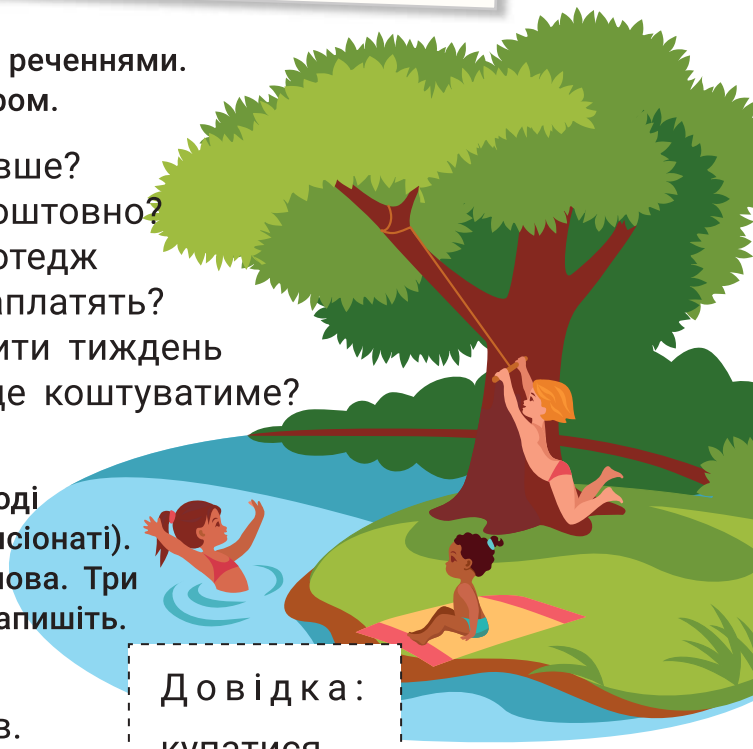

3. **Прочитайте деякі правила поведінки на воді (такі є на кожній базі відпочинку чи в пансіонаті). Доберіть з довідки і вставте пропущені слова. Три найважливіших, на ваш погляд, правила запишіть.**

1) Не … в воду в невідомих місцях.
2) Не … на шляху катерів, пароплавів.
3) Ніколи не … наодинці.
4) Ніколи не … товаришів, вдаючи, що ви захлинулися і потопаєте.

Довідка:
купатися, плавати, розігрувати, заходити.

4. **На основі правил (завдання 3) складіть розповідне, питальне і спонукальне речення. Підкресліть у них дієслова.**

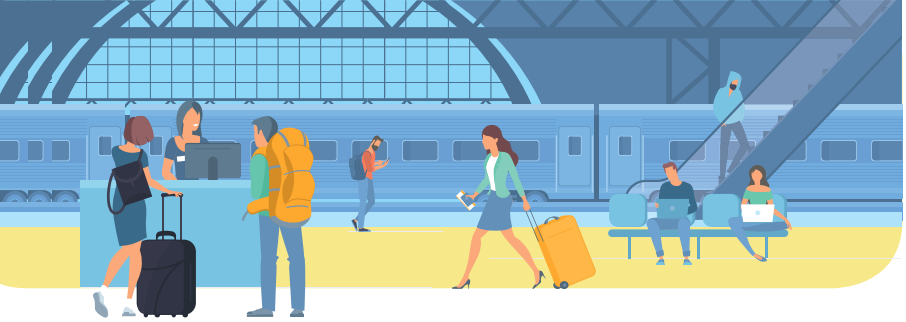

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

ГОТУЄМОСЯ ДО ПОДОРОЖІ

1. Прочитайте діалог. Де могла відбутися розмова? Хто її учасники?

— Доброго ранку! Приготуйте документи і квиточки.
— Будь ласка.
— Чай, каву, печиво бажаєте?
— Три склянки чаю, будь ласка.

■ Розіграйте діалог, доповнивши його двома репліками.

2. Прочитайте. Поясніть значення виділених слів і словосполучень.

Квитки на поїзд можна купити в касах залізничного **вокзалу** або по інтернету. На деяких вокзалах є автомати з продажу квитків на **приміські поїзди**.

Якщо до вашого поїзда кілька годин, можна посидіти в **залі очікування**.

Щоб не носити з собою тяжких речей, їх можна здати в **камеру схову**.

■ Запишіть на окремих аркушах по запитанню до тексту. Обміняйтеся запитаннями з товаришами й усно дайте відповідь.

3. Розгляньте квиток. Запишіть тільки ті речення, які відповідають квитку.

ТЕРМ. №61	ПОСАДОЧНИЙ ДОКУМЕНТ		000B3FF4-EFD3-EB15-0001	ПН:400758126555 ФН:3000182037 ЗН:3T00000001 ФК:29862476
	АТ "УКРЗАЛІЗНИЦЯ" м.Київ, вул.Тверська, буд.5		#ЦЯ9-T1-1098797-2807	
МПС	ЦЕЙ ПОСАДОЧНИЙ ДОКУМЕНТ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ПРОЇЗДУ			28.07.2019 20:39
Прізвище, Ім'я		Рудь Валентина	Поїзд	715 КБ ФІРМ ІС+
Відправлення	2200001	КИЇВ-ПАСАЖИРСЬКИЙ	Вагон	07 С/2 КЛ УЗШК
Призначення	2218300	ТЕРНОПІЛЬ	Місце	025 Повний
Дата/час відпр.		05.08.2019 06:50	Сервіс	
Дата/час приб.		05.08.2019 12:12		
ВАРТ=374,85ГРН(КВ.57,74+ПЛ.233,51+ПДВ.62,42+СТР.0,35+КЗБ.20,83) #СТР.ВІД Н/В 6000Н.М. ПАТ СК"ІНТЕР-ПОЛІС", КИЇВ,ВОЛОДИМИРСЬКА,69, Т0442874305 ЧАС ВІДПРАВЛЕННЯ КИЇВСЬКИЙ				

1. Квиток купили на ім'я Валентини. 2. Поїзд відправляється о 12:12. 3. Валентина їде з Києва до Тернополя. 4. Тривалість поїздки 6 годин 2 хвилини. 5. Поїздка відбулася в серпні. 6. Пасажирка їхала у вагоні 25 на місці 7.

4. Прочитайте слова зліва. Поясніть, де так можна спілкуватися.

- вигукувати
- шепотіти
- упівголоса говорити
- щосили кричати
- говорити на повний голос
- репетувати і дриґати ногами

- у кінозалі (якщо це конче потрібно)
- ніде і ніколи
- щоб покликати на допомогу
- вдома по телефону
- у транспорті
- на уроці, якщо виконуєте спільну роботу

■ Обговоріть, як потрібно спілкуватися на вокзалі, в аеропорту, поїзді, літаку.

5. Розгляньте малюнок. Розкажіть, що відбувається. Чи схвалюєте ви поведінку дітей?

■ Дайте відповіді на запитання.

1. Що треба зробити, коли ви зайшли до купе?
2. Як поводитися під час поїздки?

6. Розподіліть ролі пасажирів і розіграйте сценку «У купе».

7. Запишіть діалог «У купе» (4 репліки).

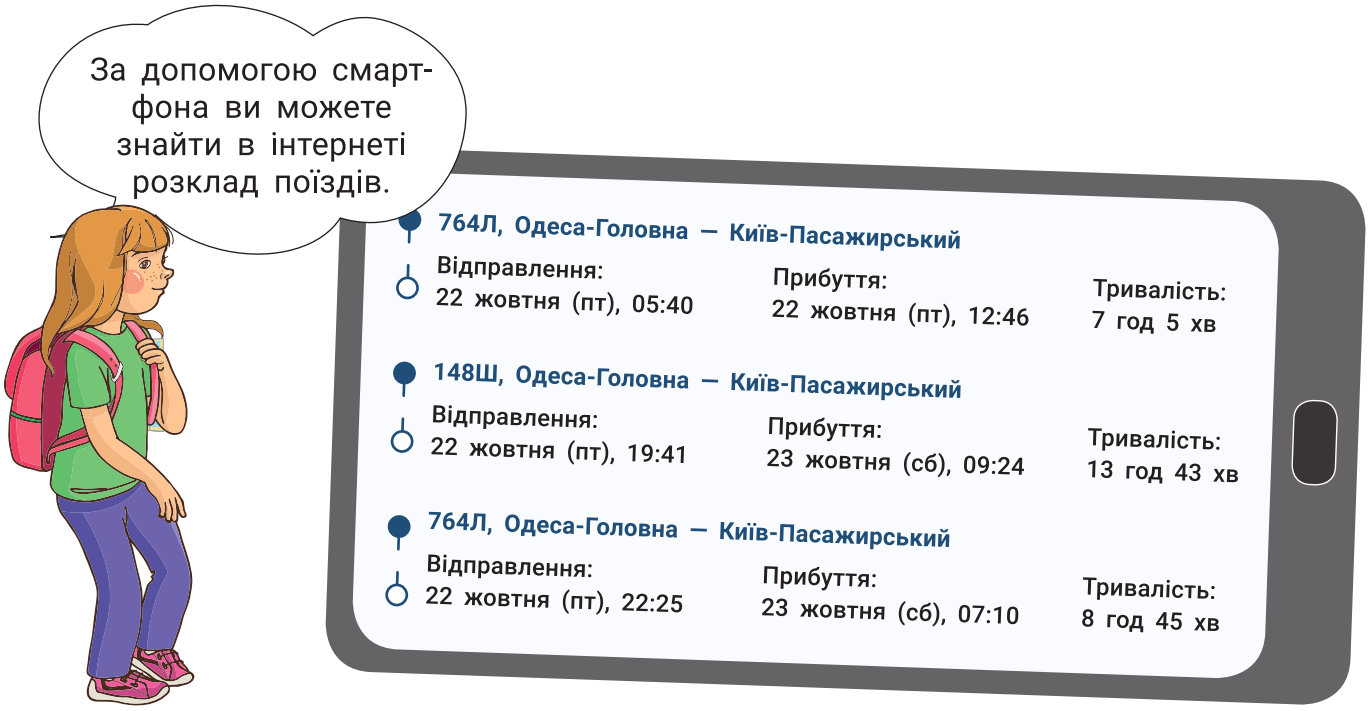

8. **Усно дайте відповіді на запитання за допомогою інформації на екрані смартфона.**

1. З якого міста відправляються поїзди?
2. Куди заплановано поїздку?
3. Коли має відбутися поїздка? Назвіть день тижня і дату.
4. О котрій годині ви прибудете, якщо виїдете о 19:41?
5. Який поїзд вибрати, щоб бути в дорозі найменше?

9. **Прочитайте текст. Подумайте, які недоліки є в цій розповіді. Відредагуйте текст, скориставшись дієсловами з довідки, і запишіть у виправленому вигляді.**

З Харкова до Ніжина доїхали ми поїздом. Звідти поїхали автобусом до Бобровиці. Зустрів нас дядько Семен, і на його новенькій «тойоті» доїхали до Нового Бикова. А далі дорога була такою вузькою та поганою, що довелося аж до хутора Козацького їхати на возі.

Довідка:

Дісталися, добиралися, теліпатися, домчали, пересувалися, пленталися.

ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО

1. **Прочитайте. Знайдіть правильні твердження. Виправте неправильні.**

Дієслово — це частина мови.
Дієслова відповідають тільки на питання *що робити? що зробити?*
Дієслова-присудки підкреслюємо двома лініями.
Дієслова змінюються тільки за числами.
Існує три форми часу дієслів.

- **Яке важливе правило написання дієслів не згадувалось?**

2. **Прочитайте текст. Випишіть дієслова з часткою *не*. Позначте час дієслів.**

Хороший хлопчина Костик. Але ніхто (не) знає, скільки в мене клопоту з ним. І вдома стережу, щоб його (не) вкрали. І наглядаю, аби він шкоди (не) накоїв. І пильную, щоб на прогулянку **вийшов**, бо він сам (не) здогадається. На вулиці **слідкую**, щоб в калюжу (не) стрибнув. *Як (не) нагадаю ч...ревики (об) к..лимок **витерти**, то так і зайде (в) квартиру (з) брудними*. А сердитись на нього я дов-го (не) вмію. У всіх сенбернарів такий характер (*За Михайлом Слабошпицьким*).

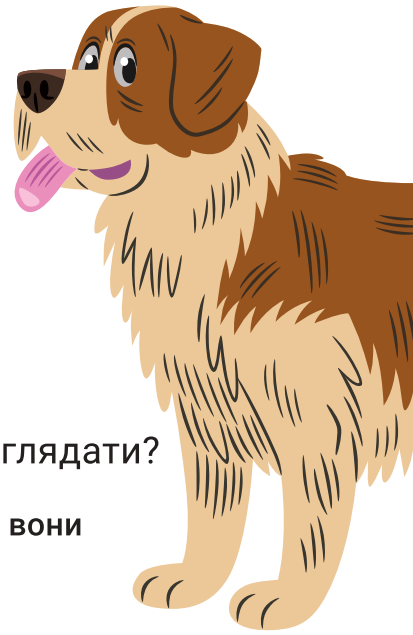

3. **Спишіть речення, яким краще закінчити текст.**

1. Хто ж за Костиком наглядатиме, коли він до школи піде?
2. Мама з мене суворо спитає.
3. Костик скоро до школи піде.

4. **Запишіть повні відповіді на запитання.**

1. Хто розповідає про Костика?
2. Що може накоїти хлопчина, якщо за ним не наглядати?

5. **Випишіть виділені дієслова разом з іменниками, з якими вони пов'язані. Поставте питання від дієслів до іменників.**

Зразок: зайде (*куди?*) в квартиру.

6. **Випишіть речення, позначене *, вставляючи пропущені букви і розкриваючи дужки.**

7. **Випишіть із тексту дієслова-синоніми.**

СКЛАДАЄМО ТЕКСТИ

ПИШЕМО ОГОЛОШЕННЯ

1. **Прочитайте уривок із повісті Малгожати Стренковської-Заремби «Філіпек і шалені канікули».**

2. **Після читання доведіть, що бабуся Нюся — чудовий організатор.**

Моя бабуся Нюся ніколи не займається тільки мною. Вона відразу забавляє весь двір, всю вулицю чи й навіть пів міста. Бабуся любить організовувати великі події, а не якусь там прогулянку з онуком в парку. (Я казав, що вона заснувала організацію «Активна бабуся»?)

Тож і цього разу бабуся Нюся подивилася на мене, на хлопців, на дівчат і сказала:

— Вам не вистачає руху, — і наказала без сумнівів: — Збираємося у дворі в суботу о третій! Кожен приносить подушку! Я скажу своїм друзям, а ви — своїм, і приведіть батьків!

— Батьки теж мають прийти з подушками? — поцікавився мудрий Блажеєк.

— Звичайно! — відказала бабуся Нюся.

— А в мене немає тата, тільки мама та її наречений! — попередив MC Anthony (Ем Сі Ентоні). — Він теж може прийти з подушкою?

— Може! — підтвердила бабуся.

— І мій другий тато теж може?! — поцікавилася Вероніка.

— Може!

— А моя мама кинула мого тата! Що мені робити? — безпорадно розвів руками Гірек.

— Вибачте, а в мене немає подушки! — втрутилася веснянкувата Зося.

Бабуся Нюся засяяла, як пальник на електроплиті. Вона пообіцяла організувати все: і подушки, і заступників мам і тат. Потім розділила нас на хлопчачо-дівчачі групи і визначила завдання. Я з Ніною мав підготувати запрошення і плакат.

У суботу на майданчику нас чекала бабуся Нюся, яка організувала своїх друзів, їхніх друзів і запасні

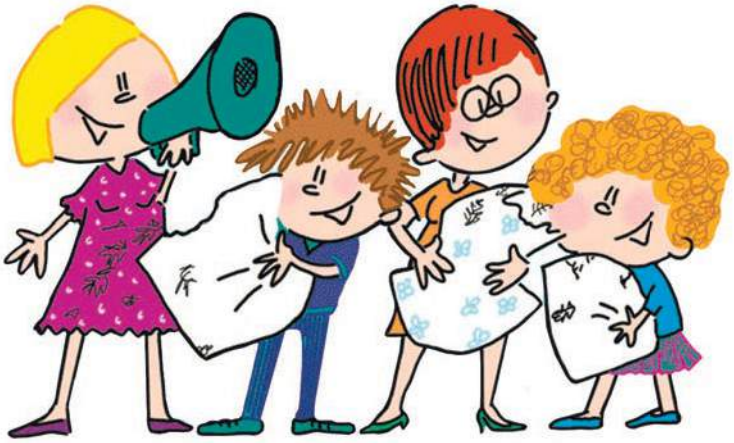

ПОДУШКОВА ВЕЧІРКА!
ТІЛЬКИ ДЛЯ ВИСПАНИХ!
СУБОТА, О 15.00,
ДИТЯЧИЙ МАЙДАНЧИК
У «Зеленому житловому комплексі твоєї мрії»!

подушки. А крім цього, організувала адміністрацію, охоронців, двох медсестер і двох незнайомих людей.

— ЛАСКАВО ПРОСИМО! — гукала вона в мегафон, бо мегафон собі вона теж організувала. — Пані та панове, за згодою адміністрації ми будемо битися подушками. Б'ємося безкарно і безпечно! Беремо тільки пір'яні подушки! Наповнювач контролюють судді.

Після бабусі до мікрофону дорвалася суддя пані Маженка:

— Немає поділу на своїх і чужих! Б'ємо всіх підряд!

Головний суддя, перукар, свиснув у справжній суддівський свисток і першим вдарив подушкою нашу адміністрацію.

Ми не змусили себе чекати. Валили подушками на всі боки, куди вони самі летіли. Це було неймовірно! Небо над нами виглядало так, ніби стадіон ангелів скинув на нас пір'я, а міські голуби на додачу сипнули свого.

Так добре організованої забави у нас ще ніколи не було.

Переклад Ірини Котлярської-Фесюк

3. **А яку незвичайну забаву ви хотіли б організувати? Розкажіть про неї і напишіть оголошення.**

4. **Випишіть слова для словникового диктанту: з апострофом, з подовженими м'якими приголосними, ненаголошеними *е*, *и* в корені, з м'яким знаком. Напишіть диктант у парі.**

ВИЗНАЧАЄМО НАСТРІЙ

1. **Прочитайте уривок з повісті Саші Кочубей «Сім нескладух Говорухи».**

2. **Випишіть слова, за допомогою яких можна зрозуміти настрій персонажів.**

— Зараз як знайду тебе, то мало не буде, — каже тато, не відриваючись від ноутбука.

— Тату, мене не знайти в ґуґлі, — сміюся й тікаю, поки тато встає з-за столу.

Якось я побачив кумедну рекламу спортивної газети. Там до хлопчика, який вкладався спати, прийшов тато зі скрученою газетою в руці. Тато сів на край ліжка і всміхнувся синові. Хотів побажати доброї ночі. Але хлопчик почав перелякано верещати і кликати маму на допомогу.

Тоді тато квапливо розгорнув газету перед собою — так, щоб вона закривала його обличчя. Хлопчик одразу його впізнав: «А, тату, це ти!» І поліз обійматися.

Якщо газету замінити на ноутбук, то це історія про мого тата. Він у нас дуже багато працює — і вночі, і на вихідних, і навіть під час відпустки. Тому я частіше бачу кришку ноутбука замість його обличчя.

Дивитися на неї нецікаво — вона сіра й нудна. Тому я наклеїв на кришку смайлик. Тепер щоразу, коли дивлюся на тата за ноутбуком, він мені всміхається.

Я люблю дратувати тата. Бо тоді йому вривається терпець, і він відривається від ком-п'ютера. Зробити це — простіше простого. Ну ось тато каже мені:

— Андрію, спати!

— Тату, ми живемо в демократичній країні. І я маю право лягати, коли хочу!

— З якого це часу? — ще спокійним голосом питає тато.

— Із 1991-го. Тоді Україна затвердила Конвенцію ООН про права дитини, — мудрую я, пригадуючи, що казала нам Олена Степанівна в День захисту дітей.

Тут тато на мить завмирає. Цікаво, він вражений моєю ерудованістю чи нахабністю? Певно, другим, бо, потираючи руки, йде до мене:

— Зараз буде тобі конвенція! — він супить брови і вдає, що дуже злий на мене.

Тато іде за мною, вдаючи зомбі, який готується залоскотати мене до смерті. Я вриваюсь у свою кімнату, стрибаю на ліжко і, захищаючись, хапаю подушку.

Тато нападає на мене, намагається видерти подушку з рук, щоб дістатися до мого слабкого місця. Я дуже боюся лоскоту під підборіддям! Якби ви були в нашій квартирі, то стали б свідками справжньої битви!

Подушки, іграшки в повітрі, підступна ковдра, яка по-змовницьки заплутує мої ноги, сміх і крик укупі, кликання мами на допомогу...

Коли ми лежимо після бійки знесилені, у кімнату заходить мама. Вона спочатку буркоче щось про безлад, який ми наробили в кімнаті, а потім несподівано падає на нас із татом. Привалює нас, як вона каже, своєю любов'ю. Ми з татом вдаємо, що нам боляче й незручно, а потім затихаємо і всі троє обіймаємося. Ці миті я люблю найбільше.

А потім зненацька дзенькає татів телефон, сигналізуючи, що він отримав новий лист на електронну пошту. Тато встає, і все повертається назад...

3. **Опишіть малюнки (їх теж створила авторка повісті). Як вони допомагають передати настрій героїв?**

4. **Чи є, на вашу думку, щасливою сім'я Андрія Говорухи?**

ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

РЕЧЕННЯ І ТЕКСТ

1. **Розгляньте «хмари» слів. Доберіть до них назви. Доповніть хмари своїми словами.**

2. **Прочитайте і дайте відповіді.**

1. Кілька слів — це завжди речення?
2. Речення завжди складається з кількох слів?
3. Речення може бути питальним і окличним водночас?
4. Речення може бути розповідним і питальним водночас?
5. Підмети відповідають на питання *хто?, що?*
6. Присудки теж відповідають тільки на два питання?

3. **Прочитайте вірш Анатолія Костецького. Виберіть назву до нього («Літній день», «Весело!», «На прогулянці»).**

Тра-ля-ля! Тру-лю-лю!
Я усіх і все люблю.
Дуже весело мені
в ці ласкаві літні дні.

Мама — тут, і тато — тут,
на прогулянку ідуть.
Тато братика несе.
От і все!

А. **Складіть і запишіть 2 речення про те, що ми уявляємо, читаючи вірш.**

Б. **Випишіть з оповідання «Сім нескладух Говорухи» і вірша А. Костецького речення, які найточніше передають почуття героїв.**

В. **Напишіть, що об'єднує оповідання Саші Кочубей і вірш Анатолія Костецького.**

4. **Прочитайте речення. Запишіть їх парами. Вирішуйте самі, за якою ознакою їх поєднати. У реченні 5 підкресліть підмет і присудок. Охарактеризуйте кожне речення за метою висловлювання й інтонацією.**

1. Ніколи і нізащо дорослим (не) позаздрю. 2. Будь ласка, заходьте, скоріше заходьте. 3. Та чом же ніхто (не) співа, (не) танцює? 4. Ти чому такий непослух? 5. От якось під вечір в одну із неділь зостався Сергій у квартирі один. 6. Ану, біля порогу знімайте черевики! (*А. Костецький*).

5. **За змістом оповідання Саші Кочубей складіть і запишіть два питальних речення і одне спонукальне.**

ЧИТАЄМО НЕЗВИЧАЙНУ КОЛИСКОВУ

1. Прочитайте колискову для сина «Понад Дніпро гуде метро», яку написав Іван Малкович.

Понад Дніпро гуде метро,
і рибоньці не спиться.
І журиться старий Дніпро,
і сон Дніпрові сниться,
що є у водах дивна Січ,
де рибки шабельками
видзвонюють як день, так ніч,
неначе плавничками.

Вони готуються в похід,
щоб річку захистити,
бо всі забруднюють її,
і рибкам ніде жити.

Бо знай, моя дитино, знай,
ти знати це повинна:
Дніпро для рибок — рідний край,
це їхня Україна...

Тепер тебе питаю я,
мій хлопчику чудовий:
чи гостра шабелька твоя,
чи коник твій готовий,
щоб захистити ліс від сліз,
і рідну нашу річку,
і те подвір'я, де ти зріс,
і зайчика, й лисичку?..

Ну що ж: я бачу, ти — козак,
ти — серденько хоробре.
Ти підростеш, твій коник — теж,
і все в нас буде добре.

А поки — спатоньки лягай.
Вже рибка засинає,
і сині сни старий Дніпро
на хвилях колихає.

2. Що сниться Дніпрові? Чому він журиться?

3. Що хотів передати батько синові у цій колисковій?

4. Яким хоче бачити оповідач свого сина?

5. Чим вірш Івана Малковича відрізняється від знайомих вам колискових?

6. Знайдіть і прочитайте розповідне, питальне і спонукальне речення.

7. Випишіть із колискової слова, яким суфікси додають ніжності. Позначте ці суфікси.

ПОВТОРЮЄМО БУДОВУ СЛОВА

1. **Прочитайте вірш Галини Малик. Поясніть поведінку героя.**

2. **Який настрій викликає вірш? Знайдіть і прочитайте з відповідною інтонацією такі частини: 1) спокійна розповідь; 2) страшенний подив; 3) гнів і обурення; 4) гордість.**

На **далекий**, невідомий
острів Троку-Фроку-Брик
завітав страшенно пишний
славнозвісний **мандрівник**.
Тільки він ступив на берег,
тільки став він на причал,
роздивився на всі боки
і сердито закричав:
— Що за острів?!
Що за назва?!
Неподобство: Троку-Брик!
Хто це вимовити зможе
і не вивихне язик?!
Як тут звуться громадяни?
Троку-фроку-брикіяни?!
А оці веселі діти —
троку-фроку-брикіліти?
А готель цей велетенський —
троку-фроку-брикієнський?!
Корабель цей звідкіля?
З Троку-Фроку-Брикіля?!
Це жахливо!
Всюди — брик!
До такого я не звик!
Я негайно від'їжджаю!
Тут лишатись не бажаю!
Запишіть: відвідав острів
Бабль-Катль-Петль-Костль-
Чергаріні-Гарчеріні-
Хвирлхаролі-Хвирлбржаміні
Брахарама де ля Фрик —
славнозвісний мандрівник!

3. **Як називається спільна частина споріднених слів? За допомогою яких частин можуть утворюватися нові слова? Яку роль у слові відіграє закінчення?**

4. Знайдіть у вірші споріднені слова і заповніть таблицю.

Острів	Дорослі мешканці	Діти	Готель (який?)

- Спробуйте розібрати слова за будовою.
- Вигадайте свою назву для острова і доповніть таблицю.

5. Спишіть зачин вірша, позначте корені, основи та закінчення виділених слів. До слова **мандрівник** доберіть спільнокореневі прикметник та дієслово.

6. Спишіть, заповнюючи пропуски. Виділіть префікси. Доберіть інші дієслова з такими самим префіксами.

Розд..вився, закр..чав, від..їжджаю, вимовити, завітав, вив...хне, розв..с..лився, дож..лися, приз..млитися, об..їхати.

7. Прочитайте визначення зі словника. Знайдіть у вірші слово, яке має таке значення. Вам допоможе підказка в рамці.

У цьому слові два корені.

Відомий багатьом людям; який здобув собі славу; знаменитий, популярний.

- Поєднайте це слово з іменниками **актор, п'єса, місто**. Позначте в цьому слові змінну частину.

8. Випишіть виділені слова. Позначте корінь, підкресліть букви, що позначають звуки, які чергуються.

Роздивився на всі **боки** — перевернувся на інший **бік**. Відвідав **острів** — від'їжджаю з **острова**. Ступив на **берег** — відпочивали на **бережку**. Не **звик** до такого — поважати **звичаї**.

ПИШЕМО ІНСТРУКЦІЮ

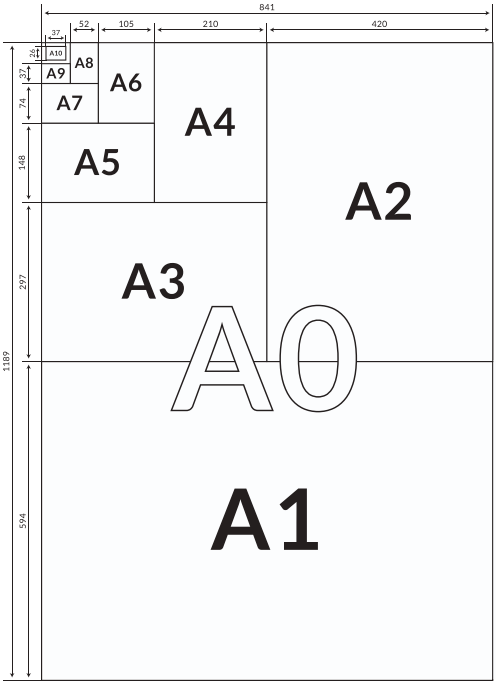

1. Знайдіть у тлумачному словнику значення слова **формат**. Закінчіть речення.

Формат — це …

2. Прочитайте текст і розгляньте схему.

Існують такі формати паперу: A0, A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8. Найбільш поширений формат — A4. Аркуші такого розміру використовують для документів майже в усьому світі.

- Поясніть, як із аркуша A0 отримати A4. Яке дієслово ви використали?
- Поміркуйте: навіщо в різних країнах використовувати однакові формати паперу?
- Знайдіть у тексті дієслова і визначте їхній час.

3. Зробіть літачок, човник тощо з паперу формату A5. Запишіть інструкцію для товариша, використовуючи спонукальні речення. Пункти нумеруйте. Дієслова в інструкції підкресліть або виділіть кольором.

4. Обміняйтеся інструкціями і виготовте згідно з текстом товариша паперові іграшки. Порадьтеся і виправте свої записи.

5. Прочитайте вірш Тамари Коломієць «Вітрячок». Випишіть дієслова, зазначаючи в дужках їхній час. Яке значення мають виділені дієслова?

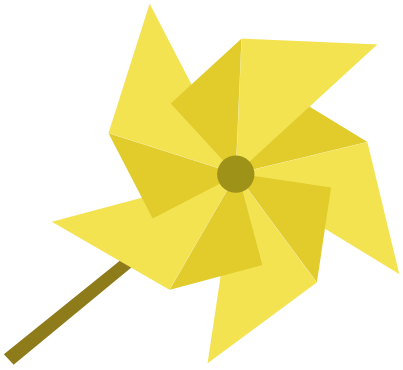

З цупкого аркуша-листка
Зроблю верткого вітрячка.
Ріжкú надріжу і загну,
Гвіздком до палиці припну.
Хай **лопотить** на вітерці,
Немов летить в моїй руці.
Хурчать крильцята вітрячка,
Немов пропелер літачка.

- Чи погоджуєтеся ви із твердженням: «Мета авторки — навчити дітей виготовляти вітрячки»? Поясніть свою думку.

6. Намалюйте або сфотографуйте кроки виготовлення паперового вітрячка. Підпишіть кожен крок. Використайте слова (форму можна змінювати): формат, квадрат, центр, позначити, намалювати, надрізати, загнути, проколоти.

ПОВТОРЮЄМО ЧАСТИНИ МОВИ

1. **Прочитайте групи спільнокореневих слів. Які це частини мови? Виділіть корінь.**

Сонний, приснилося, сон. Адреса, адресувати, безадресний. Допомога, допоміжний, допоміг. Веселощі, веселий, веселитися.

2. **Спишіть, заповнюючи пропуски.**

Зробила в..ртний вітрячок, стояло в..соке дер..во, сп..кла смачний п..ріг, викопав гл..боку кр..ницю.

- **Перевірте, чи всі частини мови змінюються за числами: усно поставте у формі множини кожне слово у словосполученнях. Яка частина мови не змінюється за родами?**

3. **Прочитайте уривок з повісті Памели Треверс про Мері Поппінс. Випишіть по три іменники, прикметники та дієслова. До виділених слів доберіть і запишіть антоніми.**

Мері Поппінс взяла градусник у Джейн і піднесла його до **світла**.

— «Недбала, легковажна і нечепурна», — прочитала вона.

— Гхм! — сказала Мері і впхнула градусник Майкові.

— «Дуже крикливий, неслухняний і настирливий хлопчак».

— «**Вередливий** і задерикуватий», — така була температура Джона.

Наостанку вона поставила градусник собі.

— «Дуже достойна особа, в усьому взірцева», — було написано на ньому.

- **Уявіть, що такий градусник Мері Поппінс поставила вам. Яку температуру він покаже? Запишіть її.**
- **«Виміряйте температуру» кільком друзям. Запишіть показники.**

4. **До іменників доберіть і запишіть прикметники, якими можна описати гарну людину.**

… серце, … вдача, … усмішка, … погляд, … голос.

ПИШЕМО ЕЛЕКТРОННОГО ЛИСТА

1. **Прочитайте. Поясніть, як утворилося і що означає слово нетикет. Обговоріть правила нетикету.**

НЕТИКЕТ = НЕТ + ЕТИКЕТ

мережа

правила ввічливості, норми поведінки в певній спільноті

8 КРОКІВ НЕТИКЕТУ

Якщо не погоджуєтеся, робіть це чемно, використовуйте розумні аргументи.

Перечитуйте те, що збираєтеся надсилати чи постити. Інтернет пам'ятає все.

Завжди посилайтесь на авторів ідей, аргументів чи зображень.

НЕ КРИЧІТЬ! Великі літери і знак оклику — тільки там, де вимагає правопис.

Не повторюйте те, що вже постили раніше (перечитуйте пости перед вашим).

Пишіть по суті, не відхиляйтеся від теми.

Шануйте свою аудиторію — спілкуйтеся ввічливо.

Суворо дотримуйтеся правопису: всі літери і розділові знаки мають бути на своїх місцях.

2. **Обговоріть, чому люди використовують електронну пошту. Чим вона корисна?**

3. **Прочитайте текст. Які ще переваги мають електронні листи?**

Електронного листа (email — імейл) швидко та легко писати й надсилати. За допомогою електронної пошти спілкуватися набагато швидше, ніж звичайними листами. На відміну від телефонного дзвінка, інформація в електронних листах зберігається.

- **Порівняйте за допомогою діаграми Венна (на вибір):**
  - **А.** **Електронні листи та паперові листи.**
  - **Б.** **Електронні листи і телефонні розмови.**

4. **Доберіть теми з рамок до кожного електронного листа.**

1) Учні 3-А класу, завтра після шостого уроку — екскурсія в історичний музей.
Галина Михайлівна

2) Шановні батьки! Батьківські збори відбудуться 20 травня о 18:00.
Олена Петрівна

3) Данило, надішли мені, будь ласка, домашнє завдання.
Ліля

Прохання

Батьківські збори

Екскурсія до музею

- **Спишіть речення. Поясніть уживання розділових знаків і великих літер.**

5. **Уявіть, що ви хочете провести в класі у вихідний день свято іменинників. Напишіть електронного листа директору школи з проханням про дозвіл.**

ПИШЕМО ОФІЦІЙНОГО ЛИСТА

1. Прочитайте офіційного листа. Хто, кому і для чого його написав? Поясніть уживання скорочень і великих літер.

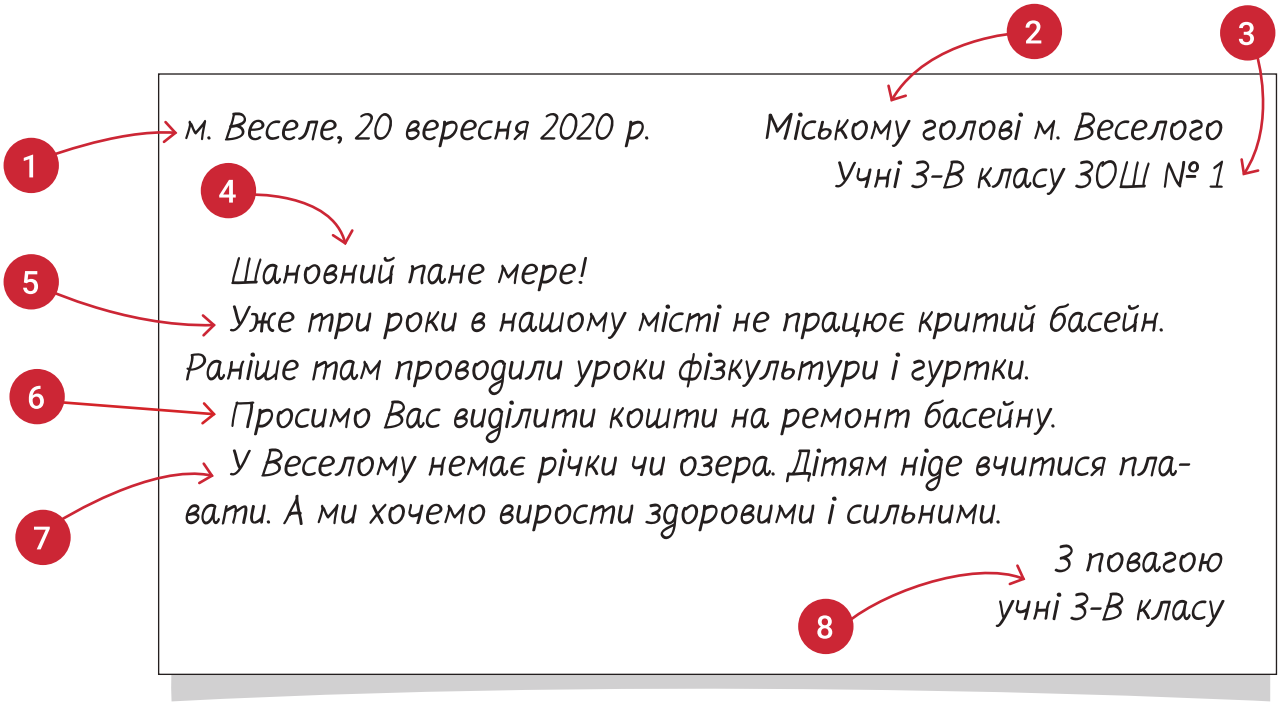

2. Прочитайте назви частин листа. Знайдіть ці частини у листі вище.

Офіційне звертання

Підпис

Отримувач

Аргументи

Короткий опис проблеми

Відправник

Місце і дата

Прохання

3. Обговоріть, які проблеми є у вашій школі, селі чи місті, громаді. Запишіть п'ять проблем.

4. Які з проблем учні / члени громади можуть вирішити самостійно, а які ні? Виберіть одну проблему і напишіть (або надрукуйте на комп'ютері) офіційного листа особі, яка може допомогти.

ЧИТАЄМО ВІРШІ ПРО БАТЬКІВЩИНУ

1. **Прочитайте вірші. Що їх об'єднує?**

Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболози
Й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
Та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тарас Шевченко

Добридень тобі, Україно моя!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля —
Добридень тобі, Україно моя!

Павло Тичина

Квітка Сонця

Розбудіть мене, очеретянки,
У зелених плавнях при Дунаї, –
Я люблю дивитись на світанку,
Як із моря Сонце випливає.
Батьківщина Сонця — десь на сході,
Мій прапрадід — десь із Аргентини.
Ну а я живу тут на городі
І моя вітчизна — Україна.

Анатолій Качан

2. **Знайдіть у віршах цікаві образи, порівняння.**

3. **Вивчіть напам'ять вірш, який вам найбільше сподобався.**

ЯКІ ОБОВ'ЯЗКИ МАЄ ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

1. **Прочитайте. Визначте головну думку тексту.**

У тебе може виникнути запитання: а навіщо дітям знати, що таке Конституція? Відповідь проста: тому що в Конституції записано найголовніші правила, за якими живуть громадяни України.

Що раніше і більше ти довідаєшся про них, то легшим буде твій шлях у доросле життя. Тому кожен із твоїх ровесників має ознайомитися з деякими статтями.

У Конституції, зокрема, йдеться про главу нашої держави — Президента України. Кожен громадянин України має знати, які вимоги висувають до найвищої посадової особи, як саме вона має керувати державою.

Президент насамперед — патріот України. Він піклується про народ і державу, захищає права і свободи громадян, гарантує дотримання Конституції, забезпечує злагоду в суспільстві.

Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, тобто керує армією. Він відповідає за те, щоб територію нашої держави ніхто не захопив.

Президент також відповідає за відносини України з іншими державами. Якщо країні загрожує якась величезна небезпека, Президент України може оголосити надзвичайний стан.

Звісно, усе це Президент України робить не сам — у нього багато помічників.

2. **Доведіть, що кожен громадянин нашої держави має знати Конституцію України.**

3. **Перелічіть обов'язки Президента України.**

4. **Намалюйте свою обкладинку до Конституції України.**

5. **Запишіть три найголовніші, на вашу думку, обов'язки Президента України.**

ВИСЛОВЛЮЄМО ВЛАСНУ ДУМКУ

1. **Спишіть речення. Підкресліть іменники.**

Президент ухвалює рішення, які стосуються кожного з нас.

2. **Запишіть речення, виправивши помилки.**

вибори призидента україни відбуваються раз на пять років

3. **Прочитайте визначення. Які слова з дужок треба вжити в реченнях?**

> **Вибирати** — 1) виділяти з-поміж інших, надавати перевагу комусь чи чомусь; 2) діставати, витягати.
>
> **Обирати** — голосувати за когось.

Я (вибрала/обрала) зелений чай, а тато — чорний. Мене (вибрали/обрали) старостою класу. Мама (вибирає/обирає) огірки на городі. Депутатів (вибирають/обирають) таємним голосуванням.

4. **Прочитайте текст. Придумайте і запишіть заголовок. Спишіть текст.**

У Президента України багато обов'язків. Він відповідає за те, щоб наша країна була незалежною і самостійною. Президент стежить, щоб усі виконували Основний Закон України – Конституцію.

■ **Виберіть і спишіть речення, яким найкраще закінчити текст.**

Президент може не підписати закон.
У Президента України дуже складна й тяжка робота.
Голосувати на виборах має право той, кому виповнилося 18 років.
Президент має виконувати обіцянки, які давав своєму народу перед виборами.

5. **Які плюси і мінуси ви бачите в тому, щоб бути Президентом України? Запишіть у зошит.**

6. **Обговоріть, чи хотіли б ви бути Президентом України, коли станете дорослим. Чому?**

ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1. **Прочитайте текст.**

У нашому дворі всі мріяли про кіно. Ми захоплено дивилися фільми й гадали: як у них потрапляють діти? Сусідка якось сказала, що режисери часом самі бігають по вулиці і вишукують дітей для своїх фільмів. Щомиті я очікувала, що мене помітить такий режисер і запитає, чи хочу я зніматись у кіно (*За Ірен Роздобудько*).

- **Яку частину тексту ви прочитали — зачин, основну чи кінцівку?**
- **Замініть слова і словосполучення словами з тексту.**

Прагнути в думках до чогось; збуджено і схвильовано; звертати увагу; виконувати певну роль.

- **Усно дайте відповідь на запитання (на вибір).**

А. Чому діти хочуть зніматися в кіно?
Б. Що, на вашу думку, потрібно, щоб зніматися в кіно?
В. Як можуть розвиватися події далі? Назвіть варіанти.

2. **Прочитайте тлумачення зі словника. Знайдіть у ньому синоніми. Поясніть відмінність у їхньому значенні.**

Здібності — це природний нахил до чого-небудь; обдарування, талант.

3. **Відредагуйте речення і запишіть його.**

Я не вмію співати і я не вмію декламувати вірші.

4. Прочитайте. Поясніть значення виділених словосполучень.

Чи не знаєте ви Петі Мимовуха,
що ніколи і нікого він не слуха?
Всі поради **пропускає мимо вух**.
через те його прозвали — Мимовух.
Всі заслухались: урок новий іде.
Мимовух собі і **вухом не веде**.
Коли щось йому **у вухо і влітає**,
То одразу **в друге вухо вилітає**.

Дмитро Білоус

- Складіть речення про Петю, використовуючи замість виділених слів такі, що вживатимуться в прямому значенні.

5. Прочитайте. Спочатку виберіть з довідки речення, яким краще почати текст. Увесь текст спишіть, заповнюючи пропуски.

...Деякі люди гарно співають. Хтось уміє розв..язувати складні задачі з мат..матики. Є талановиті в..нахідники. Щоб розвинути здібності, потрібні зусил..я і час.

Довідка: 1. Щоб чогось досягти, треба постійно працювати. 2. Я умію складати моделі з конструктора. 3. Кожен має якісь здібності. 4. Бувають талановиті музиканти.

6. Запишіть шість справ, які ви вмієте гарно робити (які здібності маєте). Підкресліть те, що вам вдається найкраще.

7. Розкажіть одне одному про свої здібності, які ви підкреслили. Як вони можуть допомогти вам бути успішними в майбутньому?

8. Подумайте, що цікаве вас чекає влітку, на що ви сподіваєтесь. Напишіть про це на окремому аркуші, зберіть усі аркуші і зберігайте десь у класі. У вересні зустрінетесь і прочитаєте — порівняєте те, що було на канікулах, зі своїми сподіваннями.

Джерела текстів та ілюстрацій

1. Забіла Наталя. Веселим малюкам. Київ : Веселка, 1983.
2. Олесь Олександр. Лисичка, котик і півник [Електронна копія] : інсценізована казочка в 2-х картинах / Олександр Олесь. Електрон. текст. Львів : Світ дитини, 1929 (Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2018).
3. Глібов Леонід. Байки. Київ : Веселка, 1976.
4. Baltscheit Martin. Die Geschichte vom Löwen, der nicht schreiben konnte. Bajazzo Verlag, 2002.
5. Голобородько Василь. Віршів повна рукавичка. Київ : Грані-Т, 2010.
6. Війна Грибів з Жуками / іл. Охрім Судомора. Київ : Час, 1919.
7. Василенко Анатолій. Пригоди кота Чорнолапенка. Київ : Веселка, 1983.
8. Карлсон Еллен. Шпулька, Пташка і я / пер. зі швед. Галина Кирпа, іл. Ева Ліндстрем. Харків : Крокус, 2018.
9. Стренковська-Заремба Малгожата. Детектив Кефірчик у пошуках скелета / пер. з пол. Ярослава Івченко, іл. Анна Данчишин. Львів : Урбіно, 2018.
10. Тараторіна Світлана. Оця Марія звірів малювала / іл. Наталя Левицька. Київ : Видавництво, 2020.
11. Калинець Ігор. Данка і Крак / іл. Марта Кашулинська. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018.
12. Карпа Ірена. День усіх білок / іл. Наталя Гайда. Чернівці : Чорні вівці, 2018.
13. Тютюнник Григір. Степова казка / іл. Олена Зенич, Наталія Герасименко. Київ : Веселка, 2008.
14. Каста Стефан. Експедиція з мурахою Софі / іл. Бу Мосберг. Харків : Час Майстрів, 2019.
15. Купріян Ольга. Боброго ранку! / іл. Марина Шутурма. Харків : Ранок, 2019.
16. Ткачук Галина. Тринадцять історій у темряві / іл. Ірина Мамаєва. Київ : Темпора, 2016.
17. Федорченко Софія. Нумо, хто кінець знайде? / іл. Борис Крюков. Київ : Культура, 1929.
18. Слабошпицький Михайло. Норвезький кіт у намисті. Київ : Веселка, 1996.
19. Янссон Туве. Комета прилітає / пер. Наталя Іваничук. Львів : Видавництво Старого Лева, 2014.
20. Sanna Francesca.The Journey. Flying Eye Books, 2016.
21. Яворницький Дмитро. Запорожжя в залишках старовини і переказах народу. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005.

ЗМІСТ

V. «Коли ще звірі говорили»

Будова слова. Суфікс

Порівнюємо казки. *Українська народна казка «Котик і Півник». Н. Забіла. Кіт і півник* – – – – – – – – – – – – – – – 4
Правопис префіксів з-, с- – 6
Апостроф після префіксів – 7
Інсценізуємо казку. *Олександр Олесь. Лисичка, Котик і Півник* – – 8
Правопис префіксів – 10
Переносимо слова з префіксами – 11
Порівнюємо байки. *Езоп. Мурашки й Цикада. Л. Глібов. Коник-стрибунець* – 12
Виділяємо суфікси – 14
Утворюємо слова із суфіксами – 15
Дописуємо казку. *М. Балштайт. Про лева, який не вмів писати* – – – – – – – – – – – 16
Розбираємо слова за будовою – 18
ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО – – – – – – – – – – – – – – 19

VI. Такі різні книжки!

Частини мови. Іменник

Розрізняємо частини мови. *В. Голобородько. Сільська школа. По ягоди. Осіннє дерево* – – – – – – – – – – – – – 20
Визначаємо мету текстів – 22
Іменник – 24
Складаємо розповідь. *А. Василенко. Комікс «На току»* – – – – – – – – – – – – – – – – – – 25
Групуємо іменники – 27
Добираємо іменники – 28
Шукаємо інформацію в журналі – – – – – – – – – – – – – – – – – – – 29
Вивчаємо рекламні тексти – 30
Власні і загальні назви – 32
Розподіляємо іменники за родами – – – – – – – – – – – – – – – – – – 33
Знайомимося з книжкою. *І. Карпа. День усіх білок* – 34
Визначаємо рід іменників – 36
Знаходимо цікавий уривок. *І. Карпа. День усіх білок* – 37
Змінюємо іменники за числами – – – – – – – – – – – – – – – – – – – 38
Визначаємо число та рід іменників – – – – – – – – – – – – – – – – – 39
Готуємо презентацію книжки – 40
Презентуємо книжку – 41
Змінюємо іменники за питаннями. *Гр. Тютюнник. Степова казка* – 42
Ставимо питання до іменників. *Гр. Тютюнник. Степова казка* – 44
Як вести читацький щоденник – – – – – – – – – – – – – – – – – – – 45
ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО – – – – – – – – – – – – – – 46

VII. До джерел

Прикметник

Досліджуємо міфи – 48
Прикметник – 49
Порівнюємо міфи – 50
Як прикметники пов'язані з іменниками – – – – – – – – – – – – – – – – – – 51
Думаємо, як поет.
С. Федорченко. Нумо, хто кінець знайде? – – – – – – – – – – – – – – – – – 52
Добираємо прикметники – 54
Змінюємо прикметники за числами.
Українська народна колядка «Як ще не було початку світа» – – 55
Добираємо ілюстрації до тексту – 57
Змінюємо прикметники за родами і числами – – – – – – – – – – – – – – 58
Вчимося пояснювати.
Чому ми бачимо дихання в холодний день? – – – – – – – – – – – – – 59
Працюємо з візуальною інформацією.
Їмо українське! – 60
Розпізнаємо пряме і переносне значення прикметників – – – – 62
ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО – – – – – – – – – – – – – – – 63

VIII. Місця і люди

Дієслово

Дієслово – 65
Розповідаємо про дивні події – 67
Малюємо карту – 68
Визначаємо зв'язок дієслів з іменниками – – – – – – – – – – – – – – – 70
Розуміємо іншого.
Ф. Санна. Подорож – 72
Добираємо дієслова — синоніми і антоніми.
В. Лучук. Скільки рік на Україні? – – – – – – – – – – – – – – – – – – 74
Вивчаємо минуле через мову – 76
Змінюємо дієслова за часами – 78
Визначаємо час дієслова – 79
Порівнюємо тексти.
Змієві вали – 80
Визначаємо ідею плаката – 82
Правильно пишемо НЕ з дієсловами – – – – – – – – – – – – – – – – – 84
Вивчаємо рекламну листівку – 85
Готуємося до подорожі – 86
ПЕРЕВІРЯЄМО, ЩО ВМІЄМО І ЗНАЄМО – – – – – – – – – – – – – – – 89

IX. Сім'я — громада — Україна

Повторення вивченого в третьому класі

Пишемо оголошення.
М. Стренковська-Заремба. Філіпек і шалені канікули – – – – – – 90
Визначаємо настрій.
С. Кочубей. Сім нескладух Говорухи – – – – – – – – – – – – – – – – 92
Речення і текст – 94
Читаємо незвичайну колискову.
І. Малкович. Понад Дніпро гуде метро – – – – – – – – – – – – – – 95
Повторюємо будову слова.
Г. Малик. Вірш «На далекий, невідомий…» – – – – – – – – – – – – 96
Пишемо інструкцію – 98
Повторюємо частини мови – 99
Пишемо електронного листа – – – – – – – – – – – – – – – – – – – 100
Пишемо офіційного листа – 102
Читаємо вірші про Батьківщину – – – – – – – – – – – – – – – – – 103
Які обов'язки має Президент України – – – – – – – – – – – – – – – 104
Висловлюємо власну думку – – – – – – – – – – – – – – – – – – – 105
Значення слова – 106

Джерела текстів та ілюстрацій – – – – – – – – – – – – – – – – – 108

Навчальне видання

Іщенко Олена Леонідівна
Іщенко Андрій Юрійович

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Ілюстративний матеріал підручника використано відповідно
до стандартної ліцензії shutterstock.com

Усі матеріали в підручнику використано з навчальною метою.

Відповідальна за видання Бородіна О. О.

Підп. до друку 13.05.2020. Формат 84×108/16.
Ум. друк. арк. 11,76. Обл.-вид. арк. 10,20. Наклад 18 579. пр. Зам.

Видавництво «Літера ЛТД».
Україна, 03057, м. Київ, вул. Нестерова, 3, оф. 508.
Тел. для довідок: (044) 456-40-21.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6901 від 10.09.2019 р.

Віддруковано у ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6115, від 29.03.2018.
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12, тел. +38 044 332-84-73.